

Analiza odnosa poduzetničke infrastrukture i društveno-gospodarskog razvitka Hrvatske i Slovenije

Huška, Davor

Doctoral thesis / Doktorski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:088120>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU
i
LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZDRUŽENI POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
MEĐUNARODNI ODNOSI

Davor Huška

**ANALIZA ODNOSA PODUZETNIČKE
INFRASTRUKTURE I DRUŠTVENO-
GOSPODARSKOG RAZVITKA HRVATSKE I
SLOVENIJE**

Doktorski rad

Zadar; Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
i
LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZDRUŽENI POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
MEĐUNARODNI ODNOSI

Davor Huška

**ANALIZA ODNOSA PODUZETNIČKE
INFRASTRUKTURE I DRUŠTVENO-
GOSPODARSKOG RAZVITKA HRVATSKE I
SLOVENIJE**

Doktorski rad

Mentor

Izv.prof.dr.sc. Mladen Turuk

Zadar; Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Davor Huška

Naziv studijskog programa: Zdrženi poslijediplomski sveučilišni studij Međunarodni odnosi

Mentor/Mentorica: izv. prof. dr. sc. Mladen Turuk

Datum obrane: 10.09.2024.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: društvene znanosti, interdisciplinarne društvene znanosti

II. Doktorski rad

Naslov: Analiza odnosa poduzetničke infrastrukture i društveno-gospodarskog razvitka Hrvatske i Slovenije

UDK oznaka: 338(497.5)(497.6)

Broj stranica: 164

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 0/16/27

Broj bilježaka: 18

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 174

Broj priloga: 0

Jezik rada: Hrvatski jezik

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. izv. prof. dr. sc. Sonja Brlečić Valčić, predsjednica
2. izv. prof. dr. sc. Vlasta Roška, članica
3. prof. dr. sc. Marko Kolaković, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. izv. prof. dr. sc. Sonja Brlečić Valčić, predsjednica
2. izv. prof. dr. sc. Vlasta Roška, članica
3. prof. dr. sc. Marko Kolaković, član

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Davor Huška

Name of the study programme: Joint postgraduate doctoral study International Relations

Mentor: Associate Professor Mladen Turuk, PhD

Date of the defence: 10.09.2024.

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Social sciences, Interdisciplinary social sciences

II. Doctoral dissertation

Title: Analysis of the relationship between entrepreneurial infrastructure and socio-economic development in Croatia and Slovenia

UDC mark: 338(497.5)(497.6)

Number of pages: 164

Number of pictures/graphical representations/tables: 0/16/27

Number of notes: 18

Number of used bibliographic units and sources: 174

Number of appendices: 0

Language of the doctoral dissertation: Croatian language

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Associate Professor Sonja Brlečić Valčić, PhD, chair
2. Associate Professor Vlasta Roška, PhD, member
3. Professor Marko Kolaković, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Associate Professor Sonja Brlečić Valčić, PhD, chair
2. Associate Professor Vlasta Roška, PhD, member
3. Professor Marko Kolaković, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Davor Huška**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Analiza odnosa poduzetničke infrastrukture i društveno-gospodarskog razvitka Hrvatske i Slovenije** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 10. rujna 2024.

1. UVOD.....	1
1.1. Problem i predmet istraživanja	2
1.2. Hipoteze istraživanja.....	2
1.3. Cilj i svrha istraživanja	2
1.4. Pregled dosadašnjih istraživanja	3
1.5. Metodologija istraživanja.....	5
1.6. Sadržaj i struktura disertacije.....	8
2. EUROPSKI STRATEŠKI OKVIR PODUZETNIČKOG EKOSUSTAVA U KONTEKSTU GOSPODARSKO-DRUŠTVENOG RAZVITKA	10
2.1. Europske razvojne strategije	10
2.2. Poduzetnički ekosustav u kontekstu gospodarskog i društvenog razvitka	14
2.3. Pokretači poduzetničke produktivnosti.....	17
2.3.1. Pristup infrastrukturi	17
2.3.2. Vladavina prava	19
2.3.3. Otvorenost i dinamika tržišta	20
2.3.4. Vladini programi za poduzetništvo.....	21
2.4. Poduzetnička infrastruktura kao oblik potpore razvoju poduzetništva.....	22
3. KOMPARATIVNA ANALIZA RAZVOJA PODUZETNIŠTVA I SUSTAVA POTPORA PODUZETNIŠTVU U HRVATSKOJ I SLOVENIJI.....	32
3.1. Razvoj poduzetništva i sustava potpora poduzetništvu u Hrvatskoj.....	32
3.1.1. Razvoj poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj	37
3.1.2. Identifikacija ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture.....	41
3.2. Razvoj poduzetništva i sustava potpora poduzetništvu u Sloveniji	54
3.2.1. Razvoj poduzetničke infrastrukture u Sloveniji.....	58
3.2.2. Identifikacija ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture.....	60

3.3.	Usporedba razvoja poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji – sličnosti i razlike	72
4.	KOMPARATIVNA ANALIZA GOSPODARSKOG I DRUŠTVENOG RAZVITKA HRVATSKE I SLOVENIJE – TRANZICIJA I NJENI EFEKTI.....	75
4.1.	Tranzicija i njeni efekti	75
4.2.	Tranzicija u Hrvatskoj.....	78
4.3.	Tranzicija u Sloveniji.....	80
5.	METODOLOŠKI OKVIR ANALIZE ODNOSA PODUZETNIČKE INFRASTRUKTURE I DRUŠTVENO-GOSPODARSKOG RAZVITKA HRVATSKE I SLOVENIJE - METODOLOŠKI OKVIR KVANTITATIVNOG ISTRAŽIVANJA	84
5.1.	Opis modela kvantitativnog istraživanja.....	84
5.2.	Opis statističkih istraživačkih metoda	86
5.2.1.	Mjere centralne tendencije i disperzije	86
5.2.2.	Prognostički trend-modeli.....	87
5.2.3.	Regresijska analiza.....	88
5.3.	Opis istraživanih podataka.....	89
5.3.1.	Poduzetnička infrastruktura u Sloveniji.....	89
5.3.2.	Ekonomski pokazatelji u Sloveniji	96
5.3.3.	Poduzetnička infrastruktura u Hrvatskoj	102
5.3.4.	Ekonomski pokazatelji u Hrvatskoj.....	108
6.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	115
6.1.	Testiranje hipoteze H1	115
6.1.1.	Testiranje pomoćne hipoteze PH11	115
6.1.2.	Testiranje pomoćne hipoteze PH12	116
6.1.3.	Testiranje pomoćne hipoteze PH13	117
6.2.	Testiranje hipoteze H2	118
6.2.1.	Testiranje pomoćne hipoteze PH21	119

6.2.2.	Testiranje pomoćne hipoteze PH22	120
6.2.3.	Testiranje pomoćne hipoteze PH23	120
6.3.	Testiranje hipoteze H3	122
6.3.1.	Testiranje pomoćne hipoteze PH31	122
6.3.2.	Testiranje pomoćne hipoteze PH32	123
6.3.3.	Testiranje pomoćne hipoteze PH33	124
6.4.	Testiranje hipoteze H4	125
6.4.1.	Testiranje pomoćne hipoteze PH41	125
6.4.2.	Testiranje pomoćne hipoteze PH42	126
6.4.3.	Testiranje pomoćne hipoteze PH43	127
6.5.	Rekapitulacija rezultata testiranja hipoteza	128
7.	ZAKLJUČAK	132
	LITERATURA	135
	SAŽETAK	150
	ABSTRACT	151
	POPIS TABLICA	152
	POPIS GRAFIKONA	154
	ŽIVOTOPIS	155

1. UVOD

Poduzetnički ekosustav predstavlja prirodan, biološki ekosustav koji poduzetnicima treba olakšati uspješnost u ostvarenju njihovih poduzetničkih pothvata, a njegov se koncept identificira kroz institucionalne organizacijske sustavne čimbenike, koji su u interakciji i utječu na identifikaciju i komercijalizaciju poduzetničkih prilika (Audretsch i Belitski, 2017.). U kontekstu kreiranja i izgradnje konkurentnog, otpornog i održivog poduzetničkog ekosustava važno je promatrati vladine aktivnosti, koje igraju važnu ulogu u samome procesu, ali je također nužno osigurati holistički, cjeloviti pristup poduzetništvu, koji mora uzeti u obzir društveno-gospodarske, ali i geografske te kulturne prilike svake zemlje, a koje bi mogle utjecati i doprinijeti potencijalnom rastu (Isenberg, 2010.). U tom kontekstu europske razvojne politike na prvo mjesto stavljaju upravo mala i srednja poduzeća, kao generatore budućeg rasta i razvoja članica Europske unije (EU), a za što se iz kohezijske politike, kao ključne politike koja ima zadatak osigurati ujednačeni razvoj svih regija EU, osiguravaju izdašna sredstva. Iako je većina tranzicijskih zemalja, poput Hrvatske, na svom putu nailazila na niz izazova, neke su, poput Slovenije, taj proces odradile brzo i bez prevelikih poteškoća (Bugarić, Kuhelj, 2015.). Osim relativno kratke depresije na početku 90-ih, socio-ekonomski razvoj Slovenije dogodio se relativno brzo, uz ne baš prevelike makroekonomske neravnoteže te uz relativno stabilan rast (Hafner, Hafner-Fink 2009.; Šušteršič, 2009.). Za razliku od Slovenije, Hrvatska je u tranzicijski proces ušla s vrlo niskim razinama konkurentske sposobnosti te produktivnosti, a simptomatično je da joj industrijska proizvodnja kontinuirano pada, kao i da joj produktivnosti najviše doprinosi prerađivačka industrija (Corbo i sur., 1992.; Ofer, 1992.; Duspara, Holmik, 2015.; Strategija, 2020.).

U tom kontekstu, kako bi ubrzale svoj gospodarski rast i razvoj u kojem ključnu ulogu imaju upravo mala i srednja poduzeća, Hrvatska i Slovenija posežu za instrumentima politike poticanja poduzetnika kroz ulaganja u poduzetničku infrastrukturu, razumijevajući da se ovako niska razina konkurentske prednosti može podići samo ukoliko se jačaju kapaciteti poduzetnika kroz poticajno okružje i olakšavanje ulaganja kroz vladine politike (Albrecht i sur., 2017.; Alenazey i sur., 2015.). Stoga su obje zemlje prepoznale upravo poduzetničku infrastrukturu kao značajan segment ukupnog sustava potpora poduzetništvu i uz veći ili manji intenzitet i uspjeh implementirale je u praksi tijekom posljednjih tridesetak godina.

U smislu ovako postavljenoga problema u ovome će se radu u nastavku sustavnije definirati sljedeće sastavnice: **1) Problem i predmet istraživanja, 2) Znanstvene hipoteze, 3) Svrha i cilj istraživanja, 4) Pregled dosadašnjih istraživanja, 5) Metodologija istraživanja i 6) Sadržaj i struktura disertacije.**

1.1. Problem i predmet istraživanja

Iz ovako postavljene problematike identificira se problem znanstvenog istraživanja:

Analizirati, istražiti i znanstvenim pristupom utvrditi: 1) kakav je utjecaj poduzetničke infrastrukture na gospodarski i društveni razvitak Hrvatske i Slovenije, 2) postoji li i koliko je snažan odnos između identificiranih ključnih oblika poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji: poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora i razvojnih agencija i uzetih pokazatelja gospodarskih i društvenih kretanja u Hrvatskoj i Sloveniji: bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama i zaposlenosti te 3) jesu li značajna ulaganja u poduzetničku infrastrukturu u Hrvatskoj i Sloveniji rezultirala povećanjem gospodarskih i društvenih pokazatelja.

1.2. Hipoteze istraživanja

Za ovako postavljen problem i predmet istraživanja utvrđuju se četiri temeljne znanstvene hipoteze:

H1: Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Sloveniji.

H2: Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji.

H3: Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Hrvatskoj.

H4: Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj.

Valjanost svake od ovih temeljnih hipoteza testirat će se regresijskom analizom i to na temelju triju pomoćnih hipoteza koje će biti detaljno prikazane i obrazložene u Poglavlju 6. Rezultati istraživanja.

1.3. Cilj i svrha istraživanja

Cilj te svrha istraživanja u ovome doktorskom radu utvrditi je postoji li korelacija između razvoja poduzetničke infrastrukture i pokazatelja gospodarskog i društvenog razvitka Hrvatske i Slovenije te objasniti taj odnos, koristeći se znanstvenim istraživanjima i spoznajama, u istraživanom razdoblju i na istraživanom području, uz pomoć dostupnih statističkih tj. numeričkih, ali i empirijskih podataka, kako bi se utvrdilo postoji li moguća primjenjivost elemenata poduzetničke infrastrukture upravo u ovim državama, kao i njihov značaj na razvoj poduzetništva, odnosno na rast i razvoj gospodarstva u cjelini.

1.4. Pregled dosadašnjih istraživanja

Od prvih poimanja poduzetništva Smitha¹ i Milla² u 18. stoljeću, preko Schumpetera³, koji je u 20. stoljeću dao novu, suvremenu dimenziju razvoju teorije i prakse poduzetništva pa sve do današnjih dana, kada se isto razmatra u okviru poduzetničkog ekosustava, znanstvenici su razumijevali značaj ove moderne discipline i njen utjecaj na razvoj društva u cjelini. Dok se Siropolis (1995.) bavi izradom vodiča u poduzetništvo, a Kmetz (2000.) razvojem poduzetničkih inkubatora, Barringer i Ireland (2012.) izučavaju aspekt uspješnog pokretanja poslovnih poduhvata u poduzetništvu (Ireland, Barringer, 2012.). U okviru razvitka cijelog sustava potpora poduzetništvu u zadnjih je dvadesetak godina općeprihvaćen i učestalo se koristi noviji pojam „poduzetničkog ekosustava“ koji obuhvaća još šire i sveobuhvatnije okruženje koje utječe na poduzetništvo, a Audretsch i Belitski (2017.) definiraju ga tako da obuhvati elemente poduzetničkog okruženja koji poduzetnicima trebaju olakšati uspješno ostvarenje njihovih poduzetničkih poduhvata (Audretsch, Belitski, 2017.), a promatraju ga i kao skup institucionalnih i organizacijskih te drugih sustavnih čimbenika koji su u interakciji i utječu na identifikaciju i komercijalizaciju poduzetničkih prilika. Isenberg (2010.) pak ističe da je, uz nedvojbeno važnu ulogu vlade u kreiranju i izgradnji poduzetničkog ekosustava, bit održivosti poduzetničkog ekosustava u holističkom, odnosno cjelovitom pristupu poduzetništvu koji mora uzeti u obzir društveno-gospodarske, ali i geografske te kulturne prilike svake zemlje, a koje bi mogle utjecati i doprinijeti potencijalnom rastu (Isenberg, 2010.). U kontekstu europskih razvojnih politika posebno se naglašava „malo poduzetništvo na prvom mjestu“ (Europska komisija, 2020⁴), a Kontošić i sur. (2018.) apostrofiraju važnost financiranja iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova (ESI fondova) kroz ulaganja u poduzetničke zone u Hrvatskoj, što je u konačnici rezultiralo značajnim otvaranjem radnih mjesta (Kontošić i sur., 2018.). Vladine politike, odnosno zakonodavstva Hrvatske i Slovenije, bez obzira na političke promjene i stavove, također imaju poprilično jasan stav o potrebi institucionalne potpore razvoju poduzetništva, a niz zakonskih i podzakonskih akata kojima se to definira samo govore u prilog, poput Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj (2013.), kojim se uvodi obveza osnivanja jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj te Zakona o poticajnom okruženju za poduzetništvo u Sloveniji

¹ Adam Smith (1723.-1790.) škotski je ekonomist, smatran ocem moderne ekonomije, predložio je ideju o nevidljivoj ruci, tendenciji slobodnih tržišta da se reguliraju pomoću konkurencije, ponude i potražnje i vlastitog interesa.

² Stuart Mill (1806.-1873.) engleski je filozof i ekonomist, zagovarao je moderni liberalizam i individualne slobode.

³ Joseph Schumpeter (1883.-1950.) austrijski je ekonomist, jedan je od najutjecajnijih ekonomista s početka 20. stoljeća, prvi znanstvenik koji je razvio teorije o poduzetništvu.

⁴ Englesko geslo glasi: „putting small businesses first“

(2007.), kojim se želi uspostaviti učinkovito potporno okruženje za poduzetništvo na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini ili Rezolucije o osnivanju Javne agencije Republike Slovenije za promicanje poduzetništva, inovacija, razvoja, ulaganja i turizma (SPIRIT, 2012.). Škrtić i sur. (2015.) posebice ističu značaj i primjere dobre prakse gradova koji provode projekte poduzetničke infrastrukture (Škrtić i sur., 2015.) dok Kolaković (2016.) razvoj poduzetništva vidi kroz ekonomiju znanja, ali ističe i ulogu poduzetničke infrastrukture (Kolaković, 2006.). Ekonomika poduzeća u fokusu je istraživanja i Njavre i Franičevića još 1990., a interes za zakonitostima koje imaju utjecaj na razvoj poduzeća i poduzetničke infrastrukture u svojim radovima istražuje Karić (2008.) dva desetljeća kasnije (Njavro, Franičević, 1990.; Karić, 2008.).

Dok slovenski ekonomisti Pučko i Rozman (1993.) te Lahovnik i Rejc (1998.) proučavaju ekonomiju i organizaciju poduzeća⁵, Vujčić (2010.) kroz radionice dobre prakse u razvoju poslovnih zona prezentira iskustva razvoja poslovnih zona u Sloveniji u drugim zemljama, a Pšeničny i sur. (2000.) proučavaju i podučavaju poduzetništvo. Jan i Jiancheng (2019.) poduzetnički ekosustav poistovjećuju s poduzetnicima koji djeluju u zajednici i u interakciji su s cjelokupnim okruženjem te ističu da je „poduzetnička pažnja sredstvo da poduzetnici percipiraju poduzetništvo, kao ključna pojedinačna varijabla koja uz zajedničke varijable okoliša – poduzetničkog ekosustava, utječe na poduzetnički učinak.“ (Yan, Jiancheng, 2019.).

Holienka i sur. (2016.) pak identificiraju glavne ekološke pokretače poduzetničke produktivnosti koristeći rezultate istraživanja Globalnog poduzetničkog monitora (Global Entrepreneurship Monitor, GEM), koji definiraju glavne pokretače poduzetničke produktivnosti: pristup infrastrukturi, vladavinu prava, učinkovitost vladinih programa i otvorenost i dinamiku tržišta. Dobiveni rezultati ukazuju na činjenicu da produktivna poduzetnička infrastruktura ima značajan utjecaj na ekonomske rezultate zemlje mjerene BDP-om po glavi stanovnika, kao i na izuzetno značajan utjecaj čimbenika (od svih sedam grupa čimbenika) „pristup infrastrukturi“ (fizičkoj i poslovnoj), a budući da se za njegovo pokretanje u smislu utjecaja na samo gospodarstvo i njegov rast, može lako osigurati pristup pravnim i financijskim uslugama te podršku poduzetništvu putem poduzetničkih inkubatora i znanstvenih parkova (Holienka i sur., 2016.). Woolley (2017.) prepoznaje poduzetništvo kao ključni pokretač ekonomskog zdravlja, industrijskog pomlađivanja, socijalnih promjena i tehnološkog napretka te smatra kako je uz očekivani ekonomski rezultat od poduzetništva, ono značajno i za rješavanje različitih društvenih problema kao što su siromaštvo, obrazovanje i okoliš (Woolley, 2017.).

⁵ Slovenski: „ekonomika i organizacija podjetja“

Poduzetnička infrastruktura u okvirima poduzetničkog ekosustava obrađena je u značajnom broju službenih državnih, zakonodavnih i strateških dokumenata koji idu u prilog istaknutom problemu istraživanja i ciljevima ovog rada o prepoznavanju značaja razvoja poduzetničke infrastrukture kao jednog od temelja uspješnog razvoja poduzetništva i gospodarstva pojedinih nacionalnih privreda u cjelini. Napori koje ulažu dvije istraživane države, Hrvatska i Slovenija, općenito u razvoj poduzetništva kroz stvaranje poticajnog poduzetničkog ekosustava, rezultiraju povećavanjem broja gospodarskih subjekata, potpornih institucija te gospodarskih zona, o čemu svjedoče korišteni službeni statistički podaci i drugi izvori podataka u nastavku rada.

1.5. Metodologija istraživanja

Za formuliranje problema istraživanja, identifikaciju ključnih varijabli te definiranje modela kvantitativnog istraživanja i interpretaciju rezultata istraživanja koristile su se povijesna metoda, metode komparacije i deskripcije, kao i metode analize odnosno sinteze, apstrakcije, uz konkretizaciju, dokazivanja i opovrgavanja te regresijska analiza i korelacija.

Osnovni problem istraživanja ovog rada, prepoznavanje i vrednovanje značaja ulaganja u razvoj poduzetničke infrastrukture kao važnog preduvjeta ekonomskog razvoja i rasta gospodarstva te analiza odnosa identificiranih ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture s izabranim varijablama pokazatelja društveno-gospodarskog razvitka, kroz aktivnosti i rezultate u istraživanim državama, taj bi značaj trebali potvrditi ili demantirati. Nadalje, postavljene su četiri osnovne hipoteze, koje su testirane svaka s po tri pomoćne hipoteze koje odgovaraju na problem istraživanja i istraživačka pitanja.

Pitanja na koja se kroz istraživanje željelo odgovoriti, a odnose se na konkretne zemlje, Hrvatsku i Sloveniju, kao i na specifična područja poduzetničke infrastrukture, glase:

- Koji oblici poduzetničke infrastrukture egzistiraju u Hrvatskoj i Sloveniji u istraživanom razdoblju i kako se kreće brojnost pojedinih oblika poduzetničke infrastrukture u svakoj od istraživanih zemalja?
- Koji su ključni oblici poduzetničke infrastrukture koji se koriste u pojedinoj zemlji?
- Može li se prepoznati i koliko je jaka korelacija između definiranih nezavisnih i zavisnih varijabli u kvantitativnom istraživanju u slučajevima kad se kroz godine događa smanjenje ili povećanje broja pojedinih oblika poduzetničke infrastrukture u odnosu na kretanje definiranih ekonomskih pokazatelja: povećanje ili smanjenje broja zaposlenih, povećanje ili smanjenje BDP-a?

Očekivano, najkvalitetniji odgovori dobiveni su provedbom kvantitativnog istraživanja, a deskripcijom su se dodatno analizirali i opisali trendovi i aktivnosti u posljednjih tridesetak godina razvoja poduzetništva, poduzetničkog ekosustava i poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji.

Nakon identifikacije ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture te definiranih postupaka kvantitativnog istraživanja u dokazivanju hipoteza, provedeno je istraživanje odnosa poduzetničke infrastrukture i gospodarskog razvitka (kretanje BDP-a po tržišnim cijenama) i društvenog razvitka (zaposlenost) te su izneseni zaključci o valjanosti svih glavnih i pomoćnih hipoteza.

U istraživanju se koristi kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda istraživanja, a uzorak podataka, odnosno sekundarni izvori podataka, prikupljeni su temeljem dostupnosti, relevantnosti i s obzirom na potrebnu strukturu podataka.

Razdoblje obuhvaćeno istraživanjem u ovom je radu posljednjih tridesetak godina, počevši od stjecanja samostalnosti i suvereniteta promatranih zemalja 1991. godine. No, sam je fokus istraživanja na razdoblju od 2005.-2019. godine, budući da je ovo razdoblje identificirano kao najoptimalnije s obzirom na evidentno najintenzivnije i najsustavnije djelovanje nacionalnih institucija, ali i lokalne te regionalne samouprave na poticanju razvoja poduzetništva, kroz ulaganja u razvoj svih čimbenika poduzetničke infrastrukture, kao i razvoj poduzetničkog ekosustava u cjelini.

Kada se govori o poduzetničkim aktivnostima potaknutim razvojem poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji, koristeći podatke dobivene analizom, uspoređuju se različiti pokazatelji poput usporedbe kretanja broja različitih oblika poduzetničke infrastrukture u razdoblju od 2000. godine ili usporedbe identificiranih ključnih varijabli i njihovog kretanja kroz godine, dobivenih iz različitih relevantnih izvora podataka na razini obje države.

Koristeći povijesnu metodu, a na temelju raznih relevantnih izvora, prati se trend donošenja različitih zakonskih akata s ciljem potpore razvoju poduzetništva, ali i znanstveni radovi koji prate pojavu i razvoj poduzetničke infrastrukture te još širi pristup kroz analizu cjelovitog poduzetničkog ekosustava.

Metodama analize i sinteze, odnosno apstrakcije i konkretizacije, raščlanjuju se područja poduzetničke infrastrukture po zemljama i vrstama, analiziraju se zasebno i ističu njihove bitne karakteristike te se identificiraju ključni oblici poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji. Konkretizacijom i sintezom ti se opći i posebni dijelovi, podatci i karakteristike

objedinjuju i ističu njihove zajedničke odredbe i zajednički rezultati, kao i različitosti koje proizlaze iz istraživanja.

Komparativnom analizom pratio se i uspoređivao razvoj poduzetništva i sustava potpora poduzetništvu u Hrvatskoj i Sloveniji, kao i usporedba gospodarskog i društvenog razvitka dviju zemalja u kontekstu gospodarske i društvene tranzicije posljednjih tridesetak godina, od trenutka osamostaljenja, a s posebnom pozornošću na moment i važnost ulaska pojedine zemlje u Europsku uniju.

Središnje mjesto u radu zauzima model kvantitativnog istraživanja o odnosu poduzetničke infrastrukture, odnosno broja poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora i razvojnih agencija te bruto domaćeg proizvoda prema tržišnim cijenama, kao i zaposlenosti u razdoblju 2005.-2019. godine u Hrvatskoj i Sloveniji. To je razdoblje za koje su dostupni relevantni podaci, a na području Slovenije i Hrvatske od posebne važnosti bili su sljedeći izvori podataka:

1. Urbanistički inštitut Republike Slovenije i Geodetski inštitut Slovenije (2019). Metodologija za popis poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, provedba terenskog popisa i uspostavljanje ažuriranih evidencija
2. Eurostat. Zaposlenost (ukupno), 2005.-2019. godine u Sloveniji. Dostupno na: www.ec.europa.eu/eurostat/statistic
3. Kretanje broja razvojnih agencija u Sloveniji. Dostupno na: www.rra.giz-si/agencije
4. Poslovne cone, www.investslovenia.org/si/poslovne-cone/
5. Evidenca inkubator in tehnoloških parkova u Sloveniji, Javna agencija za podjetništvo in tuje investicije (JAPTI)
6. Evidenca subjekta inovativnog okolja, Javna agencija za podjetništvo in tuje investicije (JAPTI).

Isti odnosi poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti te bruto domaćeg proizvoda prema tržišnim cijenama za Hrvatsku, u istom razdoblju, 2005.-2019., godine preuzeti su iz dokumenata:

1. Zaposlenost 2005.-2011. Hrvatska, Statistički ljetopis 2015. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Dostupno na: web.dzs.hr/arhiva.html
2. Eurostat. Zaposlenost (ukupno), 2011.-2019. Hrvatska. Dostupno na: www.ec.europa.eu/eurostat/statistic
3. Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj 2018. i 2019. CEPOR - Centar za politiku i razvoj malih i srednjih poduzeća i poduzetništva
4. Jedinostveni registar poduzetničke infrastrukture, Ministarstvo gospodarstva RH, od 2013.-2019. godine.

Uz navedene izvore kretanje brojeva poduzetničkih zona i razvojnih agencija u Hrvatskoj autor je dodatno istražio kontaktiranjem uprava poduzetničkih zona i županijskih razvojnih agencija u Hrvatskoj, a podaci o BDP-u prema tržišnim cijenama (BDP) i zaposlenosti preuzeti su iz statističkog ureda EU-a EUROSTAT-a, pod „Population and employment” (<https://ec.europa.eu/eurostat>).

Prvi se dio kvantitativnog istraživanja odnosi na opis svih istraživanih podataka. Kretanje brojeva tj. brojnosti poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora, razvojnih agencija te bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) prema tržišnim cijenama i zaposlenosti za obje države opisani su vrijednostima varijabli verižnog indeksa te aritmetičke i geometrijske sredine stope rasta.

Nadalje, iste su vrijednosti brojeva poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora, razvojnih agencija te bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) prema tržišnim cijenama i zaposlenosti za obje države opisane linearnim i eksponencijalnim trend modelima. Vrijednosti svih promatranih varijabli su interpretirane.

Drugi se dio kvantitativnog istraživanja odnosi na testiranje hipoteza. Zaključak za svaku od četiri osnovne hipoteze izveden je na temelju rezultata testiranja triju pomoćnih hipoteza. Hipoteze su se smatrale potvrđenima ako su rezultati testiranja pomoćnih hipoteza pokazali da se najmanje dvije pomoćne hipoteze smatraju potvrđenima. Testiranje pomoćnih hipoteza provedeno je regresijskom analizom, a zaključak o valjanosti pomoćnih hipoteza izveden je na temelju vrijednosti varijable "p", a za kriterij značajnosti odabran je "p" = 0,05. Dakle, ako je rezultat regresijske analize da je vrijednost varijable "p" < 0,05, pomoćna se hipoteza smatrala potvrđenom. Ključne vrijednosti regresijske analize, među kojima je i koeficijent linearne korelacije i korigirani koeficijent determinacije, ako postoji statistička značajnost korelacije, su interpretirane, a zaključci o valjanosti svih pomoćnih i svih radnih hipoteza su eksplicitno izvedeni.

1.6. Sadržaj i struktura disertacije

Postignuća, u smislu rezultata istraživanja, u ovoj su disertaciji predstavljena kroz sedam međusobno povezanih poglavlja.

U *Uvodu* je, kao prvom dijelu rada, objašnjen problem istraživanja zajedno sa znanstvenim hipotezama te svrhom i ciljem istraživanja doktorske disertacije. Uz to su kroz kratki pregled predstavljena dosadašnja istraživanja i metode istraživanja. Također, u okviru ovoga poglavlja opisana je i sama struktura rada.

Europski strateški okvir poduzetničkog ekosustava u kontekstu gospodarsko-društvenog razvitka kao drugo poglavlje rada daje pregled okvira u kojima se razvija poduzetnička infrastruktura, objašnjavaju se glavni pokretači poduzetničke produktivnosti te poduzetnička infrastruktura kao oblik potpore razvoju poduzetništva.

U *Komparativnoj analizi razvoja poduzetništva i sustava potpora poduzetništvu u Hrvatskoj i Sloveniji*, trećem poglavlju, daje se sinteza razvoja poduzetništva i sustava potpora poduzetništvu u Hrvatskoj i Sloveniji, s pogledom na usporedbu u odnosu na razvoj poduzetničke infrastrukture jedne zemlje u odnosu na drugu.

U četvrtkom se poglavlju, pod nazivom *Komparativna analiza gospodarskog i društvenog razvitka Hrvatske i Slovenije – tranzicija i njeni efekti*, utvrđuju, opisuju i analiziraju tranzicijski efekti u Hrvatskoj i Sloveniji.

Metodološki okvir analize odnosa poduzetničke infrastrukture i društveno-gospodarskog razvitka Hrvatske i Slovenije - metodološki okvir kvantitativnog istraživanja peto je poglavlje rada u kojem se daje pregled opisa modela kvantitativnog istraživanja i statističkih istraživačkih metoda te opisa podataka, relevantnih izvora i postupaka, kojima su se utvrđivali ključni čimbenici od interesa za potvrdu postavljenih hipoteza, putem kojih su se dobili rezultati istraživanja i analizirali rezultati istraživanja te donijela sama interpretacija dobivenih rezultata.

U šestome se poglavlju, *Rezultati istraživanja*, testiraju hipoteze, iznose rezultati istraživanja te se isti interpretiraju u kontekstu društveno-ekonomskih postignuća.

Zaključkom se, kao zadnjim poglavljem ovoga rada, daju kratka zaključna razmišljanja o rezultatima postignutim kroz istraživanje u okviru predmeta doktorske disertacije, a obrazlaže se i znanstveni doprinos rada.

2. EUROPSKI STRATEŠKI OKVIR PODUZETNIČKOG EKOSUSTAVA U KONTEKSTU GOSPODARSKO-DRUŠTVENOG RAZVITKA

2.1. Europske razvojne strategije

Europska unija na početku 21. stoljeća odredila se biti konkurentnijom, otvorenijom ekonomijom i zajednicom u kojoj njeni stanovnici bolje žive, za što je trebalo osigurati niz preduvjeta. Naime, nužno je bilo okrenuti se strukturnim reformama kako bi se promijenila paradigma zaostajanja za glavnim konkurentima na svjetskom tržištu, prvenstveno SAD-om i galopirajućom Kinom. EU slabosti i osnovni razlog zaostajanja „identificirani su kroz slabu razvijenost informacijsko-komunikacijskih tehnologija, orijentiranost prema tradicionalnim industrijskim sektorima, visoku ovisnost EU o uvozu energenata iz Rusije i ostalih izvoznica nafte i plina, starenju stanovništva te pojačanom doseljavanju siromašnijeg i slabije obrazovanog stanovništva iz zemalja trećega svijeta“ (Kandžija, Cvečić, 2010.). EU se, stoga, strateški određuje ne samo prema promjeni smjera u poticanju potrebnih strukturnih promjena u području europskog gospodarstva, već postavlja ambiciozan plan i priželjkuje vodeću ulogu na globalnoj pozornici, za što će biti potrebno pažljivo planirati i usmjeravati buduće akcije te za isto planirati i osigurati izdašna sredstva u europskom proračunu za ciljne prioritete (Markuz, 2022.).

Europske razvojne strategije predstavljaju polugu za planski odgovor EU-a na globalne izazove 21. stoljeća, a EU se nameće kao globalni gospodarski, ali i klimatski predvodnik Starog kontinenta, zacrtavši da će do 2050. Europa biti prvi kontinent bez štetnog utjecaja na klimu (Europski zeleni plan, 2019.; Markuz, 2022.).

Prvi dugoročni razvojni strateški dokument, koji predstavlja i novu postavku EU stremljenja napretku i razvoju baziranom na znanju, donesen 2000. godine za razdoblje od deset godina, kolokvijalno je naziva Lisabonska strategija (Lisabonska strategija, 2010.). Tri su ključna cilja, odnosno tri prioriteta koja se žele postići ovom strategijom, a oni uključuju „gospodarski rast od 3% temeljen na znanju i inovativnosti, socijalni razvoj i socijalnu koheziju, ponajprije kroz ostvarenje razine zaposlenosti od 70% te kroz stvaranje novih i boljih radnih mjesta, zaštita okoliša, koja podrazumijeva usklađivanje gospodarskih aktivnosti s potrebama zaštite okoliša, čime se po prvi put naglasak stavlja na koncept održivog razvoja“ (Kandžija, Cvečić, 2010.; Markuz, 2022.).

Nakon provedenih revizija utvrdilo se da je tijekom perioda provedbe Lisabonske strategije postojao niz poteškoća u ostvarivanju zacrtanih ciljeva, a kao osnovni uzroci prepoznati su izostanak međusobne suradnje i manjak političke potpore, kao i volje i razumijevanja u

članicama te izuzetno slaba koordinacija. Provedba revizije Lisabonske strategije rezultirala je kreiranjem tzv. „trokuta znanja“, kroz koji se naglašava nužnost povezanosti obrazovanja (znanosti), istraživanja i inovacija, koji mogu potaknuti i osigurati kontinuirani gospodarski rast i veću zaposlenost (Europska komisija, 2020.), a ovakvim pristupom stvoreni su temelji za definiranje nove europske strategije Europa 2020.

Donošenjem Zakona o malim i srednjim poduzećima (Small Business Act of Europe, SMA, 2008.) EU je 2008. godine poduzetnicima dala novi zamah, a gospodarstvima članica EU okvir za strateško djelovanje, stavljajući u prvi plan mikro, malo i srednje poduzetništvo (MSP) i njegove vrijednosti te važnost za ukupni razvoj europske ekonomije. Sveobuhvatni okvir europskih politika MSP-ovima trebaju, donošenjem ovog zakona, poboljšati i olakšati pristup poduzetništvu u EU, pojednostaviti pravno i regulatorno okruženje za srednje i male poduzetnike te u najvećoj mogućoj mjeri nastojati ukloniti prepoznate prepreke njihovom razvoju. Europska komisija (EK) tako dobiva okvir za praćenje provedbe definiranih ciljeva u svim zemljama članicama, kao i mjerenja rezultata u provedbi različitih mjera propisanih zakonom, uz davanje preporuka za njihovu bolju implementaciju u zakonske akte, ali i u provedbene aktivnosti svake od članica EU (SMA, 2008.). Europa 2020, čija primjena započinje 2010. godine, a provedba je predviđena do 2020. godine, svoje djelovanje temelji na postavljanju važnih prioriteta u okviru raznih inicijativa te na praćenju njihovog izvršenja u razdoblju provedbe. Cilj strategije Europa 2020 je stvaranje uvjeta za postizanje željenog gospodarskog oporavka EU nakon gospodarske i financijske krize. Taj je cilj predvidio provedbu niza reformi kako bi se izgradili preduvjeti za rast i razvoj, uz povećanje zaposlenosti kroz otvaranje i zadržavanje novih radnih mjesta u zemljama članicama EU do 2020. Strategija je prepoznala strukturne slabosti gospodarstva EU-a a što je dovelo do potrebe rješavanja različitih gospodarskih i socijalnih problema i pitanja. Ova strategija uzela je u obzir i dugoročne probleme i izazove koji proizlaze iz sveprisutne globalizacije, problema s ograničenošću različitih resursa, kao i problematike starenja stanovništva i sve većeg udjela starijeg stanovništva u strukturi ukupnog stanovništva zemalja članica EU (www.eur-lex.europa.eu 2010.).

Europa 2020 na prvo mjesto stavlja sam rast, *pametan, održiv i uključiv*, iz čega proizlaze i osnovni prioriteti (tri) za programsko razdoblje do 2020.: *pametan*, jer će voditi računa o rastu i razvoju gospodarstva kroz potporu inovacijama, potpomognuto istraživanjem i razvojem; *održiv*, koji će voditi računa o tome da resursi i energija na zemlji nisu neiscrpnii te će se njima upravljati efikasno i na ekološki način, vodeći računa o gospodarstvu EU, koje treba istovremeno biti konkurentno, ali ne zaboravljajući da u koncept trebaju biti uključene sve

članice pa stoga *uključiv*, ali da se treba voditi računa o svakoj lokalnoj i regionalnoj jednakosti i ujednačenom razvoju, uz brigu o prilikama za zapošljavanje za svakog člana zajednice, uz neprestan rast i razvoj zapošljivosti i visoku socijalnu ukljućivost (Tufekćić, Tufekćić, 2013., Markuz, 2022.).

Za razdoblje do 2020. očekuje se postizanje mjerljivih rezultata poput zaposlenosti do 75% (i to u radno intenzivnoj populaciji od 20-64 godine), podići IRI na 3% europskog BDP-a, kao i postići 20 posto manje ispuha CO₂, za 20% smanjiti potrošnju energije odnosno postići 20% energetske ušteda. Ciljevi su i postizanje brojke od 20 milijuna ljudi koji nisu u kategoriji siromašnih te minimalno 40% mladih sa završenim dodiplomskim studijima, uz smanjeno napuštanje školovanja koje bi trebalo svesti ispod 10% (Strategija 2020, 2010.).

Uz to, Europska komisija apostrofira sedam inicijativa za ubrzanje ostvarenja zacrtanih planova i ciljeva te postavljenih prioriteta kroz inovacije, za što će osigurati financijska sredstva (Inovativna Unija), obrazovanje mladih (Mladi na potezu), digitalizaciju putem većih brzina interneta i digitalnog tržišta (Digitalno vrijeme za Europu), svrsishodniju i učinkovitiju upotrebu resursa, kroz energetske učinkovitost i obnovljive izvore energije (Efikasnija upotreba resursa u Europi), okretanje novim modelima u industriji u doba globalizacije i u skladu s vremenom (Industrijska politika za vrijeme globalizacije), ali i kroz nove vještine i zapošljavanje (Vrijeme za nove vještine i zapošljavanje) uz brigu o najpotrebitijima, onima u riziku od siromaštva i ravnomjernoj raspodjeli dobara (Europska platforma protiv siromaštva) (Strategija 2020, 2010.).

Analizirajući rezultate strategije Europa 2020, može se zaključiti kako su se EU ciljevi donekle ostvarili, ocrtavajući tako u promatranom razdoblju pozitivne rezultate u provedbi zadanih ciljeva iz strategije. Iz dostupnih je podataka vidljiv napredak u području zapošljavanja i ispunjavanju socijalnih ciljeva i prioriteta, a u istom su razdoblju također povećana i ulaganja u IRI, iako još uvijek sporije od očekivanog tempa i u nedovoljnom opsegu. Ostvaruje se napredak u razvoju ljudskih potencijala, kroz ulaganja i razvoj obrazovanja i smanjivanje ranog napuštanja školovanja. Također, vidljivo je smanjenje emisije stakleničkih plinova, vidljiv je napredak i u zaštiti okoliša, kao i povećanje korištenja obnovljivih izvora energije, kao barem djelomičnog supstituta za konvencionalne izvore energije (Tomljanović, 2020.).

Europska komisija pokreće 2017. godine aktivnosti i raspravu usmjerene pripremi strategije Europa 2030, s naglaskom na održivom razvoju. Održivi razvoj treba biti usmjeravan tako da zadovoljava potrebe sadašnjeg društva i života, ali pritom ni na koji način ne smije utjecati ili ugroziti ono što treba ostati budućim generacijama. Takav je koncept već ugrađen u europske politike proteklih četrdesetak godina tijekom kojih je Europa, kroz potpis i inzistiranje na

Pariškom sporazumu, zacrtala i provodi najzahtjevnije standarde u brizi za okoliš, uz izuzetno visoko podignutu ljestvicu svoje klimatsko-energetske politike (Europska komisija, 2019.).

Europska agencija za okoliš (EEA, 2020.) konstatira da će se u desetljeću 2021.-2030. Europa morati suočiti s okolišnim i klimatskim izazovima, koji su sve nepredvidljiviji i do sada neviđeni. Istovremeno je cilj poticati što brži oporavak od gospodarskih i društvenih posljedica prouzrokovanih pandemijom bolesti COVID-19. Stoga novi politički program te strateški okvir, Europski zeleni plan, sadrži ambiciozne mjere i ciljeve za poticanje zelenog oporavka zemalja EU, kako bi se što uspješnije odgovorilo na izazove u gospodarstvu, koje se treba dekarbonizirati, poticati razvoj zelenih radnih mjesta, provesti digitalizirane procese gdje god se to može, kako bi se smanjio ugljični otisak na Zemlju, a građani mogli ugodnije živjeti (Markuz, 2022.). Istovremeno, trebaju se ispuniti obećanja potpisana Pariškim sporazumom o zadržavanju fokusa na brizi o klimi i akcijama za držanje globalnog zatopljenja na, ako je moguće ispod 1,5 odnosno do maksimalno 2 stupnja celzijusa (Pariški sporazum o klimatskim promjenama, 2016). Zbog toga su utvrđeni dugoročni ciljevi s konkretnim projiciranim vrijednostima, a za uspješnu realizaciju definiran je niz novih financijskih instrumenata (EEA, 2020.).

Strateški ciljevi EU do 2030. godine stoga pretpostavljaju značajnije smanjenje emisije stakleničkih plinova, za 40% (u odnosu na 1990.), kao i očekivanje da i više od 27% potrošene energije bude iz OIE (gdje se 27% ušteda gleda u usporedbi s „business as usual“⁶) (Strategija 2030, 2019.). Veliku ulogu u dekarbonizaciji zasigurno će imati sama industrija, ali i energetski sektor, kao najveći potrošači energije, gdje će, uz snažne reformske mjere, morati poduzeti odvažne korake koje će iziskivati izmijenjene politike, posebice kada se razmatra sustav razmjene emisija stakleničkih plinova (ETS), ali i kroz uvođenje niza novih pokazatelja sigurnosti i kompetitivnosti energetskih sustava, kako bi ova pitanja bila usmjerena na davanje doprinosa ciljevima (Strategija 2030, 2019.; Europski zeleni plan, 2019.).

U tim su okvirima ciljevi održivog razvoja, podržani na najvišim razinama politike (u EU, a tako i država članica), postali osnova za razvijanje budućih politika i aktivnosti. U strategiji je predviđeno da institucije EU, same članice, kao i lokalno, gradovi i općine te regionalne uprave, blisko surađuju kako bi osigurale što bolju koordinaciju u provedbi aktivnosti za postizanje definiranih strateških ciljeva strategije Europa 2030. Svi ti ciljevi i politike strategije Europa 2030 direktnim ili indirektnim utjecajem oblikuju cijeli niz elemenata poduzetničkog ekosustava u desetljeću u kojem se provodi i otvara širok prostor za razvoj različitih

⁶ Od engleskog: „uobičajeni posao“ ili „posao kao i obično“

gospodarskih aktivnosti na polju obnovljivih izvora energije i zaštite okoliša, a što će se poticati i značajnim financijskim sredstvima fondova EU na području zemalja članica EU te dati novi zamah poduzetničkim inicijativama za postizanje zadanih ambicioznih ciljeva EU (Strategija 2030, 2019.; Europski zeleni plan, 2019.; Markuz, 2022.).

2.2. Poduzetnički ekosustav u kontekstu gospodarskog i društvenog razvitka

U zadnjih dvadesetak godina prihvaćen je relativno nov pojam za široko poduzetničko okruženje, poduzetnički ekosustav. Prema Stam i Spigel (2016.) skup je to međusobno povezanih sudionika i različitih čimbenika koji su koordinirani, usklađeni i povezani tako da na određenom zemljopisnom području omogućuje produktivno i uspješno poduzetništvo. No, za ostvarenje željene produktivnosti poduzetničkog ekosustava potrebni su određeni uvjeti, kao što su financiranje, znanje i potporne institucije, ali i postojanje mreže samih poduzetnika, te neophodno vodstvo kroz određene procese (Stam, Spigel, 2016.).

Audretsch i Belitski (2017.) zaključuju da poduzetnički ekosustav, prirodni ili biološki ekosustav, predmnijeva ostvarenje određene potrebe i cilja kroz obuhvat svih elemenata poduzetničkog okruženja, koji bi trebali olakšati poduzetnicima put do uspjeha u ostvarenju planiranih poduzetničkih aktivnosti, a vide ga kao skup institucionalnih i organizacijskih te drugih sustavnih čimbenika u interakciji i od utjecaja na identifikaciju i komercijalizaciju poduzetničkih prilika (Audretsch, Belitski, 2017.). Njihovi su poduzetnički ekosustavi geografski omeđeni na primjerima 70 europskih gradova s uspješnim poduzetničkim ekosustavom, koji omogućuju kreatorima politika i znanstvenicima identificirati i poboljšati sustavne i okvirne uvjete poduzetničkog ekosustava i bolje objasniti varijacije u razvoju poduzetništva među regijama, odnosno gradovima (Audretsch, Belitski, 2017.).

U kreiranju i izgradnji poduzetničkog ekosustava Isenberg (2010.) ističe da je, uz nedvojbeno važnu ulogu vlade, sam poduzetnički sustav izuzetno dinamičnoga koncepta. Taj se koncept kontinuirano mijenja i unapređuje, a sve su njegove sastavnice uzajamno povezane te je bit poduzetničkog ekosustava najprije njegova održivost. Održivost je rezultat holističkog pristupa poduzetništvu, što podrazumijeva da se uzima u obzir sveobuhvatnost prilika – kulturnih, geografskih i društvenih, kako bi dale doprinosi možebitnom rastu samih gospodarskih aktivnosti (Isenberg, 2010.). Može se to poistovjetiti s interdisciplinarnim pristupom ili interakcijom poduzetništva sa sveukupnom okolinom, što i jest smisao pojma poduzetničkog ekosustava. No, demantira ulogu poduzetnika kao pokretača poduzetničkog ekosustava – poduzetnike smatra ključnim elementom poduzetničkog ekosustava, obrazlažući da poduzetnički ekosustav predstavlja umreženi skup različitih aktera te se poduzetnike ne može definirati kao pokretače. Iz toga proizlazi da svaki poduzetnički ekosustav ima najvažnije,

ključne igrače, bez kojih isti ne bi egzistirao ili barem ne bi na kvalitetan i ispravan način davao pozitivne impulse. Već spomenuta dinamičnost poduzetničkog ekosustava nameće zaključak kako niti jedan akter nema ulogu pokretača, već svi imaju ulogu dionika, iako se može prepoznati one koji igraju ključnu ulogu (Isenberg, 2010.).

Yan i Jiancheng (2019.) konstatiraju da poduzetnički ekosustav podrazumijeva zajednicu poduzetnika u interakciji s njihovim sveukupnim okruženjem, a ističu kako je poduzetnička pažnja sredstvo da poduzetnici percipiraju poduzetništvo, kao ključna specifična pojedinačna varijabla svakog poduzetnika, koja uz zajedničke varijable okoliša – poduzetničkog ekosustava, utječe na poduzetnički učinak (Yan, Jiancheng, 2019.). Dodatno ističu i tri važne kategorije koje utječu na razvoj poduzetništva: dinamiku tržišta koja zahtijeva od poduzetnika inovacije kako bi se prilagodili zahtjevima i dinamici tržišta koji se stalno mijenjaju; otvorenost tržišta koja pruža poduzetnicima više kanala za razmjenu različitih znanja unutar istog sektora te u konačnici fizičke resurse koji su kritični za razmjenu inovacijskih aktivnosti i u mnogim slučajevima zahtijevaju minimalno prethodno ulaganje u tehničku opremu i prostorne uvjete.

Mujahid i sur. (2019.) kroz razmatranje prioriteta različitih dimenzija poduzetničkog ekosustava došli su do prijedloga za novi okvir njegova razvoja, izdvojivši 63 dimenzije poduzetničkog ekosustava. U užu izbor odabrali su 31 dimenziju, grupiravši ih u 8 jezgri: tržišta, financije, razvoj ljudskih potencijala, podrška, uloga Vlade, infrastruktura, industrijski odnosi i mentorstvo. Primjena procesa analitičke hijerarhije za određivanje prioriteta otkriva da razvoj ljudskih potencijala posjeduje najveću težinu, a slijede financije, podrška i industrijski odnosi, dok tržišta imaju najmanju težinu (Mujahid i sur., 2019.).

Isichei i sur. (2019.) kroz istraživanje poduzetničke orijentacije i utjecaj infrastrukture na uspješnost MSP-ova u gospodarstvima u nastajanju, s ciljem osiguranja preduvjeta da MSP-ovi budu u stanju prevladati inherentne rizike u svom vanjskom okruženju identificirali su da uz vanjske rizike kao što su nedostaci infrastrukture, povećana konkurencija kao rezultat jeftine uvezene strane robe, promjenjive vladine politike, postoje i unutarnji rizici u poslovanju kao što su niska iskorištenost kapaciteta, neodgovarajući radni prostor, neadekvatni ljudski resursi, ali i da se ti rizici mogu uspješno prevladati (Isichei i sur., 2019.). Poduzetnici će dobiti potporu u poduzetničkim potpornim institucijama, ali paralelno i oni trebaju brinuti o unutarnjim elementima, materijalnim i nematerijalnim faktorima, koji imaju značajan utjecaj na ostanak zaposlenika u radnoj sredini, čime se osigurava ostanak intelektualnog kapitala unutar poduzeća (Miklošević i sur., 2022a.). Budući da je cilj svakoga poduzeća i njegovih menadžera ispuniti postavljene organizacijske ciljeve, nužno je da poduzetnici uspostave poticajne mehanizme za zadržavanje najboljih, a uspješnim se pokazao upravo sustav nagrađivanja talenata među

zaposlenicima, koji će omogućiti postizanje održivosti te u konačnici sačuvati i ojačati financijsku, društvenu i ekonomsku vrijednost poduzeća (Mandhanya, 2016.; Miklošević i sur., 2022b.).

Istražujući različite izvore koji se bave poduzetničkim ekosustavom nezaobilazna je uloga GEM istraživanja (eng. Global Entrepreneurship Monitor, GEM). Najveće je to empirijsko istraživanje poduzetničke aktivnosti na svijetu, koje su 1999. godine pokrenuli istraživači Londonske poslovne škole (London Business School, UK) i Koledža Babson (Babson College, SAD). Osnova istraživanja bazira se na konceptu da „ekonomski rast države ovisi o kapacitetu društva i da se kroz usklađene interakcije makroekonomskih faktora, poduzetničkih okvirnih uvjeta i poduzetničkog djelovanja na razini pojedinaca doprinosi stvaranju novih vrijednosti“ (CEPOR, 2019.). S druge strane, prema konceptualnom modelu GEM istraživanja Singer i sur. (2015.)⁷ zaključuju da poduzetnički ekosustav uključuje: financije, vladine politike, vladine programe za poduzetnike, poduzetničko obrazovanje, transfer znanja u istraživanje i razvoj, otvorenost tržišta, vladavinu prava, fizičku infrastrukturu, te kulturne i društvene norme (Singer i sur., 2015.), što čini izuzetno široku platformu poduzetničkog ekosustava. GEM istraživanja, između ostalog, služe državnim institucijama za izradu različitih planova, utvrđivanje manjkavosti različitih sastavnica poduzetničkog okruženja, za koje je potrebno pribjeći poboljšanjima kako bi se podiglo i razvilo poduzetništvo te dalo zamaha gospodarstvu neke zemlje u cjelini. Teorijska, ali posebno praktična primjena rezultata GEM istraživanja, unapređuje poduzetničko okruženje, a ta okolina determinira ključna područja i aspekte koje je potrebno izmijeniti, ali prepoznaje i glavne razloge lošeg funkcioniranja određenog segmenta poduzetničke okoline. Kako bi se u cijelosti ocijenila poduzetnička okolina određene zemlje potrebno je, prema pravilima GEM istraživanja, analizirati pokazatelje koji se odnose na konkretnu poduzetničku okolinu: dostupnost financijskih sredstava za MSP-ove, podršku kroz vladine mjere i politike, regulativu i porezni sustav te vladine programe za poduzetništvo (CEPOR, 2019.).

Iako ne postoji jednoznačna definicija poduzetničkog ekosustava primjenjiva na gospodarstva svih država, može se utvrditi da izuzetan značaj i izravan utjecaj stanja i razvijenosti poduzetničkog ekosustava određene zemlje ili područja na razinu poduzetničke aktivnosti izravno utječe na društveno-gospodarski razvoj svake zemlje.

Iznesene činjenice o poduzetničkom ekosustavu ukazuju na važnost razvoja poduzetničkog ekosustava za cjelokupni društveno-ekonomski razvoj nekog područja ili države te dodatno

⁷ Istraživački tim u Hrvatskoj već više od 20 godina vodi prof. Singer s Ekonomskog fakulteta u Osijeku

ističu sveobuhvatni pojam i važnost varijabli poduzetničkih potpornih institucija i gospodarskih zona koji se istražuju u ovom radu, kao jedne od sastavnica poticajnog poduzetničkog okruženja.

2.3. Pokretači poduzetničke produktivnosti

Poduzetnička produktivnost i okruženje koje može utjecati na nju, najčešće se definiraju kao najznačajniji sljedeći pokretači poduzetničke produktivnosti. Uz pristup infrastrukturi tu su vladavina prava, efektivni vladini programi, otvorenost i dinamika tržišta, prema rezultatima mjerenja GEM-a. Holienka i sur. (2016.), koji postavljaju upravo pitanje identifikacije glavnih ekoloških pokretača poduzetničke produktivnosti te definiraju da produktivna poduzetnička infrastruktura ima značajan utjecaj na ekonomske rezultate zemlje mjerene BDP-om po glavi stanovnika. Uz navedeno, važan utjecaj imaju pristup infrastrukturi (fizičkoj i poslovnoj) te lakoća pristupa pravnim i financijskim uslugama uz podršku poduzetništvu putem poduzetničkih inkubatora i znanstvenih parkova (Holienska i sur., 2016.). Rezultati njihovih istraživanja podudaraju se s rezultatima empirijskih istraživanja autora, koja se navode dalje u disertaciji, a koji prepoznaju značaj poduzetničke (poslovne) infrastrukture, odnosno poduzetničkih potpornih institucija, kao jedan od čimbenika gospodarskog rasta i razvoja, posebice na području dviju promatranih država, Hrvatske i Slovenije. Naime, s obzirom na dokazanu povezanost uzročnosti istraživanih elemenata može se zaključiti da gospodarski rast pokreće institucionalni razvoj, koji zauzvrat poboljšava učinkovitost poduzetničkog okruženja, što u konačnici utječe na produktivnost poduzetničke aktivnosti, a može se preslikati i na druge zemlje i gospodarske cikluse.

2.3.1. Pristup infrastrukturi

Fizičku infrastrukturu predstavlja prometna, komunalna i telekomunikacijska infrastruktura koja svojom kvalitetom i dostupnošću djeluje pozitivno na poduzetničke aktivnosti, a u obrnutom slučaju djeluje negativno. Pristup infrastrukturi uglavnom se manifestira kroz pristup vodoopskrbnom sustavu, različitim oblicima energije, (brzom) širokopojasnom internetu te prometnoj povezanosti, kao neophodnim preduvjetima za gospodarsko poslovanje pa iz navedenog proizlazi da je fizička infrastruktura nužan element strateškog pristupa planiranja razvoja poduzetništva na nekom području (CEPOR, 2019.). Stoga je nužno da se već prilikom donošenja različitih prostorno-planskih dokumenata, bilo na razini grada ili općine, bilo županije i države, planiraju i područja za razvoj gospodarstva i na tim područjima adekvatna infrastruktura, shodno očekivanim potrebama investitora - poduzetnika, prometni koridori, u

različitim vrstama prometnih rješenja, dostatna snaga energenata, vodno-komunalna infrastruktura, uz danas nezaobilaznu i prijeko potrebnu telekomunikacijsku infrastrukturu. Ocjenjivanjem fizičke infrastrukture u GEM istraživanjima obuhvaćeno je i ocjenjivanje lakoće pristupa fizičkim resursima, što se prvenstveno odnosi na telekomunikacijsku i prometnu infrastrukturu, različite komunalne usluge, mogućnost kupovine ili zakupa zemljišta i prostora po cijeni koja ne bi smjela unaprijed isključivati i diskriminirati mala i srednja poduzeća (CEPOR, 2019.). Ocjene tih istraživanja, kao i ostalih navedenih pokretača poduzetničke produktivnosti, koja se svake godine javno objavljuju, zasigurno su jedan od elemenata na temelju kojih potencijalni investitori ili start up tvrtke donose odluku gdje investirati ili gdje započeti poduzetničku aktivnost.

Ubrzani ritam u svim segmentima života poduzetnika, kao i izuzetna dinamika okoline u kojoj MSP-ovi danas posluju, uz globalizaciju koja tome dodatno ide u prilog, od posebnog je značaja prepoznata i digitalna infrastruktura, kao značajna komponenta ukupne infrastrukture bitna za razvoj poduzetništva. Bullini i sur. (2021.), na osnovu provedenog istraživanja u 23 europske zemlje, sugeriraju da u okruženju koje karakterizira prisutnost visoke razine sociokulturne sklonosti poduzetništvu i izloženosti digitalnim medijima, a u nedostatku tehnološke i ljudske digitalne infrastrukture, postoji značajna vjerojatnost visoke razine „smrti“ za nove poduzetničke poduhvate (Bullini i sur., 2021.). Potvrđuje to kako će, u vrijeme sveopće digitalizacije društva i gospodarstva, uz mogućnosti pristupa tehnologiji i procesima digitalnog doba, od posebne važnosti biti upravo ljudska komponenta, osposobljena specifičnim znanjima i vještinama.

Prema Audretsch i sur. (2014.) pozitivnom se očitava povezanost infrastrukture s poduzetničkim (start up) aktivnostima te različite vrste infrastrukture koje imaju i različitu važnost za poduzetnike u različitim gospodarskim djelatnostima. Sugeriraju tako dovođenje u vezu četiriju vrsta infrastrukture: autoceste, željeznice, znanstvenu infrastrukturu (sveučilišta i istraživačke institucije) i komunikacijsku infrastrukturu (širokopojasni pristup internetu) pa sumiraju da širokopojasni pristup predstavlja ključni preduvjet za visokotehnološke *start upove*, dok primjerice za njih najmanji značaj ima željeznica (Audretsch i sur., 2014.).

Ne iznenađuje stoga prepoznavanje važnosti, raspoloživosti i kvalitete fizičke infrastrukture u dijelu komunikacija tj. telekomunikacija i digitalne infrastrukture, što se ističe posebice u današnje doba postojanjem sve većeg broja aktivnosti u različitim područjima poslovanja koje se obavlja virtualno odnosno *online* poslovanjem. Visoka dostupnost telekomunikacijske infrastrukture na području cijele države garantira visoku dostupnost telefonske i internetske

mreže te mreže mobilne telefonije i poštanskih usluga, što omogućava efikasniji i brži promet roba i usluga.

Vidljiv je i nedvojben značaj kvalitete i dostupnosti fizičke infrastrukture, kao preduvjeta za iole ozbiljniji pristup razvoju poduzetništva na nekom području, kao i za povećanje konkurentske privlačnosti i prepoznavanja potencijalnih konkurentskih prednosti tog područja u odnosu na druga, u slučajevima kada potencijalni investitori donose odluku gdje će investirati i započeti svoj novi poduzetnički poduhvat (Audretsch i sur., 2014.).

2.3.2. Vladavina prava

Zakonodavstvo EU-a vladavinu prava navodi u članku 2. Ugovora o Europskoj uniji kao jednu od zajedničkih vrijednosti članica EU-a (UEU, 2016.). U skladu s tim proizlazi načelo vladavine prava, kojim je propisano da sva tijela javne vlasti u svom djelovanju uvijek primjenjuju ograničenja utvrđena zakonom. Njihovom djelovanju nužno je potrebno suglasje s demokratskim vrijednostima i temeljnim pravima, a sve se odvija pod nadzorom neovisnih i nepristranih nadležnih sudova. Kako bi EU mogla učinkovito funkcionirati i primjenjivati legislativu za ispravno funkcioniranje unutarnjeg tržišta, ključno je poštivati načela vladavine prava, a isto je nužno i za uspostavu i održavanje povjerenja, kao i za privlačnu poslovnu klimu koja će jačati poduzetnički duh i privlačiti investicije (eur-lex.europa.eu, 2021.).

Kao ključni pojam iz navedenog može se izdvojiti unutarnje tržište. Cilj je ovim ugovorom i drugim zakonskim aktima EU-a osigurati područje zajednice država bez definiranih nutarnjih granica, odnosno bez dodatnih zakonskih i inih drugih prepreka, omogućavajući slobodu kretanja roba, osoba, usluga i kapitala sukladno Ugovoru o funkcioniranju EU (TEU, 2016.). Brojnost članaka i obim koji je ova problematika dobila u ugovoru govori o značaju slobode gospodarskih aktivnosti u zemljama članicama, ali i striktno propisane obveze poštivanja svih ovih članaka u kojima su sve pobrojane slobode do u detalje definirane u Ugovoru o funkcioniranju EU (TEU, 2016.).

Vladavina prava na području gospodarskih aktivnosti zemalja članica EU podrazumijeva poštivanje svih ugovornih klauzula, što se dijelom proteže i na zemlje članice Europskog gospodarskog prostora, iako nisu članice EU.

Jedan od provedbenih akata EU je i Zakon o malim i srednjim poduzećima iz 2008. godine (eng. Small Business Act of Europe, SBA), kojem je cilj poboljšati mogućnosti pristupa poduzetništvu u EU, pojednostaviti pravno i regulatorno okruženje malih i srednjih poduzeća i ukloniti postojeće prepreke njihovom razvoju (SBA, 2008.).

Određeni oblici ovakvih akata o pravima i obvezama svih gospodarskih subjekata, kao i javne uprave koja je nadležna za gospodarske aktivnosti, postoje i u drugim različitim zajednicama država, kao i u pojedinačnim državama, koje na taj način reguliraju i jamče određenu razinu pravne sigurnosti poduzetnicima koji investiraju i posluju na njihovom području.

Kvaliteta i sigurnost u provedbi različitih normi vladavine prava na području gospodarstva, ali i poduzetničkog ekosustava te pravne države u cjelini, mogu biti dobar ili loš preduvjet za privlačenje ili odbijanje, posebice stranih investitora za investiranje i pokretanje gospodarskih aktivnosti u nekoj zemlji.

2.3.3. Otvorenost i dinamika tržišta

Kada se kroz GEM istraživanje prati i ocjenjuje otvorenost tržišta neke države ono se uobičajeno mjeri dinamičnošću promjena i intenzitetom barijera (CEPOR, 2019.). Dinamikom tržišta uglavnom se utvrđuje ima li pojedini gospodarski subjekt mogućnost, ali i moć, utjecati na formiranje cijene te vrijede li na tom tržištu osnovni zakoni ponude i potražnje na tržištu tj. jesu li i prate li promjene u potražnji odgovor na promjene u ponudi i obrnuto. Kada je dinamičnost tržišta dobra, poziv je to poduzetnicima za nova ulaganja i za pokretanje poslovnih poduhvata. U slučaju ograničenja uzrokovanih određenim barijerama, poput nefunkcionalnosti regulatornog okvira koji otežava i ograničava lojalnu tržišnu utakmicu, govori se o zatvorenim tržištima, koja nisu privlačna novim poduzetnicima i na kojima se stvara nelojalna tržišna konkurencija, a nerijetko i monopolistički, povlašteni položaj pojedinih poduzetnika (CEPOR, 2019.).

Značajnu ulogu u otvorenosti i dinamici tržišta imaju tržišne slobode, koje države jamče poduzetnicima različitim zakonskim aktima. U Republici Hrvatskoj poduzetničke i tržišne slobode zajamčene su Ustavom Republike Hrvatske (članak 49.) i temelj su gospodarskog ustroja Republike Hrvatske (Ustav RH, 2010.). Isto podrazumijeva da država svojim zakonodavstvom omogućuje jednakopravni položaj svim poduzetnicima na tržištu, a također se zabranjuje zlouporabu monopolistički položaj određen zakonom. Ustav također određuje i obvezu države na poticanje gospodarskog razvoja, uz brigu o socijalnom blagostanju svih svojih građana te da vodi takvu gospodarsku politiku, koja će osigurati gospodarski razvitak ravnomjeran u svim svojim krajevima, a prava koja poduzetnici steknu ulaganjem svoga kapitala nije moguće ukinuti ili umanjiti zakonom niti nekim drugim pravnim aktom. Istovremeno, inozemnim je investitorima odnosno ulagačima zajamčeno slobodno iznošenje dobiti kao i uloženog kapitala (Ustav Republike Hrvatske, 2010.). Zakonom o zaštiti tržišnog natjecanja dodatno su preciznije utvrđene odredbe ovog članka (Zakon o zaštiti tržišnog

natjecanja, 2021.). Slične zakonske norme propisuju i druge države, a posebice je to normirano i zakonodavstvom EU-a za zemlje članice. U tom smislu, jedino otvorenost tržišta neke zemlje prema svjetskom tržištu omogućava razvoj gospodarstva, a u velikom broju zemalja pokazalo se kako prevelike ulazne barijere onemogućavaju pokretanje i razvijanje poduzetničkog poduhvata na domaćem tržištu. Zaključno, otvorena tržišta na kojima je omogućena lojalna konkurencija, povećavaju gospodarski rast u nekoj zemlji, omogućuju otvaranje većeg broja novih radnih mjesta i bolja radna mjesta za Europu (Europska komisija, 2016.).

2.3.4. Vladini programi za poduzetništvo

Vladine se politike uglavnom promatraju kroz dva aspekta koja se odnose na mogućnosti konkretne podrške poduzetništvu, što se često poistovjećuje s različitim vladinim programima za poduzetnike te s mogućnostima utjecaja na regulatorne i porezne politike. Vladini programi za poduzetništvo obuhvaćaju različite oblike potpore poduzetnicima definirane na području države ili određene regije, a u okviru GEM istraživanja faktor su koji vrednuje pružaju li javne institucije programe za poduzetnike, a mogu se odnositi na poticaje poduzetnicima za zapošljavanje novih radnika, programe bespovratnih poticaja za poduzetnike početnike ili start up poduzeća, subvencioniranje kamata kreditnih linija za poduzetnike, poticanje mladih poduzetnika i poduzetnica na pokretanje poduzetničkog poduhvata i poticanje projekata inovacija, poticanje projekata istraživanja i razvoja u poduzetničkim aktivnostima, porezne olakšice za poduzetničke investicije na nerazvijenim područjima neke države, programe razvoja poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija te obrazovanja poduzetnika (CEPOR, 2019.). Prema Kolaković i sur. (2019.) nužno je osigurati olakšani pristup financiranju MSP-ovima u početnoj fazi poduzetničkog poduhvata (Kolaković i sur., 2019.) dočim Brlečić Valčić (2021.) naglašava da je u tom kontekstu poduzetnicima bitno iznaći upravo onaj omjer financijske injekcije koja će ga okrenuti prema održivom poslovanju pa stoga i vladine politike trebaju u tome smjeru formirati i subvencije kroz kamatne stope u svojim kreditnim instrumentima (Brlečić Valčić, 2021.).

Kada se govori o Hrvatskoj, ali i drugim usporednim zemljama, kako bi se približile razvijenim zemljama i njihovim pokazateljima uspješnog gospodarskog razvoja, potrebno je i dalje težiti boljim pokazateljima i rezultatima na području implementacije različitih vladinih programa i politika usmjerenih razvoju poduzetništva, a prema Grčić Fabić i Oštarić (2022.) za očekivane značajnije pozitivne pomake i bolje rezultate u pokretanju poduzetničkih aktivnosti potrebno je značajno poboljšanje svih sastavnica poduzetničkog ekosustava u zemlji. Kako bi se navedeno postiglo uputno je pratiti svjetska izvješća, kojima je obuhvaćena i Hrvatska, poput izvješća SBA „Database of good practices“ (SBA, 2008.) te izvješća „Pristup financijskim sredstvima“

(Oberman, M., Šimić Banović, R., 2019.), koja upozoravaju na jedan dio državnih politika koje bi se trebale promijeniti tako da omoguće lakše osnivanje poduzeća i osiguraju bolje uvjete za nastup na jedinstvenom tržištu. Moguća se rješenja vide u pronalaženju komparativnih prednosti, kao izvora konkurentnosti, ali i kroz razvoj inovacija dodjelom poticaja, subvencija i olakšica za inovatore. Osim toga, kako bi se dalje razvijali tehnološki složeni inovativni projekti nužno je umrežavanje samih poduzetnika međusobno, ali i poticanje značajnije suradnje poduzetnika sa sveučilištima i drugim znanstvenim ustanovama (Grčić Fabić, Oštarić, 2022.; Markuz, 2022.).

2.4. Poduzetnička infrastruktura kao oblik potpore razvoju poduzetništva

Promatrajući povijesni kontekst razvoja poduzetničke infrastrukture jasno je da poduzetničke zone i poduzetnički inkubatori, a zadnjih tridesetak godina i razvojne agencije, pomalo preuzimaju mjesto i ulogu poduzetničkih centara, ujedno najstarije, ali i najučestalije vrste koje se susreću u praktičnoj primjeni kod velikog broja razvijenih zemalja, ali i zemalja u razvoju. Upravo su ti kriteriji - brojnost, intenzitet i dugi vremenski period djelovanja, uz gospodarske efekte koje su polučili, presudili u njihovoj identifikaciji kao ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture, koje se svojom brojnošću i aktivnostima u Hrvatskoj i Sloveniji prepoznaju kao tri najučestalija oblika poduzetničke infrastrukture prema intenzitetu i značaju.

Teoretičari poduzetništva pojam „poduzetničke infrastrukture“ uvode relativno kasno i zapravo je nov u znanstvenoj literaturi o poduzetništvu. Bez obzira što se neke vrste poduzetničke infrastrukture pojavljuju i prije gotovo stotinu godina, kao primjerice poduzetničke (industrijske) zone, ili nešto mlađi poduzetnički inkubatori, zajednički pojam za sve njih „poduzetnička infrastruktura“, pojavljuje se u literaturi o poduzetništvu tek prije tridesetak godina. Takav novi pojam zasigurno je rezultat pojave sve većeg broja različitih vrsta i oblika potpornih institucija i gospodarskih zona, ali i potpornih aktivnosti i sadržaja, kako bi na najbolji mogući način objedinio sve jedinstvenim i sveobuhvatnim nazivom „poduzetnička infrastruktura“, a još noviji pojam koji obuhvaća i poduzetničku infrastrukturu i druge faktore šireg poduzetničkog okruženja je poduzetnički ekosustav, pomnije obrađen u Poglavlju 1. ovoga doktorskoga rada. Tako uvriježen u znanstvenim krugovima, pojam poduzetničke infrastrukture Galkina i Kock (2011.) definiraju kao pojam koji predstavlja sadržaje i aktivnosti prisutne unutar danog zemljopisnog područja, koji potiču rađanje novih poduzetničkih pothvata, kao i razvoj i rast malih i srednjih poduzeća (Galkina, Kock, 2011.), dok Woolley (2017.) smatra da infrastrukturu čine fizičke, institucionalne i organizacijske strukture, koje podržavaju gospodarske aktivnosti, odnosno poduzetništvo, te da infrastruktura za poduzetničke aktivnosti postoji izvan središnje tvrtke i podržava samu priliku i ljude koji

iskorištavaju priliku, sredstva za ostvarivanje prilike i pogodno okruženje (Wooley, 2017.). Uz ostale oblike infrastrukturne potpore poduzetništvu, značajni su i privatni poduzetnički inkubatori, kao potpora mladim tvrtkama, privatni akceleratori, kao profitabilne tvrtke koje pružaju usluge i resurse za pomoć novonastalim poduzetnicima, uključujući dijeljenje ureda, poslovnu pomoć, pristup kapitalu i poslovne mreže. U tom su kontekstu ne manje važni i sveučilišni inkubatori, koje sponzoriraju fakulteti ili sveučilišta (Wooley, 2017.).

Jedna od najpreciznijih i najsadržajnijih definicija poduzetničke infrastrukture ugrađena je i u hrvatsko zakonodavstvo te se s nacionalne razine prati i potiče razvoj malog gospodarstva. Od 2013. godine u Hrvatskoj postoji Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Zakon, 2013.). Sukladno Zakonu „poduzetnička infrastruktura predstavlja ukupnost svih prostorno specifičnih oblika odvijanja različitih poduzetničkih aktivnosti nastalih kao rezultat promišljenog i organiziranog prostorno razvojnog koncepta jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave odnosno Republike Hrvatske“, dok se u užem smislu na njih gleda kroz poduzetničke zone, odnosno poduzetničke potporne institucije (Zakon, 2013.) sa zadatkom stvaranja pozitivne poduzetničke klime i osiguranja preduvjeta za njihovo uspješno djelovanje kroz adekvatnu poduzetničku infrastrukturu na lokalnoj razini te stvaranja kvalitetnog, korisnički orijentiranog poduzetničkog okruženja, koje kroz potporne institucije provodi programe usmjerene na razvoj poduzetništva, a potporne institucije pritom pružaju informacije, savjete i obrazuju poduzetnike (Zakon, 2013.).

Shodno prethodnim istraživanjima poduzetničke infrastrukture u svim zemljama koje se ozbiljnije bave razvojem malog gospodarstva vidljiv je, posebice u zadnjih tridesetak godina, znatan utjecaj poduzetničke infrastrukture na razvoj gospodarstva, odnosno izravno na povećanje broja poduzetnika i njihov daljnji rast i razvoj. Budući da se ulaganjem u poduzetničku infrastrukturu omogućava razvoj MSP-ova, kao nositelja i pokretača razvoja gospodarstva, povećava se broj gospodarskih subjekata, poboljšavaju se njihovi poslovni rezultati, povećava se konkurentnost poduzetnika, a istovremeno se povećava i zaposlenost, što u konačnici može izravno pozitivno utjecati i na kretanje tj. moguće povećanje bruto domaćeg proizvoda. Sve dovodi do zaključka da je važnost poduzetničke infrastrukture u razvoju malog gospodarstva u cijelom svijetu postala neupitna, samo je pitanje trenutka prepoznavanja i početka primjene pojedinih oblika u pojedinim zemljama.

Kroz povijesni pregled činjenica o nastanku i razvoju pojedine vrste poduzetničke infrastrukture u narednim će se poglavljima vidjeti kako su razvijene zemlje prve prepoznavale prednosti primjene različitih oblika poticanja poduzetništva kroz korištenje poduzetničke infrastrukture (primjerice SAD, Velika Britanija, Njemačka i dr.), što je zasigurno povećavalo

njihovu prednost u razvoju i gospodarskom rastu u odnosu na zemlje u razvoju, a posebice na nerazvijene.

Gledajući povijesni razvoj i prve primjere pojedinačnih oblika poduzetničke infrastrukture – industrijske zone (preteče današnjih poduzetničkih zona), zatim pionirski razvoj poduzetničkih inkubatora te pojavu i razvoj različitih drugih oblika potpornih institucija u znanstvenim krugovima i u različitim zakonodavnim dokumentima zaživio je sveobuhvatni pojam poduzetničke infrastrukture.

Najučestaliji oblici poduzetničke infrastrukture - poduzetničke zone, poduzetnički inkubatori, uz razvojne agencije, u fokusu su ovog rada te su identificirani kao ključne varijable poduzetničke infrastrukture na području gospodarstava Hrvatske i Slovenije. Uz njih je potrebno spomenuti i manje zastupljene oblike poduzetničke infrastrukture poput poduzetničkih centara, čiji broj se zadnjih godina znatno sporije povećava i stagnira, a njihove poslove preuzimaju drugi oblici te znanstveno-tehnoloških parkova, centara kompetencija i poduzetničkih akceleratora.

Znanstveno-tehnološki parkovi počeli su se u svijetu razvijati najprije u SAD-u, početkom 50-ih godina 20. stoljeća. Prvi takav, Znanstveni park sveučilišta Stanford (eng. Stanford University Science Park, USA) poznatiji kao Silicijska dolina (eng. Silicon Valley), i danas je najpoznatiji tehnološki park na svijetu. Osnovna mu je zadaća pružanje potpore inovativnim tvrtkama u istraživanju i razvoju⁸. Potom je 60-ih godina 20. stoljeća osnovan „Sophia Atipolis“ u Francuskoj, do danas jedan od vodećih europskih tehnoloških parkova, a konceptom temeljenom na suradnji znanstvenika, profesora i poduzetničkih tvrtki u području IT-a, obnovljive energije, okoliša i drugih područja istraživanja i razvoja. Glavni je cilj znanstveno-tehnoloških parkova komercijalizacija znanstvenih rezultata i poticanje suradnje znanosti i gospodarstva, odnosno znanstvenika i gospodarstvenika na razvoju novih proizvoda i tehnologija, a prepoznati su kao strateški alati razvoja pojedinih regija. Zadatak im je kroz povezivanje gospodarstvenika i znanstvene zajednice poticati gospodarski rast i razvoj društva okrenutog prema i baziranog na znanju, koje je implementirano u gospodarske projekte. Kada se govori o oblicima organizacije tehnoloških parkova često se u njihovom nazivlju koriste i različiti alternativni pojmovi (sukladno pretežnom dijelu aktivnosti parka) pa tako postoje istraživački, poslovni, inkubacijski ili inovacijski park, tehnopolis, tehnološki centar i sl. (Zekić, Bukovac, 2008.).

⁸ za ilustraciju važnosti ovog znanstveno-tehnološkog parka dovoljno je spomenuti neke od 150 postojećih tvrtki čija su sjedišta u njemu poput Applea, Tesle, Facebooka i brojnih drugih.

Centri kompetencija (CEKOM-i) predstavljaju specijalizirane poslovne subjekte što podrazumijeva da su specijalizirani u pojedinim gospodarskim područjima te da u tim područjima provode IRI projekte, koji mogu biti razvojnog ili proizvodnog karaktera. Centar kompetencija specijaliziran za pojedino područje razvija kompetencije i drugih poslovnih subjekata kojima pruža svoje usluge i s kojima ugovara pružanje usluga u području istraživanja i razvoja u određenim gospodarskim granama. „Centri su usmjereni i na različita razvojna i primijenjena istraživanja kao i na njihovu komercijalizaciju u konačnici. Bave se i potporom i jačanjem intelektualnog vlasništva unutar specifičnih tematskih područja i grana kompetencije“ (Zakon, 2013.). CEKOM-i u Hrvatskoj provode istraživačke projekte, kojima je cilj poticanje i razvoj poduzetničkih aktivnosti te jačanje određenih industrija. Osmišljeni su kao pružatelji potpore uglavnom malim i srednjim poduzetnicima, koji nemaju vlastite kapacitete i mogućnosti za istraživanje i razvoj, a imaju projekte koji to iziskuju. Osim istraživačkih aktivnosti, CEKOM-i pružaju i usluge u ispitivanju kvalitete i certificiranju. Značajno je i njihovo djelovanje u području upravljanja intelektualnim vlasništvom, bilo kroz pružanje savjetodavnih usluga ili konkretno upravljanje. Uz ove osnovne djelatnosti CEKOM-i se bave i organiziranjem različitih stručnih konferencija, stručnim edukacijama, treninzima poslovnih subjekata, a sve s ciljem jačanja nedovoljnih istraživačkih kapaciteta poslovnog sektora (Zakon, 2013.).

Poduzetnički akceleratori prepoznati su, poput CEKOM-a, kao specijalizirani poslovni subjekti sa zadaćom pružanja različitih usluga podrške poduzetnicima koji se nalaze u postinkubacijskoj fazi, onaj koja slijedi nakon boravka i korištenja usluga poduzetnika početnika u poduzetničkom inkubatoru, odnosno u očekivanoj fazi razvoja i značajnijeg širenja (akceleracije tj. ubrzavanja) gospodarskih aktivnosti na domaćem i inozemnom tržištu (CEPOR, 2018.). Poduzetnički akceleratori prate završetak osnovne faze inkubacije poduzetnika, a utjecaj se očituje u akceleraciji pomoći poduzetniku, start up poduzeću, u njegovom razvoju te širenju poduzetničkih aktivnosti i poslovanja na domaćem i na stranom tržištu. Ovaj oblik potpore poduzetnicima manje je raširen od drugih nabrojanih oblika poduzetničke infrastrukture (poduzetničkih potpornih institucija), a veći dio aktivnosti poduzetničkih akceleratora provode poduzetnički centri u smislu potpore poduzetnicima u postinkubacijskoj fazi.

Kao što je ranije elaborirano, osnovu istraživanja u ovome radu predstavljaju identificirane ključne varijable poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji, a to su: 1) poduzetničke zone, 2) poduzetnički inkubatori i 3) razvojne agencije.

„Poduzetničke zone su područja opremljena infrastrukturom i definirana prostornim planovima, namijenjena obavljanju gospodarskih aktivnosti“ (Zakon, 2013.). Značajnu ulogu u osnivanju poduzetničkih zona imaju gradovi, regije i državna vlast. Osnovni razlozi za osnivanje i pokretanje poduzetničkih zona najčešće su zapošljavanje tj. otvaranje novih radnih mjesta, uvođenje i razvoj novih tehnologija, poticanje ulaganja, modernizacija i unapređenje poslovanja, povezivanje gospodarstvenika i sl..

Povijesno gledajući, kao preteče današnjeg koncepta poduzetničkih zona mogu se uzeti industrijske zone koje se u suvremenom i organiziranom smislu prvi put pojavljuju u Velikoj Britaniji, nakon Drugog svjetskog rata, a osnovni razlog za osnivanje bilo je rasterećenje londonske aglomeracije. Nedugo nakon Velike Britanije takve aktivnosti poduzima i Francuska, zbog rasterećenja Pariške regije. Italija se u tom kontekstu spominje primjerom dobre prakse, organizirajući industrijske zone na periferijama svojih povijesnih gradova, kako bi sačuvala njihov povijesni izgled. Iako se prvi spomen industrijske zone bilježi još 1830. godine u New Yorku (SAD), tek se ove europske primjere pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća, promatra kao suvremeno organizirane industrijske zone. Vidljivo iz ovih najranijih primjera, osnovni razlozi organizacije industrijskih zona bili su očuvanje prostora, dok je već u zadnjim desetljećima 20. stoljeća cilj znatno unaprijeđen, uz brigu o prostoru i razvoj gospodarstva, sada su u prvom planu nove investicije i sve što je vezano na njih (Lončar, 2008.).

U proteklih sedamdesetak godina suvremenijeg pristupa organizaciji industrijskih zona pa do današnjeg vremena i sve većeg značaja organizacije takvih prostora s ciljem bržeg gospodarskog razvoja pojedinih područja, prvotni naziv „industrijska zona“ dobiva cijeli niz modificiranih inačica kao što su gospodarske zone, poslovne zone, obrtničke zone pa sve do danas sveobuhvatnog naziva „poduzetničke zone“, kao jednog od najznačajnijih i najkorištenijih oblika poduzetničke infrastrukture u programima poticanja razvoja gospodarstva. Uz ranije spomenute gradove, općine i regionalnu i lokalnu samoupravu, kao najčešće inicijatore poduzetničkih zona, valja napomenuti da su poduzetničke zone prostor koji je prostorno-planskom dokumentacijom već definiran, infrastrukturno je opremljen i po povoljnijim je uvjetima dostupan poduzetnicima za investiranje u gradnju gospodarskih objekata, a upravo to su i prednosti za poduzetnike: jednostavnije ishođenje različitih dozvola prilikom građenja, jer je prostor već definiran za gospodarske namjene, kvalitetno infrastrukturno opremljen (komunalna, prometna, informacijsko-telekomunikacijska i energetska infrastruktura). Dodatnu atraktivnost investitorima pružaju zone koje su prometno povezane s glavnim nacionalnim i međunarodnim prometnim pravicima, ili su pozicionirane na njihovim koridorima i samim time jamče blizinu i dostupnost stranih tržišta. Osnivači

poduzetničkih zona samim uvjetima u zoni, atraktivnošću zone, različitim olakšicama prilikom gradnje, kao i poticajnim mjerama za investitore, dostupnošću i dostatnošću potrebite radne snage, povećavaju konkurentnost poduzetničke zone, ali i konkurentnost poduzetnika koji investira i radi u takvoj poduzetničkoj zoni pod kvalitetnijim i povoljnijim uvjetima od poduzetnika u nekim drugim poduzetničkim zonama i područjima.

Uz osnovni razlog za osnivanje poduzetničkih zona - održivi gospodarski razvoj, sa svim elementima koje sadrži, prema Kolakoviću (2006.) je plansko osnivanje poduzetničkih zona, jer se na taj način osigurava da ne dođe do devastacije urbanih područja zbog moguće izgradnje skladišnih ili proizvodnih prostora unutar samih naselja ili na većem poljoprivrednom zemljištu (Kolaković, 2006.). Upravo je to jedan od razloga spominjan i prilikom osnivanja prvih gospodarskih zona polovicom prošlog stoljeća, uz očuvanje cjeline gradskih i seoskih naselja tu su i prirodni potencijali za razvoj poljoprivrede i turizma. Uz to, najčešće se upravo u poduzetničkim zonama pokreću i projekti poduzetničkih potpornih institucija. Razlog za to je veća koncentracija poduzetnika, kao i stvarna potreba za savjetodavnim uslugama kod novih investitora i uslugama korištenja prostora kod poduzetnika početnika, što predstavlja dobre primjere sinergije različitih oblika potpora poduzetnicima i u pravilu daje dobre rezultate.

Poduzetnički inkubatori prvi se puta spominju slučajno, kada je gradonačelnik jednog gradića u Americi⁹ nesvjesno započeo s prvim projektom poslovnog inkubatora, da bi zaustavio odljev stanovništva prema velikim gradovima i potaknuo poduzetništvo (Kmetz, 2000.). Prema Kmetzu (2000.) nov je to alat za razvoj poslovanja te ih, ponukan istraživanjima u Bugarskoj, Slovačkoj, Ukrajini i drugim zemljama, preporuča osnivati kao pogodan oblik upravljanja poslovnom infrastrukturom u Srednjoj i Istočnoj Europi (Kmetz, 2000.). Uloga je poduzetničkih inkubatora pružanje poticajnog okruženja poduzetnicima za pomoć u uspostavi i razvijanju svojih projekata, a pružanjem usluga na „jednom mjestu“ (od engl. one-stop-shop) i omogućavajući smanjenje režijskih troškova dijeljenjem objekata, poslovni inkubatori mogu značajno poboljšati izgled za opstanak i rast početnika i malih poduzeća u ranoj fazi razvoja (EK, 2014.). Europska komisija (2014.) promatra poduzetnički inkubator kao određeni ograničeni prostor koji je namijenjen za novoformirana ili start up poduzeća, a cilj je takvih specijaliziranih prostora i institucija stvoriti uvjete za, na prvom mjestu opstanak i održivost stanara inkubatora, uz pružanje adekvatnog prostora sa zajedničkom infrastrukturom, kao i

⁹ Frank Mancusa prepoznat je kao „otac poslovnih inkubatora“ jer je 1950-ih, kao gradonačelnik grada Watertowna u Americi, nesvjesno započeo s prvim projektom poslovnog inkubatora. Naime, zbog gospodarskih poteškoća i selidbe gospodarstva prema većim gradovima, u Watertownu gradonačelnik je napušteni stari objekt peradarnika - inkubatora, osposobio i dao poduzetnicima za početak svoga poslovanja. Naplaćivao je minimalnu najamninu, omogućio grijanje prostora i pristup telefonu i time privukao poduzetnike.

stručnu menadžersku podršku te različite oblike stručne pomoći kroz savjetovanje, a u drugom koraku stvoriti uvjete za njihov razvoj i rast (EK, 2014.). Posebno je to bitno za zapošljavanje i lokalni razvoj te stvaranje proizvoda veće dodane vrijednosti, a EU unija posebno potiče razvoj i umrežavanje poduzetničkih inkubatora, što je značajno ojačalo i potaknulo njihov razvoj unazad četrdesetak godina. EU posebice potiče osnivanje poduzetničkih inkubatora u regijama i područjima s problemima gospodarstva, naglašenim strukturnim problemima, kako bi se dogodile željene promjene i kako bi ove specijalizirane institucije u fokusu imale upravo potrebe poduzetnika početnika, a ujedno i politike prema malom gospodarstvu dobivaju sve veći značaj i pažnju.

Ozbiljniji se pak pristup osnivanju i razvoju poduzetničkih inkubatora događa u 70-im i 80-im godinama prošlog stoljeća u razvijenijim zapadnim zemljama Europe i u SAD-u. Te godine karakterizira propast tradicionalne industrije i nagli rast nezaposlenosti te su upravo poduzetnički inkubatori prepoznati kao mogućnost očuvanja malih i srednjih poduzetnika i otvaranja radnih mjesta kroz usmjeravanje na pomoć mladim poduzetnicima, kojima se kroz ovu vrstu potporne institucije osiguravaju poslovni prostori te tehnička i savjetodavna pomoć (u pravnom ili financijskom segmentu poslovanja) kako bi lakše preživjeli i prebrodili prve godine. U pravilu, te su potpore trajale do prvih pet ili najduže do prvih sedam godina poslovanja tvrtke (Huška, 2002.).

Najčešća podjela poduzetničkih inkubatora u obzir uzima:

- poduzetničke inkubatore čiji se programi temelje na pružanju smještaja u objektu inkubatora - to su još uvijek najčešći oblici poduzetničke inkubacije, temelje se na smještaju poduzetnika u objektu s više zakupnika – poduzetnika početnika u različitim fazama (godinama) razvoja. U tim se prostorima poduzetnicima početnicima usluge vođenja, umrežavanja, istraživanja tržišta, marketinga, osiguravanja financiranja i sl.
- virtualne inkubatore gdje se kroz inkubacijske programe nudi cijeli niz različitih usluga, bez usluge smještaja, tj. osigurava prostor, a usluge se pružaju poduzetniku u mjestu u kojem je on smješten te praktično obuhvaćaju sve mogućnosti kao i u fizičkom inkubatoru tj. prostoru, kao i u prethodnoj vrsti inkubatora.
- nadograđena kombinacija usluga prvih dviju kategorija inkubatora, koja nudi mogućnost privremenog ili povremenog korištenja prostora inkubatora (prve dvije – tri godine poslovanja), korištenje prostora za predstavništvo tvrtke, koja je fizički na drugoj lokaciji i različite poslovne usluge s naglaskom na savjetodavnim i tehničkim uslugama mladim poduzetnicima – popularnim start up poduzećima, s posebnim naglaskom na

praćenju programa inovacija i potpori kreativnim timovima u razvoju poduzetničkog pothvata.

Poduzetnički inkubatori uglavnom se dijele na četiri osnovna modela, ovisno bave li se razvojem visokih tehnologija, jesu li profitni ili neprofitni te specifični, koji se bave lokalnim ekonomskim razvojem i to na: inkubatore za lokalni ekonomski razvoj, znanstvene ili akademske inkubatore, privatne inkubatore te poslovne inkubatore (Milovanović Morić, Tutić, 2021.).

S obzirom na navedeno zaključuje se da su poduzetnički inkubatori često prepoznati te se ocjenjuju iznimno važnom vrstom poduzetničke infrastrukture za lokalni i regionalni te za razvoj nacionalnog gospodarstva.

Razvojne agencije su organizacije regionalnog karaktera, njihovo je djelovanje geografski ograničeno na određenu regiju ili područje s ciljem promicanja ravnomjernog ekonomskog razvoja regije pa otuda i najčešće korišten naziv „regionalne razvojne agencije“. Prema EURADA-i, krovnom Udruženju Europskih razvojnih agencija, regionalne razvojne agencije mogu biti registrirane kao različiti oblici pravnih osoba, a osnivaju ih u pravilu lokalne ili regionalne razine javne uprave, u rijetkim slučajevima država, a zadatak im je obavljanje različitih poslova od zajedničkog interesa za određeno područje tj. regiju. U njihovom je djelovanju neophodna suradnja s lokalnim i regionalnim vlastima s ciljem realizacije različitih razvojnih ciljeva za područje na kojem djeluju. U odnosu na broj i različiti karakter za osnivanje regionalnih razvojnih agencija, nije pronađena jednoznačna definicija niti jedinstveno pravno određenje. Zajedničko svima je da su to organizacije regionalnog karaktera i osnivaju se u svrhu planiranja i provedbe različitih prioriteta regionalnog razvoja, posebice u slabije razvijenim područjima, s posebno istaknutim ciljem ravnomjernog regionalnog razvoja (EURADA, 2022.). Regionalne razvojne agencije pojavljuju se 60-ih godina prošlog stoljeća, a u to vrijeme djelovanje im je bilo usmjereno na osnivanje industrijskih parkova. I ovaj oblik potpore poduzetništvu pojavljuje se u tada najrazvijenijim zapadnoeuropskim zemljama (kao i drugi oblici poduzetničke infrastrukture), a u istočnoeuropskim zemljama pojavljuje se tek 90-ih godina prošlog stoljeća. Razvojne agencije ponajprije se osnivaju kao podrška poduzetništvu, dok se s vremenom njihova uloga širi i na promociju određenog zemljopisnog područja s ciljem privlačenja investitora, zatim na prikupljanje financijskih sredstava za financiranje regionalnih projekata (najčešće na području Europske unije kroz fondove EU), a u konačnici se pojavljuju i kao partneri poduzetnicima kroz ulaganja i partnerstvo u trgovačkim društvima. Neupitan je značaj razvojnih agencija kao oblika poduzetničke infrastrukture i kroz potporu razvoju poduzetništva i kroz provođenje programa ravnomjernog regionalnog razvoja.

Poduzetnički centri upotpunjuju lepezu poduzetničkih potpora koje pružaju već spomenute poduzetničke zone, poduzetnički inkubatori i razvojne agencije te su prije dvadesetak godina bili značajnije zastupljeni kao oblik poduzetničke infrastrukture, ali danas njihov udio u ukupnom broju različitih potpornih institucija više nije toliko značajan, jer su njihove poslove preuzele različite druge potporne institucije. Ako je konstatirano kako su poduzetnički inkubatori usmjereni pružanju osnovnih potreba (prostora ili usluga) poduzetnicima početnicima u njihovom razvoju i opstanku, a da poduzetničke zone osiguravaju poduzetnicima kvalitetno i kompletno infrastrukturno opremljeno i prostorno-planski definirano zemljište, onda valja istaknuti da su poduzetnički centri, sa svojom stručno-savjetodavnom ulogom bili treća sastavnica poduzetničke potpore potrebne poduzetnicima za pružanje cijelog niza stručnih i savjetodavnih usluga cijeli niz godina sve do pojave novih oblika potpornih institucija, ponajprije razvojnih agencija.

Za razliku od poduzetničkih zona i inkubatora, nije moguće pronaći podatke o vremenu tj. godini osnutka prvog poduzetničkog centra, niti mjestu gdje se to dogodilo, jer takvi zapisi ne postoje. Iako se, za razliku od poduzetničkih zona i inkubatora, ne može decidirano odrediti osnutak prvog poduzetničkog centra, ipak se može pronaći da se pojam i djelovanje poduzetničkih centara najčešće spominje od 80-ih godina 20. stoljeća, kada su već aktivni poduzetnički centri poput Centra za poduzetništvo (COE) i Thunder Bay & District Poduzetničkog centra na području Kanade, provincije Ontario, a spominju se i Centar za poduzetništvo pri Sveučilištu u Cambridgeu, Poduzetnički poslovni centar u Letterkennyju u Irskoj, Centar za poduzetništvo pri Sveučilištu Utrecht u Nizozemskoj i drugi poduzetnički centri u razvijenim europskim zemljama i Sjevernoj Americi. Pokreću se i poduzetnički centri u Aziji, poput Globalnog poduzetničkog centra u Kampusu u Seulu u Južnoj Koreji te projekata poput onog Deutsche Bank iz Njemačke, za inicijativu za osnivanje poduzetničkih centara u Africi te iniciranje osnivanja Centra za poduzetništvo (DBSA) u Johannesburgu (JAR). Noviji oblici poduzetničkih centara osnivani su u prvih dvadesetak godina 21. stoljeća, a zanimljiv je i onaj iz novijeg doba, 2015. godine, kada se u Nigeriji osniva Afrički centar za poduzetništvo i razvoj informacija (ACEIDEV, 2015.), kao nevladina, neprofitna organizacija koja se zalaže za promicanje socijalnih i ekonomskih prava, jačanje i razvijanje poduzetničkih potencijala u društvu te za poboljšanje proizvodnje i širenje vitalnih javnih informacija. Kako bi se vidjela raširenost ove inicijative i ovakvog načina poticanja i potpore poduzetnika treba spomenuti primjerice i Centar za tehnološke inovacije i poduzetništvo u Egiptu i mnoge druge u manje ili više razvijenim zemljama. Upravo ovo navođenje različitih oblika poduzetničkih centara svjedoči njihovoj evoluciji i prerastanju u neke nove oblike institucionalne potpore u različitim državama. Može se konstatirati kako su osnivanje i razvoj poduzetničkih centara krenuli iz

razvijenih zemalja te da se poslije te inicijative šire i na zemlje u razvoju, što jasno identificira sveopću prihvaćenost ovih oblika upravljanja poduzetničkom potpornom infrastrukturom i samim interesom za istom.

Poduzetničke centre najčešće osnivaju gradovi, regije ili neki drugi oblici javne uprave, sve češće i sveučilišta odnosno univerziteti, koji su uglavnom sufinancirani od strane osnivača i dijelom zarađuju od pruženih usluga, a pojavljuju se i privatni poduzetnički centri, koji rade na profitnoj osnovi. Osnovne aktivnosti poduzetničkih centara može se svesti na aktivnosti, odnosno usluge koje pružaju poput informiranja (info-točke) i savjetodavnih usluga, izrade, procjene i selekcije poduzetničkih projekata, iznalaženja izvora financiranja projektnih aktivnosti, izrada baza projekata za neko područje, konzultantskih usluga u području financija, iznalaženja i spajanja domaćih i inozemnih poslovnih partnera, usluga istraživanja tržišta i marketinga te mogućnosti stručnog usavršavanja i osposobljavanja. Ujedno, to su i osnovne djelatnosti koje pružaju poduzetnički centri, bez obzira gdje se nalazili kroz različite programe potpore prilagođene lokalnim ili regionalnim potrebama i specifičnostima (Kolaković, 2006.).

U konačnici, može se zaključiti da s obzirom na brojnost i raširenost prethodno opisanih oblika poduzetničke infrastrukture, ovi najučestaliji i ujedno najstariji oblici poduzetničke infrastrukture, nailaze diljem svijeta na pozitivan pristup i prihvaćanje od strane svih relevantnih aktera koji se bave rastom i razvojem gospodarstva (država, lokalnih zajednica, javnih institucija, gospodarskih organizacija, sveučilišta i dr.), ali sve više postaju zanimljivi i u svijetu istraživanja i razvoja inovacija u svijetu poduzetništva.

3. KOMPARATIVNA ANALIZA RAZVOJA PODUZETNIŠTVA I SUSTAVA POTPORA PODUZETNIŠTVU U HRVATSKOJ I SLOVENIJI

3.1. Razvoj poduzetništva i sustava potpora poduzetništvu u Hrvatskoj

Republiku Hrvatsku karakterizira nepostojanje kontinuirane i značajnije tradicije u poduzetništvu u odnosu na ukupan obim gospodarstva. Na to se, u vremenu gospodarske i društvene tranzicije, početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, nadovezalo nedovoljno znanje i iskustvo u području privatnog poduzetništva, kao i neuređeno i nepoticajno poduzetničko okruženje. Unatoč preprekama, poduzetništvo je u Hrvatskoj zaživjelo, broj poduzetnika postupno je rastao, a u promatranom razdoblju vidljivo je i značajno povećanje i nadalje je u stalnom porastu.

Tablica 3.1 Broj poduzetnika s prihodima i rashodima 2002.-2019.

Godina	Broj poduzetnika	Prihodi (ukupno u mil kn)	Rashodi (ukupno u mil kn)	Prihodi/rashodi (%)	Neto plaća (prosjeak u kn)	Poduzetnik/dobit (%)	Poduzetnik/gubitak (%)
2002.	63.561	392.243	378.256	103,7	3.219	70,90%	29,10%
2003.	68.083	451.948	440.959	102,5	3.462	71,00%	29,00%
2004.	68.981	484.079	470.477	102,9	3.614	69,40%	30,60%
2005.	71.803	523.712	502.005	104,3	3.850	68,80%	31,20%
2006.	78.509	593.140	566.387	104,7	3.985	69,00%	31,00%
2007.	83.532	655.561	623.618	105,1	4.228	68,50%	31,50%
2008.	89.656	709.827	685.638	103,5	4.544	65,10%	34,90%
2009.	91.320	613.367	603.876	101,6	4.634	59,50%	40,50%
2010.	96.758	598.187	593.810	100,7	4.664	57,40%	42,60%
2011.	98.530	624.807	612.393	102	4.729	58,10%	41,90%
2012.	97.254	610.376	601.183	101,5	4.769	58,00%	42,00%
2013.	101.191	612.441	604.998	101,2	4.778	61,00%	39,00%
2014.	104.470	618.791	604.884	102,3	4.878	62,60%	37,40%
2015.	106.569	639.648	616.954	103,7	5.019	64,40%	35,60%
2016.	114.483	633.109	602.064	105,2	5.140	66,90%	33,10%
2017.	120.081	678.395	649.769	104,4	5.372	67,40%	32,60%
2018.	131.117	751.160	715.420	105	5.584	67,70%	32,30%
2019.	136.260	796.126	756.496	105,2	5.815	66,80%	33,20%

Izvor: Izrada autora prema FINA-i, GFI (FINA, 2020.; FINA 2022.)

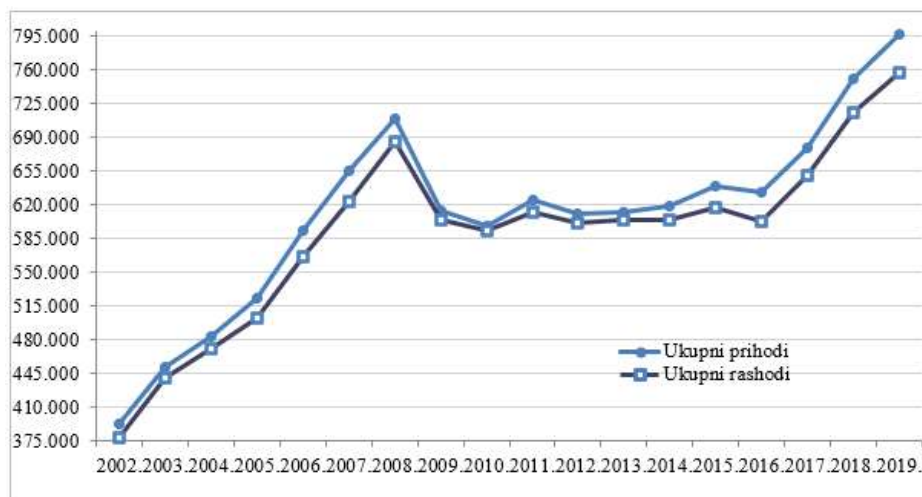
Tako je, prema FINA-i (2020.) u 2019., zabilježeno 136.260 godišnjih financijskih izvještaja odnosno poduzetnika, dok ih je u 2002. godini¹⁰ bilo 63.561, što predstavlja dvostruko povećanje broja poduzetnika u tome razdoblju (114,4%). Kronološki u promatranom razdoblju, vidljivo je sve veće povećanje broja poduzetnika na godišnjoj razini, s iznimkom 2012. kada je

¹⁰ prva godina u kojoj FINA bilježi podatke

poduzetnika bilo manje (97.254) u odnosu na 2011., kada je u Hrvatskoj poslovalo 98.500 poduzetnika.

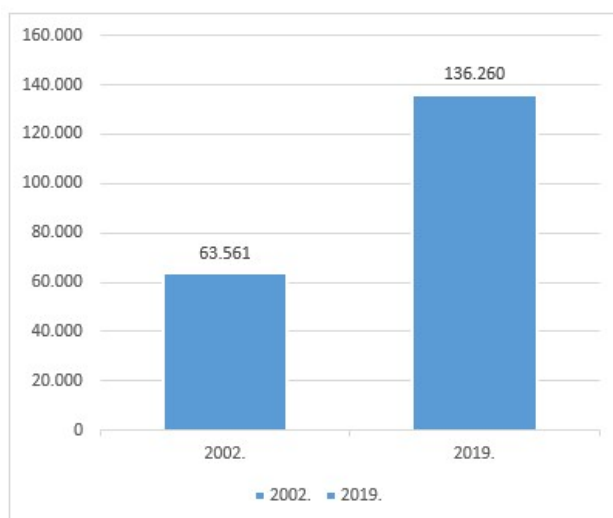
Za razliku od 2002., kada su uprihodili 756,5 milijardi kuna, u 2019. su godini poduzetnici uspješni uprihoditi 5,2% više od ukupnih rashoda, a što je u milijardama kuna iznosilo ukupno 796,1 milijardu kuna, odnosno više za 403,9 milijardi kuna (103,0% u odnosu na 2002. godinu), a hrvatska su poduzeća najbolje poslovala, s dobiti, 2002. i 2003. (70,9 i 71%), dok je najmanji udio poduzeća koja su poslovala s dobiti bio 57,4%.

Grafikon 3.1 Prihodi- rashodi 2002.-2019. (u mil. kuna)

Izvor: FINA, GFI (FINA 2020., FINA 2022.)

Grafikon 3.2 Ukupni broj poduzetnika 2002. i 2019.

Izvor: FINA, GFI (FINA 2020., FINA 2022.)

Pojam poduzetništvo i poduzetnik često se u Hrvatskoj poistovjećuje s pojmom malog gospodarstva, a kategorizacija i razvrstavanje poduzetnika po veličini i kriterijima definirano je izmjenama i dopunama Zakona o poticanju malog gospodarstva tek 2012. godine, čime se Hrvatska uskladila sa zakonodavstvom EU. Člankom 5. Zakona o računovodstvu (2015.) određene su kategorije i uvjeti za klasifikaciju poduzeća pa se u kontekstu malog gospodarstva tretiraju mali i srednje poduzetnici veličine aktive do 130 milijuna kuna, veličine prihoda do 260 milijuna kuna i do 250 zaposlenih, a hrvatsko se, kao i cijelo gospodarstvo EU-a, bazira upravo na njima. Naime, broj se velikih poduzetnika u Hrvatskoj kreće oko 500 (uz manja odstupanja po godinama), broj malih i srednjih poduzetnika oko 105.000 odnosno više od 99% poduzetnika u kategoriji je malog gospodarstva (FINA, 2022.). Ne čudi stoga da se pojam malog gospodarstva često poistovjećuje s pojmom poduzetništva uopće.

S ciljem poticanja razvoja malog gospodarstva, u posljednjih je tridesetak godina u Hrvatskoj donesen cijeli niz nacionalnih politika i programa te zakonskih prijedloga relevantnih za razvoj malog gospodarstva, tj. razvoja malih i srednjih poduzetnika. I iako bi bilo očekivano da se odmah početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, nakon stvaranja i proglašenja suverene države Republike Hrvatske, upravo s nacionalne razine osmisli i pokrene sustav poticanja poduzetništva, prve inicijative pokrenute su na lokalnoj razini. Prva konkretna inicijativa za poticanje poduzetništva započela je u Sisku 1991. godine, osnivanjem i pokretanjem konkretnih aktivnosti poduzetničkog inkubatora ELICON, što se odvijalo unutar postojeće tvrtke Željezare Sisak (investcroatia.gov.hr, 2016.). Iste je godine u Rijeci osnovan riječki inkubator PORIN, a oba inkubatora pokrenuta su s ciljem pružanja osnovne potpore poduzetnicima početnicima koji pokreću poduzetničke aktivnosti kroz privatne tvrtke. Potom Vlada Republike Hrvatske i Hrvatska gospodarska komora osnivaju CROATEH d.o.o. za potporu tehnološkom razvoju malih tvrtki, a u Zagrebu se osniva Centar za poduzetništvo (investcroatia.gov.hr, 2016.). U sklopu tvrtke Končar uspostavlja se i prvi tehnološki park koji nešto kasnije djeluje kao Tehnološki park Zagreb, a Ministarstvo znanosti i tehnologije tek 1997. godine osniva Poslovno-inovacijski centar BICRO (investcroatia.gov.hr, 2016.).

Intenzivniji razvoj sustavnih aktivnosti za poticanje razvitka malog gospodarstva počinje 1997. godine, što obilježava osnivanje Uprave za obrt, zadruge, mala i srednja poduzeća u Ministarstvu gospodarstva, nakon čega slijedi provedba pilot Programa razvitka malog gospodarstva - osnovano je 10-ak poduzetničkih centara, inkubatora i zona za malo gospodarstvo, dani su krediti uz subvenciju poduzetnicima te je osnovana savjetodavna mreža za malo gospodarstvo (MINGO, 2017.). Uz to, započelo se sa sveobuhvatnim mjerama: kroz medijsku kampanju informiralo se poduzetnike o poticajima, uveli su se i licencirani učitelji za

pružanje podrške poduzetnicima, radilo se na institucionalnom okviru za buduće potpore i komercijalizaciju inovacija, a dodijeljene su i prve bespovratne potpore direktno poduzetnicima (Bobera i sur., 2015.). Kroz programe Poduzetnički impuls na godišnjoj su razini (od 2012.) bespovratna sredstva dodjeljivana za podizanje konkurentnosti poduzetništva, unapređenje poduzetničke infrastrukture s naglaskom na poduzetničkim zonama i poduzetničkim inkubatorima i za obrazovanje za poduzetništvo i obrtništvo, kao i za gospodarski rast i razvoj poduzetništva, kao i jačanje konkurentnosti te za tehnološki razvoj, a započeli su poticaji i za korištenje fondova EU-a.

Kako se Hrvatska približavala integraciji u EU intenziviralo se i zaokretanje hrvatskih akcija prema poduzetništvu, što je vidljivo iz cijelog niza nacionalnih politika, programa i zakona usmjerenih na poticanje malog gospodarstva, posebice Zakonom o poticanju ulaganja iz 2000. i Zakonom o poticanju malog gospodarstva iz 2002. godine, koji je, u želji da se u njega ugrade sve vrijednosti i prednosti hrvatskog poduzetništva doživio niz izmjena i dopuna (2007., 2012., 2013. i 2016.) (Zakon, 2002.). Svim tim aktivnostima uspostavljeni su modaliteti za provedbu poticajnih mjera za gospodarske subjekte, usmjerene razvoju, utvrđene su osnove za provedbu restrukturiranja i tržišnog prilagođavanja malog gospodarstva te je osnovana prva specijalizirana agencija za pomoć poduzetništvu, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo i investicije (HAMAG), a Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture iz 2013. godine i dodatno uređuje ključna pitanja koja Hrvatska treba implementirati u svoje zakonodavstvo zbog usklađivanja s propisima primjenjivim na sve članice EU-a (primjerice državnih potpora). Dodatne se strateške odrednice daju i kroz Strategiju razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013.-2020., koja za cilj ima upravo povećanje konkurentnosti malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj, a isto se treba ostvariti kroz poboljšanje uspješnosti, olakšani pristup izvorima financiranja, promociju poduzetništva, poboljšanje poduzetničkih vještina te stvaranje kvalitetnog poslovnog okruženja (Strategija 2013.-2020., 2013.). Strategija poticanja inovacija Republike Hrvatske 2014.-2020. pojačava usmjerenost prema poticanju istraživanja i razvoja (IRI) za daljnji razvoj i povećanje inovacija u kontekstu stvaranja prijemčivog okruženja i okvira za daljnji razvoj inovacija, koje će se pokazati presudnima za hvatanje priključka s bolje razvijenim članicama po ulasku u EU (Strategija 2014.-2020., 2016.).

Poduzetnicima u Hrvatskoj za potporu u njihovom razvoju, bilo kroz pomoć u provedbi propisa ili u provedbi projekata, ponajprije na raspolaganju stoji resorno ministarstvo, Ministarstvo gospodarstva i održivoga razvoja (MINGOR), kojemu je stvaranje pozitivnog okruženja za poduzetnike jedna od ključnih zadaća. MINGOR također radi na poticanju konkurentnosti i inovacija, implementaciji novih tehnologija te poticanju osnivanja i razvoju poduzetničkih

zona, prepoznatim ključnima upravo za razvoj malog gospodarstva. MINGOR za provedbu ovih politika ima u razdoblju 2014.-2020. osigurana značajna financijska sredstva iz EU fondova u Hrvatskoj, a budući da je poduzetništvo prepoznato kao jedno od prioritarnih razvojnih područja, Hrvatska na raspolaganju ima 970 milijuna eura (7,18 milijardi kuna) za razvoj okruženja za bolju klimu poduzetništvu i njihovo privlačenje, i rast MSP-ova, njihov izlazak na domaća i strana tržišta, inovacije poduzetnika, uz značajnu financijsku injekciju upravo za male i srednje poduzetnike (Strukturni fondovi, 2015.). Primjerice, samo za razvoj poslovne infrastrukture 2017. godine namijenjeno je povećanju proizvoda i razvoju infrastrukture i novih proizvoda i usluga gotovo 640 milijuna kuna, a posebice se ovo odnosilo na identificiranu poduzetničku infrastrukturu (Strukturni fondovi, 2015.).

Poduzetnicima je na raspolaganju i Hrvatska gospodarska komora (HGK), kao neovisna, stručna institucija, kojoj je zadaća usklađivanje i zagovaranje zajedničkih interesa svih svojih članova te suradnja sa Saborom RH i Vladom RH, koja sudjeluje u kreiranju i izgradnji gospodarskog sustava te određivanju ekonomske politike, a svojim članovima pruža konkretnu savjetodavnu i pravnu pomoć.

Hrvatska obrtnička komora (HOK) pak ima zadatak zastupati interese poduzetnika – obrtnika, a organizirana je regionalno, kroz 20 područnih obrtničkih komora, u svim županijama te lokalno, kroz 115 gradskih i općinskih udruženja. HOK zastupa interese poduzetnika i obrtnika pred državnim tijelom, daje pravnu i drugu pomoć kako pri osnivanju tako i u poslovanju obrta, daje usluge oko pomoći i vođenja knjiga, davanju mišljenja pri donošenju zakona iz segmenta obrtništva (HOK, 2018.).

Na nacionalnoj razini, uz resorno ministarstvo, poduzetnicima je na raspolaganju i financijska potpora odnosno dostupnost kapitala i potpore u obliku garancija za investicije kroz Hrvatsku agenciju za malo gospodarstvo (HAMAG), koja pruža financijsku potporu poduzetnicima kroz programe ulaganja u MSP-ove i financiranje njihovog poslovanja u svim fazama razvoja, uz povoljno kreditiranje i davanje jamstava ili bankovne garancije uz financijske potpore za IRI i nove tehnologije, kako bi se postiglo „stimulativno okruženje u kojem će biti moguće realizirati kvalitetne investicijske projekte u cilju razvoja cjelokupnog gospodarstva, povećanja zaposlenosti i veće konkurentnosti na izvoznom tržištu“ (HAMAG BICRO, 2018.).

Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR), kao razvojna i izvozna banka Republike Hrvatske u prvih deset godina djelovanja (od osnutka 1992. godine) bavila se financiranjem poslijeratne obnove (do 1995. godine), a osnovna joj je zadaća da kao financijska institucija potiče razvitak gospodarstva osiguravajući MSP-ovima povoljne uvjete za dobivanje kredita i garancija i jamstava za iste te im je na raspolaganju za osiguranje izvoza i sl. (HBOR, 2018.).

Intenziviranje institucionalne potpore za razvoj poduzetništva u posljednjih dvadesetak godina daje i vidljiv rezultat u samom razvoju poduzetništva, posebice od 2013. godine i ulaska Republike Hrvatske u EU. Tada razvoj poduzetništva dobiva poseban zamah, potaknut bespovratnim poticajnim sredstvima i kvalitetnijom institucionalnom, ali i financijskom potporom sa razine države te većim angažmanom lokalne i regionalne samouprave koja konačno prepoznaje poduzetništvo kao pokretača gospodarskog razvoja, uz još dvije važne pogodnosti poduzetnicima - otvaranje europskog tržišta i ukidanje carinskih barijera. Međutim, značajna EU sredstva dostupna trenutno vremenom će se smanjivati, a Šelebaj i Bule (2021.) upozoravaju „da je rast profitabilnosti korisnika EU fondova u godinama nakon dobivanja potpore znatno sporiji, što se na prvi pogled može činiti u suprotnosti s dosadašnjim rezultatima za ostale pokazatelje uspješnosti, koji su pokazali izrazito pozitivan učinak“ (Šelebaj, Bule, 2021.).

3.1.1. Razvoj poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj

Analizom razvoja poduzetništva, poduzetničke infrastrukture i potpornih poduzetničkih institucija unazad trideset godina, a potom uspoređujući pokazatelje koji su utjecali na promatrano razdoblje 2000.-2019., u prethodnom poglavlju analiziran je razvoj poduzetništva i sustava potpora poduzetništvu u Hrvatskoj, a u nastavku slijedi analiza razvoja poduzetničke infrastrukture. Definirajući pojam poduzetničke infrastrukture i analizirajući njegov povijesni razvoj te pojavu i razvoj različitih vrsta poduzetničke infrastrukture identificirane su ključne varijable poduzetničke infrastrukture. U slučaju Hrvatske, najučestalije i najintenzivnije kroz istraživano razdoblje prepoznaju se poduzetničke zone, poduzetnički inkubatori, i razvojne agencije.

Republika Hrvatska je 1991. godine postala samostalna i suverena država no tek je po završetku mandata Prijelazne uprave hrvatskog Podunavlja i uspostavom svih aktivnosti na cijelom svom području, 1998. godine, mogla sagledati posljedice rata i njegov utjecaj na razaranje gospodarske osnove na trećini teritorija Hrvatske te je vidljiva stagnacija poduzetničkih aktivnosti i potpora sve do kraja devedesetih. Stoga je tek u razdoblju od 2000. godine, analizirajući poduzetničku infrastrukturu u Hrvatskoj od 2000.-2019. godine, uočen sustavniji pristup razvoju malog gospodarstva s nacionalne razine od 1997. godine kada se osniva Uprava za obrt, zadruge, mala i srednja poduzeća u okviru ministarstva zaduženog za gospodarstvo. Izgradnja institucionalne potpore upravo je bila jedna od mjera iz koje se može iščitati pokretanje cijelog niza aktivnosti na razvoju poduzetničke infrastrukture, a u tri je godine osnovano 10-ak poduzetničkih centara, zona i inkubatora, uz pokretanje subvencija na kredite te je osnovana mreža za malo gospodarstvo (Valent, 2017.).

Kroz resorno se ministarstvo tako od 2001. provode vladini programi za poticanje MSP-ova, između kojih treba istaknuti Program razvoja poduzetničkih zona za razdoblje 2004.-2007. i Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva 2008.-2012, a 2013. donosi se prvi Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Zakon, 2013.).

Programima potpora poduzetništvu od 2002. Vlada Republike Hrvatske daje jasne signale da je Hrvatska svoj gospodarski razvoj predvidjela na tržišnoj osnovi, gdje se prepoznaje važnost uključene državne razine, ali istovremeno očekuje da lokalna i regionalna razina daju nužnu potporu u kreiranju okruženja privlačnog za daljnji razvoj i rast gospodarstva i povećanje broja MSP-ova (Vlada RH, 2002.). Time se usmjerava provedbu na državnu, ali i na lokalnu i regionalnu samoupravu, a razvojne se programe i uvjete priprema tako da potiču razvoj vlastitih potencijala, kao i povezivanja gospodarstvenika kroz različite potporne institucije. Iz ovog je programa razvidno da razvoju gospodarstva, s posebnim naglaskom na pomoć malom gospodarstvu, mogu doprinijeti i različiti oblici potpornih institucija poput poduzetničkih i tehnoloških centara, poduzetničkih inkubatora, tehnoloških parkova te poduzetničkih (industrijskih, gospodarskih) zona. Iako je u to vrijeme u Hrvatskoj već postojao određeni broj takvih potpornih institucija, zaključeno je da one niti brojčano, teritorijalno, a niti kvalitetom podrške koju pružaju nisu zadovoljavajuće za potrebe poduzetnika. Zbog toga je Programom definiran razvoj mreže tih institucija na čitavom području Hrvatske i to kroz podršku osnivanju nove i razvoju postojeće poduzetničke infrastrukture. Time će se očekivano zadovoljiti potrebe poduzetnika za pružanjem raznih usluga u savjetodavnom i stručnome smislu te osiguravanjem radnih prostora, koje može omogućiti kroz različite organizacijske oblike poduzetničke infrastrukture: zone, centre, tehnološke inkubatore ili razvojne agencije (Vlada RH, 2002.).

Fokus aktivnosti raznih programa poput „Poduzetničkog impulsa“, kojim su se godinama podupirale aktivnosti kroz poduzetničku infrastrukturu preko Programa razvoja poduzetničkih zona 2004.-2007. i drugih, tijekom godina dovodi do porasta broja pokrenutih poduzetničkih centara, inkubatora, poduzetničkih zona i drugih oblika poduzetničke infrastrukture, a poduzetničkom infrastrukturu obuhvaćene su dodatno i poduzetničke zone i poduzetničke potporne institucije. Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture iz 2013. (koji uz manje izmjene egzistira i danas) propisuje se način njihovog osnivanja, ustroja i funkcije koje provode (Zakon, 2013.). Poduzetničke potporne institucije su, prema ovom Zakonu, dijelovi ukupne poduzetničke infrastrukture za stvaranje preduvjeta za rast i razvoj MSP-ova u prijemčivom okruženju, a obuhvaćaju: razvojne agencije, poduzetničke centre, poduzetničke inkubatore, poduzetničke akceleratorne, poslovne parkove, znanstveno-tehnološke parkove i centre kompetencija koji će biti na raspolaganju poduzetnicima u njihovim aktivnostima u

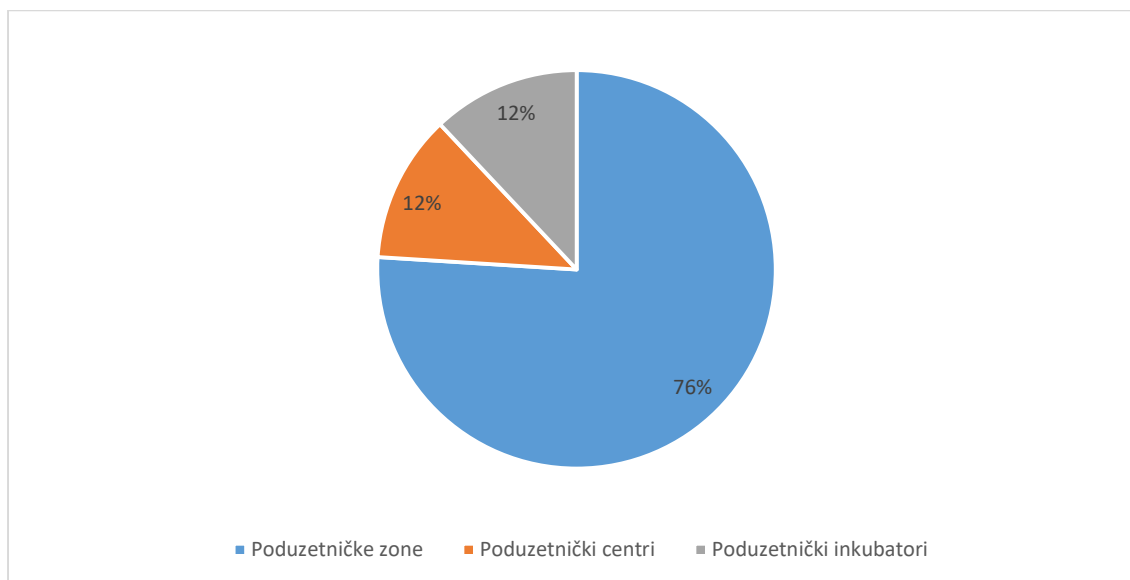
„standardiziranim uvjetima visoke infrastrukturne opremljenosti unutar poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija te u konkurentnom i transparentnom sustavu poticajnih mjera i olakšica, kako u fazi početnog investiranja, tako i u fazi proširenja postojećih investicijskih aktivnosti poduzetnika koji posluju unutar poduzetničke infrastrukture.“ (Zakon, 2013.). Također, uz definiranje oblika poduzetničke infrastrukture i sustava potpora po prvi se put ustrojava Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture.

Tablica 3.2 Usporedni prikaz broja poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija u Hrvatskoj 2000. i 2019.

Poduzetnička infrastruktura	2000.	2019.
Poduzetničke zone	38	327
Poduzetnički centri	6	47
Poduzetnički inkubatori	6	56
Poslovni parkovi	0	1
Znanstveno-tehnološki parkovi	0	3
Razvojne agencije	0	79
UKUPNO:	50	513

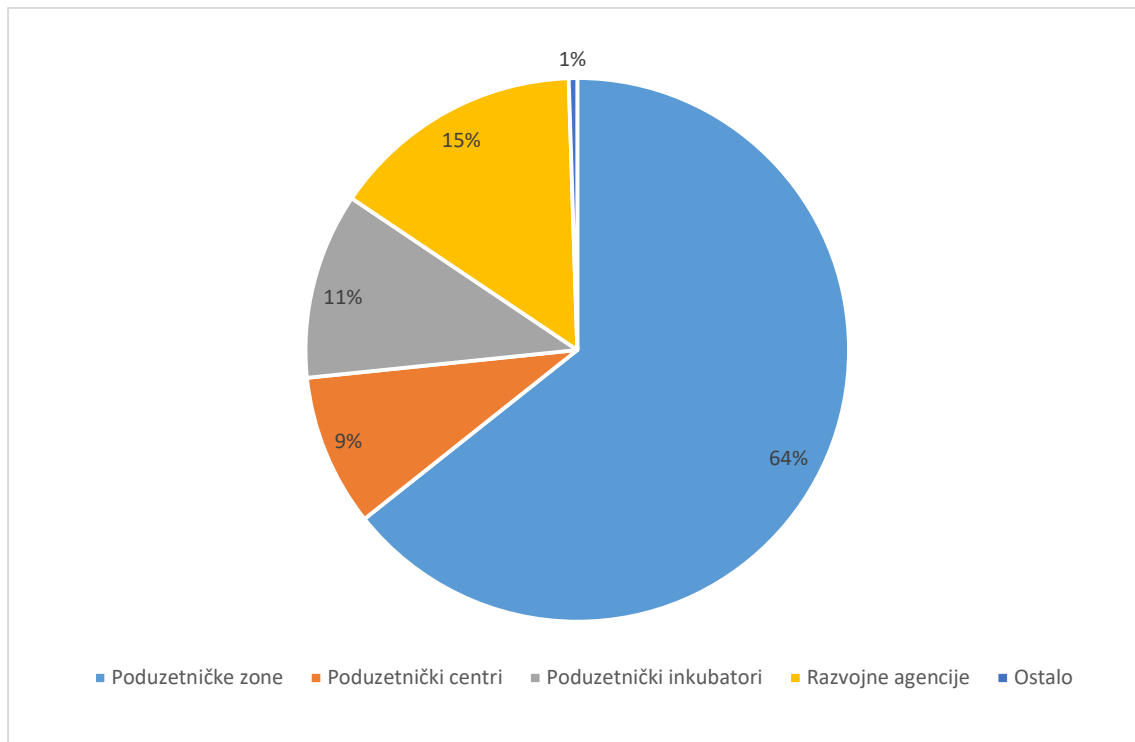
Izvor: Izrada autora prema MINGOR (2023.) i Županijskim razvojnim agencijama RH (2021)

Grafikon 3.3 Udio poduzetničke infrastrukture po vrstama u 2000.

Izvor: Izrada autora prema MINGOR (2023.) i Županijskim razvojnim agencijama RH (2021)

Grafikon 3.4 Udio poduzetničke infrastrukture po vrstama u 2019.

Izvor: Izrada autora prema MINGOR (2023.) i Županijskim razvojnim agencijama RH (2021.)

Iz Tablice 3.2 te Grafikona 3.3 i 3.4. vidljiv je značajan pomak u povećanju broja poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija od 2000. do 2019. godine u Hrvatskoj, a što je, kako je ranije utvrđeno, i bio cilj donesenih i provedenih programa i zakona koji su se bavili razvojem poduzetničke infrastrukture. Usprkos ciljevima programa i zakona, problem neravnomjerne regionalne rasprostranjenosti poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija nije u cijelosti riješen te je i dalje evidentna njihova koncentracija u područjima većih gradova, a manji broj u ruralnim područjima. Isto tako, vidljivo je da kada se brojčani podaci za 2019. godinu izraze u postotku, poduzetničke zone sudjeluju sa 64% u ukupnom broju svih oblika poduzetničke infrastrukture, poduzetnički centri s 9%, poduzetnički inkubatori s 11%, razvojne agencije s 15%, a oko 1% otpada na ostale oblike poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj. U promatranom je razdoblju evidentna pojava i rast broja razvojnih agencija, novog oblika potporne institucije u Hrvatskoj, koje svojom brojnošću, ali i intenzitetom djelovanja, ulaze u tri najznačajnije kategorije poduzetničke infrastrukture u promatranom razdoblju.

Razvoj poduzetničkih zona važan je s aspekta utjecaja na razvoj malog gospodarstva, na zapošljavanje, povećavanje broja poduzetnika, povećanje fiskalnih kapaciteta jedinica lokalne i regionalne samouprave na čijim područjima postoje aktivne poduzetničke zone. Isto tako,

uloga i značajan doprinos sveukupnom razvoju poduzetništva i gospodarstva vidljivi su i kroz ostale potporne institucije poduzetništvu, a tu su najbrojnije razvojne agencije i poduzetnički inkubatori, dok broj poduzetničkih centara posljednjih godina stagnira, iz već navedenih razloga.

Specifičnost Zakona o razvoju poduzetničke infrastrukture (Zakon, 2013.) je pokretanje Jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture, što je po prvi put propisano ovim Zakonom. Nadležnost, kao i obveza vođenja registra, u ingerenciji je resornog ministarstva, nadležnog za gospodarstvo, poduzetništvo i obrt. Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture sadrži evidenciju svih poduzetničkih infrastruktura, uz navođenje poduzetnika i njihovih potpora, mjera ili subvencija koje koriste (Zakon, 2013.). Podaci o brojnosti pojedinih oblika poduzetničke infrastrukture, koji uz ostale bitne podatke sadrže i podatak o godini osnutka pojedinog subjekta, evidentirani u jedinstvenom registru poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj, jedan su od najznačajnijih i najrelevantnijih izvora podataka korištenih u ovom radu.

Zakonom je propisano i da su subjekti poduzetničke infrastrukture nakon osnivanja obvezni upisati se u Registar, što im je svakako i u interesu jer je upis u Registar preduvjet za korištenje potpora koje provodi nadležno Ministarstvo. Sustav potpora na prvom mjestu čine potpore za izgradnju infrastrukture (prometne, energetske, komunalne i komunikacijske) unutar gospodarske zone, zatim potpore za jačanje konkurentnosti gospodarstvenika prilikom izlaska na međunarodno tržište, potpore za privlačenje investitora u poduzetničke zone i potpore za različite edukacije poduzetnika za razvoj njihovih poduzetničkih vještina. Cilj je unapređenje svih oblika infrastrukture i privlačenje investitora, što rezultira otvaranjem novih radnih mjesta i smanjenjem nezaposlenosti.

Razvoj poduzetničke infrastrukture od posebnog je značaja za malo gospodarstvo, ali u konačnici i sveukupan razvoj gospodarstva, zbog njene uloge i zadaće za brži i kvalitetniji razvoj poduzetništva, kao i za povećanje investicija i zaposlenosti, što posebno dolazi do značaja za gospodarstvo Hrvatske kada se uvaži podatak da je preko 99% gospodarstvenika u Hrvatskoj u kategoriji MSP-ova koji su potencijalni ili postojeći korisnici poduzetničke infrastrukture.

3.1.2. Identifikacija ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture

U ranim 90-ima vidljivo je da su se među prvim oblicima poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj osnivali i razvijali upravo poduzetničke zone, inkubatori i centri, a već s početkom 2000.-ih, kako se Hrvatska pripremala za ulazak u EU, krenulo je i ubrzano osnivanje i rad razvojnih agencija. Prvi službeni programi, s ciljem razvoja malog gospodarstva kroz potporu

od strane lokalne, regionalne i nacionalne zajednice, prepoznaju, koriste i apliciraju u praksi najčešće upravo te oblike poduzetničke infrastrukture kao najznačajnije oblike potpore poduzetništvu kroz pružanje stručne, tehničke i prostorne potpore te razvojne agencije, koje s vremenom po brojnosti prerastaju poduzetničke centre, a dijelom i preuzimaju njihove funkcije. Poduzetnička je infrastruktura isticana u svim dokumentima države koji programiraju razvoj malog gospodarstva, sve do „krovnog“ dokumenta koji propisuje upravo uvjete razvoja poduzetničke infrastrukture, Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture iz 2013. godine (Zakon, 2013.). Upravo na tim osnovama, kao i pokazateljima brojnosti poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora i razvojnih agencija (iz Tablice 3.2), donosi se zaključak da su upravo to ključne varijable poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj u istraživanom razdoblju, iz čega je vidljivo da su razvojne agencije pretekle poduzetničke centre i dijelom preuzimaju i neke njihove aktivnosti.

Kolaković (2006.) naglašava poduzetničku infrastrukturu, a prema njemu Hrvatska svoj gospodarski razvoj treba bazirati na gospodarstvu temeljenom na tržišnoj osnovi, ali isto tako ističe važnost uloge državne i lokalne razine u poticanju okruženja za razvoj poduzetništva, gdje različiti oblici potpornih institucija mogu u velikoj mjeri pridonijeti razvoju malog gospodarstva i poduzetnika (Kolaković, 2006.) Poduzetničke su zone, centri, inkubatori i razvojne agencije tako prepoznati kao temelj bržeg i kvalitetnijeg razvoja poduzetništva (Škrtić, 2011.). Prije detaljnije elaboracije identificiranih triju ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj: poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora i razvojnih agencija potrebno je nabrojati i opisati ostale oblike poduzetničke infrastrukture, koji se u proteklih dvadesetak godina pojavljuju i zauzimaju sve značajnija mjesta u cjelokupnom procesu potpora poduzetnicima – poduzetničke centre i akceleratora, centre kompetencija te poslovne i znanstveno-tehnološke parkove, a potom je potrebno više pažnje usmjeriti prema identificiranim ključnim varijablama razvoja poduzetničke infrastrukture: 1) poduzetničkim zonama, 2) poduzetničkim inkubatorima i 3) razvojnim agencijama.

Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture (2013.) zadužuje se poduzetničku infrastrukturu za postizanje poduzetničkog duha odnosno osiguravanje uvjeta da poduzetnici mogu kvalitetno obavljati svoje aktivnosti, a da potporne institucije svojim postupanjima dodatno potiču orijentiranost na poduzetništvo, uz provođenje samih programa za razvoj poduzetništva (Zakon, 2013.). Uz identificirane ključne varijable poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj egzistiraju i ugrađene su u zakonske akte sljedeće, brojčano manje zastupljene, potporne institucije:

„*Poduzetnički centri*, kao registrirane pravne osobe zaduženi su za operativno provođenje mjera za razvoj i poticanje poduzetništva na lokalnom ili širem području županije ili regije Zakonom o unapređenju poslovne infrastrukture u Hrvatskoj“ (Zakon, 2013.), a oni su centralna mjesta za stručnu i obrazovnu kategoriju potpore poduzetnicima, za daljnji rast i razvoj područja u kojima su osnovani, a osnivači su im najčešće jedinice lokalne samouprave, te pružaju savjete i daju stručnu podršku MSP-ovima, potičući njihov razvoj i prateći njihove aktivnosti uz kontinuirano promicanje poduzetništva na svom području. Uz to, u samom početku razvoja poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj, bili su savršena nadogradnja i izuzetno bitan treći oblik uz poduzetničke zone i poduzetničke inkubatore cjelovitog sustava osnovne poduzetničke infrastrukture (Zakon, 2013.).

Brojne institucije u Hrvatskoj daju potporu osnivanju potpornih institucija poduzetništvu, uključujući i poduzetničke centre. Jedna od takvih institucija je HGK, koja u okviru svojih djelovanja podupire razvoj poduzetničkih centara i prepoznaje ih kao centre za pružanje stručne i savjetodavne pomoći poduzetnicima te potiče njihovo osnivanje u što većem broju općina, gradova i županija, ovisno o objektivnim kriterijima: broju poduzetnika na određenom području, posebice poduzetnika u potrebi za istima i čija brojnost i potreba za savjetodavnim uslugama, obično iskazana u prethodnim anketama, opravdava uspostavu takvog oblika poduzetničke potpore i pomoći. Nužno je za rad poduzetničkih centara osigurati stručno osoblje, potrebnu opremu i adekvatan prostor, što bliže područjima gdje je najveća koncentracija poduzetnika, po mogućnosti u poduzetničkim zonama i u blizini poduzetničkih inkubatora.

No, ono što je karakteristično za razvoj poduzetničkih centara i poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj nerijetko je osnivanje jedinstvenog trgovačkog društva (ili drugog organizacijskog oblika), koje objedinjuje (kroz odjele, sektore i sl.) i poduzetnički centar i poduzetnički inkubator, sa svim njihovim djelatnostima. Prema Kuvačiću (2005.) ključna je uloga ministarstva nadležnog za poduzetništvo kao i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovo aktivno pomaganje u sufinanciranju aktivnosti poduzetničkih centara, ali isto se ima odvijati tako da se putem osnivača osiguraju radni uvjeti za uspostavu i rad samih centara te da se lokalne i područne vlasti, kao njihovi osnivači uključe u provedbu konkretnih projekata za njihove i potrebe svojih poduzetnika, kao i da ih za te namjene koriste i ostale institucije te da im pruže podršku u provedbi njihovih projekata i programa (Kuvačić, 2005.).

Pritom je osnovna zadaća poduzetničkih centara promocija poduzetništva i samih poduzetnika s područja koje pokrivaju, davanje informacija o mogućnostima ulaska u poduzetništvo, posebice mladim poduzetnicima početnicima i usmjeravanje njihovih aktivnosti na

poduzetničke inkubatore. Poduzetnički centri uz to daju poduzetnicima informacije o različitim poticajnim mjerama s lokalne i nacionalne razine, savjete za vođenje i organizaciju poslovanja, pružaju pomoć u pripremi investicijskih studija ili jednostavnijih poslovnih planova, organiziraju seminare i druge oblike dopunskog obrazovanja i različite stručne edukacije poduzetnika. Sve je to važno povezati i uskladiti s planovima i programima lokalne i regionalne samouprave, a često se događa i da dobiju dio poslova lokalne samouprave u razvoju gospodarstva, posebice ako je lokalna samouprava osnivač poduzetničkog centra.

Škrtić i sur. (2015.) smatraju da poduzetnički centri svoje usluge ne smiju naplaćivati, već da one za korisnike trebaju biti besplatne. Usluge mogu sadržavati davanje informacija o svim aktivnostima od interesa za poduzetnike, organizaciju seminara ili informativnih radionica, umrežavanje poduzetnika te redovito informiranje o ključnim projektima i programima na koje mogu aplicirati te kreiranje raznih internetskih objava ili stranica, organizaciju sajмова i koordinaciju svih poduzetničkih događanja na određenom području (Škrtić i sur. 2015.).

U posljednjih desetak godina (2012. na ovamo) poduzetnički centri sve češće pomažu poduzetnicima, ali i lokalnoj i regionalnoj samoupravi, u pripremi i kandidiranju projekata u fondove Europske unije, pripremajući potrebne obrasce, kandidature i popratnu dokumentaciju, a iz dostupnih informacija u tome su poprilično uspješni. Često projekte lokalne i regionalne samouprave, kao i institucija kojima su oni osnivači u području zdravstva, školstva i socijale, poduzetnički centri nakon uspješne kandidature i odobrenja projekata za njih i provode, specijalizirajući se u novom području te stvarajući nove oblike konkurentске prednosti poduzetništva razvojem nove konzultantske prakse.

Isto tako, u zadnjih je desetak godina uočljiva stagnacija u osnivanju novih poduzetničkih centara, budući da različiti drugi oblici poduzetničke infrastrukture, koji se u međuvremenu u Hrvatskoj pojavljuju, prvenstveno gledano kroz dominantnu ulogu razvojnih agencija, pomalo preuzimaju neke od funkcija poduzetničkih centara.

„*Poduzetnički akceleratori* zaduženi su za pružanje podrške poduzetnicima u post-inkubacijskoj fazi, odnosno u fazi razvoja i širenja poslovanja na domaćem i stranom tržištu“ (MINGOR, 2019.), a registrirani su i specijalizirani za različite djelatnosti (prerada drveta, metalurgija, obrada tekstila i dr.), uloga im je slična ulozi poduzetničkih inkubatora, osim što oni djeluju u sljedećoj fazi razvoja poduzetnika, po izlasku iz inkubatora. U promatranom razdoblju u Hrvatskoj je uspostavljeno 13 poduzetničkih akceleratora od čega ih je najviše u Zagrebu (5) i Splitsko-dalmatinskoj županiji (3), dva su Primorsko-goranskoj te po jedan u Krapinsko-zagorskoj, Koprivničko-križevačkoj i Međimurskoj županiji (MINGOR, 2019.).

Poslovni parkovi su registrirane pravne osobe koje upravljaju različitim poslovnim objektima i prostorima poput zemljišta i objekata za smještaj malih, srednjih i velikih poduzetnika ali u ovom slučaju isključivo na komercijalnoj osnovi. Jedan od osnovnih ciljeva djelovanja im je privlačenje domaćih i stranih investitora. U pravilu se osnivaju uz velike urbane sredine, što potvrđuju i hrvatska iskustva, jer za sada egzistiraju samo u bližoj okolici grada Zagreba.

Znanstveno-tehnološki parkovi registriraju se u obliku trgovačkih društava i osnovni cilj im je komercijalizacija znanstvenih rezultata, odnosno pretvaranje poduzetničke ideje u komercijalizirano dobro te „poticanje suradnje znanstvenika i gospodarstvenika sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju“ (Zakon, 2017.). Taj je oblik poduzetničke infrastrukture još u povojima, što potvrđuje činjenica da u promatranom razdoblju u Hrvatskoj djeluju svega tri znanstveno-tehnološka parka (Zagreb, Rijeka, Varaždin). Brunsko još 1995. ističe da se tehnološkim parkom označava „svaka struktura koja razvija formalne i operativne veze s jednim ili više sveučilišta, istraživačkih centara ili drugih ustanova visokog obrazovanja, a svrha joj je poticati stvaranje i razvoj industrija utemeljenih na znanju“ te ističe da je „znanstveno-tehnološka revolucija uzrokovala pojavu i ubrzano širenje znanstveno-tehnoloških parkova“ (Brunsko, 1995.), dok Zekić i Bukovac (2008.) naglašavaju neminovnu povezanost gospodarstva i znanosti te „da se znanstveno-tehnološki parkovi osnivaju kako bi se ispunili određeni tehnoeкономski i drugi ciljevi u konkretnim sredinama s obzirom na njihove posebne razvojne uvjete i očekivane promjene koje nameće primjena visokih tehnologija“ (Zekić, Bukovac, 2008.). Smatraju i da su oni „strateški instrument regionalnog razvoja, koji povezujući poduzeća i sveučilišta, potiču razvoj gospodarstva i društva utemeljenoga na znanju“ (Zekić, Bukovac, 2008.). Prilikom osnivanja znanstveno-tehnološkog parka, potrebno je voditi brigu da je osnova i preduvjet za takovu aktivnost postojanje jakog sveučilišta ili znanstveno-istraživačkog centra u neposrednoj blizini, koji je spreman na suradnju i koji ima kadrove spremne na suradnju s gospodarstvenicima u razvoju njihovih projekata (Zekić, Bukovac, 2008.).

Centri kompetencija poduzetnička su potporna infrastruktura koju Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Zakon, 2013.) definira „specijaliziranim poslovnim subjektima koji provode istraživačke projekte razvojnog ili proizvodnog karaktera i razvijaju kompetencije u pojedinim područjima“, a u praksi je predviđeno da upravo s takvim subjektima gospodarstvenici mogu ugovoriti zajedničke projekte istraživanja i razvoja, kako bi znanstveno osnažili različite inovativne ideje i projekte u različitim gospodarskim granama. Upravo ta znanstveno-istraživačka aktivnost rezultira željenim proizvodom, koji se može uspješno komercijalizirati, ali i pravno zaštititi, kao specifičan oblik intelektualnog vlasništva. Svrha

djelovanja centra kompetencije je poticanje tehnološkog razvoja određene gospodarske grane, kao i poticanje inovacija te unapređenje suradnje u provedbi takvih projekata i programa na nacionalnoj, a ovisno o njihovoj kompleksnosti, i na međunarodnoj razini. Hrvatska u promatranom razdoblju broji 4 centra kompetencija i to u Slavanskom Brodu, Puli, Zagrebu i Splitu, a postupno se razvijaju i dodatna 4 centra u drugim županijskim središtima (MINGOR, 2017.). No, prema važećim zakonskim normama „osnivači, a samim tim i upravitelji poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj, mogu biti pojedinačne pravne osobe ili konzorciji različitih pravnih subjekata, dakle to može biti Republika Hrvatska, samostalno ili u suradnji s jedinicama lokalne i regionalne samouprave ili drugim pravnim osobama, jedinice i tijela lokalne i regionalne samouprave, visoka učilišta, znanstveni instituti i znanstvene organizacije, te strukovne i druge udruge i druge pravne osobe“ (Zakon, 2013.) pa je, s obzirom na buđenje poduzetničkih pothvata u smislu razvoja novih, inovativnih proizvoda i usluga, a za koje će neminovno biti povezivanje istraživanja i razvoja i samih poduzetnika, a u tom smislu i povećanih intervencija, uz značajan vjetar u leđa u vidu dostupnih natječaja i izdašnih sredstava iz ESI fondova u Hrvatskoj, očekivan daljnji rast broja, odnosno pokretanje novih centara kompetencija.

3.1.2.1. Poduzetničke zone

Iz prikaza podataka o broju poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija (Tablica 3.2) vidljivo je da u početku u Hrvatskoj egzistiraju samo tri oblika poduzetničke infrastrukture, ali je uočljivo i višestruko povećanje broja poduzetničkih zona u razdoblju poslije 2000. godine, što je rezultat sustavnijeg pristupa razvoju poduzetničke infrastrukture i cijelog niza poticaja s razine države i lokalnih i regionalnih zajednica.

U Poglavlju 2. objašnjeno je da poduzetničke zone predstavljaju gospodarska područja opremljena potrebnom infrastrukturom, definirana prostorno-planskim dokumentima, s namjenom bavljenja gospodarskim, odnosno poduzetničkim djelatnostima, kao i da je osnovna prednost rada u poduzetničkoj zoni za poduzetnike zajedničko korištenje različitih komunalnih i infrastrukturnih raspoloživih resursa s ostalim korisnicima-stanovnicima zone, što pospješuje racionalizaciju poslovanja.

Lončar (2008.) elaborira da su „poduzetničke zone (a dijeli ih na industrijske, slobodne i poslovne zone) uglavnom lokalnog obilježja, a svrha im je poticanje gospodarske prednosti i razvoj malog te srednje poduzetništva na lokalnoj, koji će potom imati značajan utjecaj na rezultate makroekonomskih pokazatelja na nacionalnoj razini, ali je za unapređenje razvoja malog i srednjeg poduzetništva potrebno osigurati određene povoljnosti poduzetnicima pri gradnji poslovnog prostora na infrastrukturno opskrbljenom zemljištu“ (Lončar, 2008.).

Kolaković (2006.) gleda na „poticanje osnivanja i razvoja poduzetničkih zona u funkciji poticanja razvoja poduzetništva kao pokretačku snagu lokalnog i regionalnog održivoga gospodarskog razvoja, s ciljem povećanja broj gospodarskih subjekata, porasta poslovnih rezultata, povećavanja konkurentnosti poduzetnika u poduzetničkim zonama te realizacije željenog povećanje udjela proizvodnje u ukupnom gospodarstvu, uz povećanje broja zaposlenih“ (Kolaković, 2006.). Škrtić i sur. (2015.), proučavajući poduzetničke projekte od ideje do realizacije, zaključuju da poduzetnička zona svojim infrastrukturnim preduvjetima treba omogućiti jednostavnu i brzu izgradnju proizvodnog objekta u skladu s uvjetima pojedine poduzetničke zone, ali i da bi sastavni dio svake poduzetničke zone trebao biti, uz savjetodavne usluge oko poslovanja, financiranja te pravnih i drugih potrebnih usluga i svojevrsni centar za obrazovanje (Škrtić i sur., 2015.). U smislu infrastrukturne opremljenosti poduzetničke zone podrazumijevaju se: energetska infrastruktura (struju, plin, javnu rasvjetu), komunalna infrastruktura (vodu, odvodnju, pročištače otpadnih voda), prometna infrastruktura (pristupne ceste, ceste unutar poduzetničke zone, parkirališne zone) te komunikacijska infrastruktura (telekomunikacijska infrastruktura i širokopolasni internet) (Škrtić i sur., 2015.).

U pravilu najčešći osnivači, jedinice lokalne (općine i gradovi) ili rjeđe regionalne (županije) samouprave, koji samostalno kreiraju i provode programe usmjerene na razvoj poduzetništva i pokušavaju privući investitore na svoje područje, imaju ključnu ulogu u osnivanju i razvoju poduzetničkih zona, kako bi zadovoljili potrebe poduzetnika, ali i isplativosti samih zona kroz popunjenost zadovoljavajućim brojem poduzetnika koji u zoni posluju. Ti programi u pravilu sadrže i određene povlastice i to iz nadležnosti jedinica lokalne ili područne (regionalne) samouprave (rijetki primjeri) koje se pružaju poduzetniku prilikom investiranja unutar poduzetničke zone poput oslobađanja u cijelosti ili djelomično od obveze plaćanja komunalnog doprinosa prilikom gradnje novog gospodarskog objekta, oslobađanje u cijelosti ili djelomično od obveze plaćanja komunalne naknade kroz godine, mogućnost olakšica ili potpunog oslobađanja plaćanja troškova komunalnih priključaka i slično. Poduzetnicima u poduzetničkim zonama na raspolaganju su i poticajne mjere s državne razine temeljem Zakona o poticanju ulaganja iz 2015. godine, u skladu sa stupnjem razvoja pojedine jedinice lokalne samouprave (Zakon, 2015.). No, usprkos poticajima, vidljivo je da postoje i određene geografske, socio-ekonomske karakteristike koje određuju zašto su pojedine poduzetničke zone bolje infrastrukturno opremljene, poput prometne blizine većim urbanim centrima, bolje prometne povezanosti s glavnim prometnim pravcima unutar Hrvatske ili nastanjene većim brojem poduzetnika, koji gravitiraju s tog šireg područja. Također, prepoznaje se i sve je važnija i dostupnost kvalificirane i kvalitetne radne snage, a za pojedine korisnike i blizina stranih tržišta. Sve to povećava njenu konkurentnost u odnosu na druge te atraktivnost potencijalnim

novim investitorima. Uz zemljište za izgradnju poduzetničke zone, koje posjeduje ili kupi investitor (u pravilu jedinica lokalne samouprave), Programom Vlade Republike Hrvatske predviđeno je i u praksi više puta i provedeno, da se i državno zemljište ili nekretnina u vlasništvu države može iskoristiti za izgradnju poduzetničke zone, na način da se daruju ili daju u najam bez naknade jedinici lokalne samouprave ili investitoru (Zakon, 2015.).

Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (2013.) poduzetničke zone definira veličinom predviđene i izgrađene ukupne površine poduzetničke zone, vrsti potpornih aktivnosti unutar poduzetničke zone i intenzitetu aktivacije, odnosno popunjenosti raspoložive površine poduzetničke zone (Zakon, 2013.), a ukupna se veličina i točna površina poduzetničke zone određuje Prostornim planom (temeljnim prostorno-planskim dokumentom) i Odlukom o osnivanju poduzetničke zone, donesenim od nadležne jedinice lokalne samouprave, a uključuju sveukupne, zemljišne površine namijenjene poduzetnicima, kao i ukupne površine prometne i druge infrastrukture neophodne za poduzetničke aktivnosti, koje će se provoditi unutar poduzetničke zone. Same se zone po veličini ukupne površine dijele na mikro (do 10 hektara), male (od 10 do 50 hektara), srednje (od 50 do 100 hektara) i velike (veće od 100 hektara), dok se prema vrsti gospodarske aktivnosti koja se obavljaju unutar područja poduzetničke zone dijele na proizvodno-prerađivačke, logističko-distribucijske i uslužno-mješovite zone. Pri kvalitetnom planiranju poduzetničkih zona nužno je imati na umu i sprečavanje devastacije urbanih prostora, koja bi se potencijalno mogla dogoditi izgradnjom gospodarskih objekata unutar naselja ili na pojedinačnim parcelama unutar poljoprivrednog zemljišta, ako prostorno-planski ne bi kvalitetno razlučili zemljište namijenjeno poduzetničkim aktivnostima od ostalih vrsta zemljišta (stambenih, rekreacijskih, za parkove i sl.). Stoga su upravo kvalitetni prostorni planovi čuvari prostora koji trebaju poduzetničke zone okarakterizirati kao zasebno organizirane građevinske cjeline koje čuvaju gradska i seoska područja i naselja od neorganizirane gradnje gospodarskih objekata, uz osiguranje uvjeta za daljnji razvoj poljoprivrede i turizma (Zakon, 2013.).

Uz već spomenute programe razvoja gospodarstva, s naglaskom na prepoznavanje značaja i programiranja razvoja malog gospodarstva u Hrvatskoj, može se zaključiti da se najznačajniji pomaci događaju u razdoblju od 2000.-2015. godine. Poduzetničke zone, kao ključni oblik poduzetničke infrastrukture u poticanju razvoja poduzetništva sa svim svojim pozitivnim efektima koje takav razvoj donosi prepoznaje i Program razvoja poduzetničkih zona u Hrvatskoj 2004.-2007. godine (Program, 2004.). Programom Vlade Republike Hrvatske upravo za to mandatno razdoblje, 2004.-2007. godine, kao jedan od temeljnih prioriteta istaknuto je poticanje pozitivnog ozračja za razvoj poduzetništva. Vlada je izradila strategiju razvoja malog

i srednjeg poduzetništva i kao jedan od važnijih uočenih nedostataka istaknuto je nedovoljno otvaranje novih poduzetničkih zona, koje upravo omogućuju jednostavnije, brže i jeftinije pokretanje proizvodnje. Isto tako, u analizi stanja na području cijele zemlje uočen je neravnomjeran razvoj postojećih poduzetničkih zona koje su, prema iskustvima drugih europskih zemalja, najbrži put prema željenom ostvarenju razvoja malog i srednjeg poduzetništva (Program, 2004.). Program (2004.) pretpostavlja da je razvoj poduzetničkih zona potreban u blizini svakog većeg naselja, težište zona mora biti proizvodnja, proizvodna poduzetnička zona treba osigurati osnivanje i gradnju proizvodnog objekta u najkraćem roku, sastavni dio zone je centar za edukaciju i pružanje potrebnih savjeta poduzetniku o financiranju, potrebnoj proizvodnji i načinu poslovanja, a ravnomjernim otvaranjem poduzetničkih zona izjednačuju se razlike u standardu među pojedinim županijama. Poduzetničke zone u tom su kontekstu zamišljene kao klice razvoja maloga i srednjeg poduzetništva u blizini svakog većeg naselja, sada i s konkretnim ciljevima poput povećanja broja poduzetničkih proizvodnih zona na prosječno 20 po županiji umjesto postojećih (prosječno 5-6), povećanja broja proizvodnih subjekata na 80% (s postojećih 20%), izgradnje programa koji će regulirati dovršenja postojećih i otvaranja novih zona u svakoj županiji, ujednačavanja standarda sadržaja u zonama, utvrđivanja uvjeta pod kojima se daju na korištenje ili otkupljuju tereni s infrastrukturom po povlaštenim cijenama, utvrđivanja načina financiranja podizanja poduzetničkih zona, povećavanja poticaja za otvaranje novih poduzetničkih zona, sa 84 na 300 milijuna kuna godišnje“ (Program, 2004.).

Efekte provedbe ovakvih programa s procjenom utjecaja poduzetničke infrastrukture na cjelokupni društveno-gospodarski razvoj zemlje analizirao je Ekonomski institut iz Zagreba, provedbom dubinske analize utjecaja politike razvoja poduzetničke infrastrukture poticane sredstvima državnog proračuna u razdoblju 2004.-2013. godine, koju je isporučio i prezentirao 2018. godine. Iz ranijih podataka vidljivo je da je broj poduzetničkih zona u Hrvatskoj rastao brže od svih ostalih oblika poduzetničke infrastrukture zajedno (oko 64% svih oblika poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj otpada na poduzetničke zone), a studija je uzela u obzir da se razvoj poduzetničkih zona u analiziranom razdoblju temeljio isključivo na sredstvima državnog proračuna u ukupnom iznosu od 702 milijuna kuna te da se već od 2013. godine, u Hrvatskoj, sada članici EU, takvi programi financiraju, u većoj mjeri, sredstvima fondova Europske unije te, u manjoj mjeri, sredstvima državnog proračuna. Rezultati analize su pokazali da gradovi i općine koji imaju poduzetničke zone imaju bolje razvojne rezultate u odnosu na one bez poduzetničkih zona, posebice kada se uspoređuje fiskalna uspješnost i uspješnost gospodarskog sektora, ali ništa značajnije nisu niti usporedbe na razini ukupne društveno-gospodarske razvijenosti (MINGO, 2019.). Nadalje, razlike između gradova i općina koje imaju

poduzetničke zone vide se i kroz punjenje lokalnih proračuna te su njihovi poduzetnici ukupno uspješniji u rastu i razvoju u odnosu na gradove i općine koji nemaju poduzetničke zone. Studija je resornom ministarstvu dala smjernice za pripremu daljnjeg paketa mjera koje će razvijati poduzetničku infrastrukturu i pokazala je pozitivne pomake i pozitivan utjecaj na gradove i općine koje su u svoje politike razvoja ugradile poticanje razvoja poduzetničkih zona. Veliku i neupitnu ulogu odigrala je i država, darovanjem zemljišta, kao i dodatnim poticajnim sredstvima za stvaranje preduvjeta jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave u osnivanju istih (MINGO, 2019.). Istraživanja dokazuju da se s jednom uloženom kunom države lokalna zajednica ugradila s tri te je ovo plastičan primjer kako su se „lokalci probudili zahvaljujući programu države“ (Poslovni dnevnik, 2019.). U 236 poduzetničkih zona koje su u studiji prepoznate kao aktivne (prema određenim kriterijima) generira se rast, posebice u onim gradovima i općinama koje su bile agilnije i više se angažirale na privlačenju investitora. Upravo takvim gradovima i općinama koji su angažiraniji, taj trud se vraća kroz punjenje njihovih proračuna pa su prihodi onih lokalnih jedinica koje imaju zone, u prosjeku 60% veći nego kod onih koje nemaju zone. Isto tako, mjesta s poduzetničkim zonama imaju i za 1% nižu nezaposlenost te je kod njih dvostruko veći broj zaposlenih u gospodarstvu nego u onima bez zona (EIZ, 2018.). Razlike su posebice vidljive u prosječnom dohotku po stanovniku, većem za 7%, ondje gdje zone postoje. U mjestima sa zonama, potvrdilo je istraživanje, otvara se na razini godine i veći broj novih poduzeća, a prihodi svih poduzetnika su više nego dvostruko veći u odnosu na mjesta bez zona. Posebno je značajan pokazatelj da poduzeća u zonama ostvaruju dva puta veće izvozne prihode pa je na temelju toga predloženo i „da se buduće mjere razvoja poduzetničke infrastrukture kreira tako da se fokus usmjeri na privlačenje izvoznika, umjesto dosadašnje šire orijentacije te da se paralelno prati komplementarnim mjerama za poticanje izvoza“ (EIZ, 2018.). Uz to, velika su očekivanja usmjerena na nove programe fondova Europske unije, s ciljem da se nastavi s ulaganjima u daljnji razvoj poduzetničke infrastrukture u Republici Hrvatskoj i u onim sredinama u kojima ne postoje poduzetničke zone i drugi oblici poduzetničke infrastrukture, jer je istraživanje pokazalo višestruke koristi od ulaganja u njen razvoj (EIZ, 2018.).

3.1.2.2. Poduzetnički inkubatori

Poduzetnički su inkubatori, kao lokacijske zajednice malih poduzetnika koji tek započinju poslovati, uz razvojne agencije i poduzetničke centre, najčešće korišteni oblici poduzetničkih potpornih institucija u okviru cijelog sustava poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj, počevši od 1991. godine kad su započeli s osnivanjem kao pilot projekti pa sve kroz vrijeme istraživanog razdoblja u radu do 2019. godine, kada njihov razvoj i njihova brojnost dosežu

vrhunac. Andrić (2014.) u svom „Startup priručniku za strateški razvoj poduzetništva“ apostrofira upravo prostor za rad i subvenciju za isti, kao ključnu početnu polugu, koja poduzetničke inkubatore prepoznaje kao nositelja poduzetničke aktivnosti u najkritičnijem razdoblju samog razvoja poduzetničke ideje, a za koji poduzetnik ima pravo na subvenciju, vrlo značajnu kariku za početnu fazu njegova razvoja (Andrić, 2014.).

Prateći razvoj poduzetničkih potpornih institucija u Hrvatskoj nakon osamostaljenja 1991. godine nailazi se i na prve oblike poduzetničkih inkubatora, nastale uz pomoć nadležnog Ministarstva za gospodarstvo i to u sklopu velikih gospodarskih subjekata pa se tako u Rijeci nalaze u sklopu Brodogradilišta Rijeka, u Sisku u okviru Željezare Sisak, te u Zagrebu u okviru koncerna Končar. Od 1995. godine kreću i osnivanja poduzetničkih inkubatora na inicijativu jedinica lokalne samouprave, koje se pionirski upuštaju u implementaciju ove vrste poduzetničke infrastrukture na svom području. Jedan od prvih bio je Poduzetnički inkubator BIOS iz Osijeka pokrenut 1995. godine, koji je svojim aktivnim djelovanjem i animiranjem poduzetništva bio primjer ostalim jedinicama lokalne samouprave za lakše donošenje odluke o osnivanju potporne institucije svojim poduzetnicima. Ubrzo se i nadležno Ministarstvo za gospodarstvo uključilo kroz različite programe i godišnje natječaje za potpore radu i aktivnostima poduzetničkih inkubatora, podržavajući na taj način lokalne inicijative. Ranije je već spomenut prvi konkretniji pristup poticanju razvoja malog gospodarstva kroz Program razvitka malog gospodarstva 1997. godine, koji rezultira i osnivanjem desetak poduzetničkih centara i poduzetničkih inkubatora (Program, 1997.). Konkretniji pristup razvoju poduzetničke infrastrukture provodi se od 2002. godine kroz Program razvoja poduzetničkih centara, inkubatora i poduzetničkih zona (2002.), koji promatra poduzetnički inkubator kao „zajednicu više malih poduzetnika u određenom prostoru (zgradama), koji tek počinju poslovati ili su u fazi rasta i razvoja i koji nemaju vlastiti prostor, a korisnicima se uz tehničku i financijsku pomoć omogućava praćenje i razvoj do trenutka kada se osposobe (u pravilu do maksimalno 7 godina) za samostalno poslovanje.“ (Program, 2002.).

Poduzetnički inkubatori u Hrvatskoj mogu biti registrirani kao pravne osobe ili drugi oblik, a u pravilu ih osnivaju i u vlasništvu su jedinica lokalne ili područne (regionalne) samouprave. Mogu biti u privatnom vlasništvu, u vlasništvu ostalih institucija (npr. sveučilišta), a osnivaju se da bi poduzetnici mogli imati na korištenje poslovni prostor, ali i za davanje ostalih usluga poduzetničkog inkubatora. Sama uspostava poduzetničkog inkubatora u određenoj sredini iziskuje ispunjavanje određenih uvjeta poput dovoljnog broja zainteresiranih poduzetnika koji ispunjavaju uvjete za smještaj u inkubator (anketiranje i istraživanje potencijalnih korisnika u pravilu provodi zainteresirani pokretač/osnivač inkubatora, najčešće grad ili općina),

uključenost lokalne samouprave (posebice ako ona nije i u funkciji osnivača ili suosnivača), povezanost s većim gospodarskim sustavima (poželjna zbog mogućnosti poslovne suradnje s poduzetnicima stanarima poduzetničkog inkubatora), otvorena suradnja s poduzetnicima (partnerski odnos osnivača s poduzetnicima je pretpostavka uspješnog rada i opstojnosti poduzetničkog inkubatora) te osiguranje financijskih sredstava za praćenje programa poduzetničkog inkubatora (proračuni jedinica lokalne samouprave, potpore resornog Ministarstva, potpore Europskih fondova i drugi izvori financiranja koji će osigurati održivost poduzetničkog inkubatora) (Program, 2002.).

Vidljivo je kako je razvoj poduzetničkih inkubatora strateški vođen te da podrazumijeva uključivanje lokalne samouprave, što u Hrvatskoj znači i lokalne politike, jer je za ovakve projekte poželjna aklamacijska potpora i predstavničkih tijela lokalne vlasti. Prvi od razloga je stvaranje pozitivne i motivirajuće atmosfere za poduzetnike – potencijalne stanare poduzetničkog inkubatora, kao i stvaranje pozitivnog ozračja općenito prema poduzetništvu, deklarirajući općinu ili grad koji ulazi u taj projekt kao „prijatelja poduzetnika“. Drugi značajan razlog je taj što će to predstavničko tijelo svake godine odlučivati i o financijskoj potpori poduzetničkom inkubatoru koji nije zamišljen kao samoodrživ i samodostatan projekt i gospodarski subjekt s financijskog aspekta, upravo iz razloga što dio svojih usluga poduzetnicima početnicima pruža besplatno, a i u slučajevima naplate radi se o samo djelomičnom namirenju stvarnih troškova poduzetničkog inkubatora. Posebice je to bilo bitno sagledati i postići u prvim slučajevima osnivanja poduzetničkih inkubatora od strane jedinica lokalne samouprave, jer je sam pojam poduzetničkog inkubiranja bio poprilična nepoznanica za širu javnost. No, isto se ne primjenjuje u situacijama kada se osnivaju privatni poduzetnički inkubatori, jer su u tom slučaju principi rada i razlozi osnivanja različiti. Također, dijele se i po vrstama djelatnosti koje pružaju u svom radu na: poslovne, poduzetničke i inkubatore za nove tehnologije (Zakon, 2013.).

Unatoč činjenici da „većina inkubatora nudi svojim klijentima poslovni prostor i pomoć u administrativnim uslugama, ono najvažnije u programu poduzetničke inkubacije su usluge koje nude novoosnovanim poduzećima poput poslovnog vođenja, pomoći u marketingu i menadžmentu, povezivanju s drugim poduzećima, povezivanju putem interneta, prodaji proizvoda i istraživanju tržišta, edukaciji, lakšem pristupu bankarskim kreditima, povezivanju s investitorima i strateškim partnerima, pomoći pri stvaranju reputacije poduzeća, savjetodavnoj i organizacijskoj pomoći, tehnološkoj komercijalizaciji odnosno pružanju različitih specifičnih usluga da bi se proizvod od početne ideje dovelo na tržište“ (Kolaković, 2006.). Uz to, u novije vrijeme moglo bi se nadodati i niz usluga proizašlih iz potreba korisnika

poput suvremene razmjene poslovnih informacija, pristupa specijaliziranim programima za izradu investicijskih studija i potreba najma konferencijskih prostora te nastupanja na zajedničkim sajmovima i konferencijama. I u ovom slučaju vidljivo je da poduzetnički inkubatori ulaze u prostor pružanja različitih usluga, koje su u startu pružali poduzetnički centri, što je jedan od već spomenutih razloga stagnacije rasta broja poduzetničkih centara u Hrvatskoj.

U Hrvatskoj, kao i u drugim razvijenim svjetskim gospodarstvima, nužno je istaknuti posebnu kategoriju poduzeća koja sve češće ima potrebu za inkubacijom – start up poduzeća. Sve brži i snažniji napredak i utjecaj znanosti i tehnologije u području gospodarstva temelji su za inovacije i inovatore, koji postaju jedni od glavnih pokretača poduzetništva. Poduzeća se sve više okreću razvoju tehnoloških proizvoda visoke dodane vrijednosti, pri čemu je presudno znanje koje posjeduju visokoobrazovani zaposlenici. Upravo na tim činjenicama i u danom trenutku poduzetnici osnivaju start up poduzeća, koja uvode i koriste nove tehnologije, među kojima prednjači informacijsko-telekomunikacijski sektor (IT sektor). Start up poduzeća, kao i ostala novoformirana poduzeća, raspolažu vrlo ograničenim poduzetničkim iskustvom, jer su tek u početnoj razvojnoj etapi i nemaju iskustva s osiguranjem i pronalaskom tržišta za plasman svojih proizvoda i usluga. No, iako u pravilu već imaju razrađenu poslovnu ideju ili prototip proizvoda, nedostaje im, i tu se u potpori pojavljuju poduzetnički inkubatori, specifičnih znanja i iskustava pri izlasku na tržište ili prethodno istraživanje tržišta odnosno potrebe i želje potencijalnih kupaca, a nedostaje i iskustvo i potrebna znanja oko plasmana, kao i naplate samih proizvoda i usluga.

3.1.2.3. **Razvojne agencije**

Razvojne agencije u Hrvatskoj su u posljednjih dvadesetak godina od pojavljivanja prerasle u drugu najbrojniju skupinu poduzetničke infrastrukture nakon apsolutno dominantnog broja poduzetničkih zona i zauzimaju 10,5% udjela u ukupnom broju svih oblika poduzetničke infrastrukture. Razvojne agencije mogu biti lokalne (gradske ili općinske), županijske (regionalne), osnovane samo za specifično područje djelovanja, a zadužene su za operativno provođenje različitih mjera za razvoj gospodarstva i MSP-ova. One promoviraju prilike i privlače investitore na neko područje, iniciraju realizaciju projekata poticanja gospodarskog razvitka i poduzetništva, ali sve više i pripremaju i provode cijeli niz različitih infrastrukturnih projekata, s ciljem ujednačenog i održivog regionalnog razvoja. One koordiniraju rad i povezuju gospodarstvenike s lokalnim i regionalnim poduzetničkim potpornim institucijama te obrazovnih (posebice fakulteta i sveučilišta, kao rasadnika znanstvenog spektra) te centara znanja. Razvojne agencije sve se više u svom radu bave regionalnim razvojnim projektima i na području prometne i komunalne infrastrukture, svih razina obrazovanja i predškolskih

aktivnosti, projektima zdravstveno-socijalnog segmenta, sve vezano za ustanove koje su u nadležnosti osnivača tj. gradova i županija. Poseban segment djelovanja vezan je za praćenje i pripremu projekata za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave (općine, gradovi i županije) te ustanove kojima su one osnivači (vrtići, osnovne i srednje škole, socijalne ustanove, zdravstvene ustanove i sl.), kroz natječaje s nacionalne razine, prvenstveno kroz programe Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, ali i drugih ministarstava i javnih poduzeća (za ceste, vodno gospodarstvo, zaštitu okoliša i sl.). Sredstva za financiranje navedenih programa osiguravaju se u državnom proračunu, ali u sve većoj mjeri i u različitim fondovima Europske unije, i u vremenu pretpristupanja, a posebice nakon početka članstva Hrvatske u Europskoj uniji 2013. godine, s osnovnim ciljem ravnomjernog regionalnog razvoja svih područja Republike Hrvatske, što zagovara i kohezijska politika EU-a. Inicijativom Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova EU u proteklih desetak godina svaka je županija (njih 20 i Grad Zagreb) u Republici Hrvatskoj bila dužna osnovati Regionalnu razvojnu agenciju (u skladu sa Zakonom o regionalnom razvoju) i aktivno pratiti programe i javne pozive za korištenje nacionalnih sredstava i EU fondova te tijekom pripreme regionalnih razvojnih programa aktivno sudjelovati u operativnoj izradi županijskih operativnih programa i strategija razvoja. To je dovelo do značajnog povećanja broja razvojnih agencija, jer je uz njih desetak, osnovanih inicijativom lokalnih uprava s prvenstvenim ciljem gospodarskog razvoja na lokalnoj razini, po zakonskim obvezama osnovana još 21 na razini 20 županija i Grada Zagreba (Zakon o regionalnom razvoju, 2014.).

3.2. Razvoj poduzetništva i sustava potpora poduzetništvu u Sloveniji

Slovenija je, u odnosu na Hrvatsku, imala dvije početne prednosti, koje se ogledaju posebice u razvoju poduzetništva u Sloveniji, a koje su slovenskim poduzećima, po osamostaljenju, vrlo brzo omogućile brži razvoj i uzlet. Prednosti se mogu sagledati s dva aspekta – kratkog razdoblja razdruživanja i izlaska iz SFRJ (Socijalističke federativne Republike Jugoslavije) odnosno postizanja samostalnosti i ratnih djelovanja uz minimalne ratne štete, koje su, za razliku od Hrvatske, omogućile brzu tranziciju društveno-političkog i gospodarskog sustava, a potom i relativno kratko razdoblje pregovora do ulaska Slovenije u EU, 2004. godine, kada je gospodarstvo odmah moglo početi koristiti i dodatne financijske injekcije za svoj brzi uzlet i jačanje konkurentnosti. Dok je Slovenija jačala gospodarstvo, Hrvatska se dugih 5 godina oslobađala, a potom sanirala posljedice ratnih razaranja, koja uključuju uz velika materijalna i ona ljudskog kapitala. Posebice je to u gospodarstvu značajno usporilo oporavak i razvoj samog gospodarstva, iako je ono uvijek bilo u fokusu svih politika, ali tek ulaskom u EU, 2013., državni proračun Hrvatske, iscrpljen saniranjem posljedica rata, dobiva prve prave financijske

injekcije za novo modeliranje svog gospodarstva. Već ove dvije činjenice govore koliko su različitim putevima kročile Hrvatska i Slovenija u razvoju svog gospodarstva, kakvu je značajnu prednost Slovenija uhvatila zbog vremenskog odmaka te kakav je utjecaj imalo ratno stradavanje Hrvatske, promatrajući razvoj poduzetništva ovih zemalja.

Slovenija je, kao jedan od temelja u razvoju poduzetništva i poduzetničkih potpora, koristila Lisabonsku strategiju (2000.), koju je EU donijela s namjerom da postane najkonkurentnije gospodarstvo svijeta do 2010. godine. Njome se planirao razvoj europskog gospodarstva temeljenog na znanju, uz mjere koje, između ostalog, predviđaju povećanje ulaganja u privatne i javne istraživačke aktivnosti s ciljem stvaranja više znanstvenog, tehnološkog i intelektualnog kapitala. Važan dio implementacije Lisabonske strategije u europsko gospodarstvo bilo je stvaranje podupirućeg okruženja, koje će posebice pomoći start up poduzećima, inovativnim tvrtkama temeljenim na novim tehnologijama, kako bi stekle početni kapital, ali i u administrativnoj podršci, pripremajući ih za izlazak na tržište. Sama ideja proizašla je iz tržišne neučinkovitosti, koja ograničava sposobnost malih inovativnih poduzeća da prežive početnu fazu svog poslovanja.

Poticajno i potporno okruženje za poduzetništvo prepoznato kao jedan od ključnih segmenata gospodarskog razvoja upravo u Sloveniji te su na njemu temeljeni osnovni programi poticanja poduzetništva u Sloveniji, što je vidljivo i iz zakonodavnih aktivnosti iz kojih proizlaze gospodarske strategije, ali i institucije koje država osniva kao potporu razvoju poduzetničkog okruženja. Naime, do osamostaljenja Slovenije, pokretač gospodarskog razvoja bila su velika poduzeća, a nakon osamostaljenja države i raspada velikih poduzeća, ekonomska politika okreće se malim i srednjim poduzetnicima, koje i EU pa tako i Slovenija, prepoznaje kao pokretače gospodarstva kroz stvaranje poduzetničkog duha, povećanje konkurentnosti i novo zapošljavanje.

Slovenija je tako poduzeća definirala Zakonom o trgovačkim društvima (Zakon o gospodarskih društvima, 2006.) uz uvažavanje triju osnovnih kriterija: prosječnog broja zaposlenih, neto

prihoda od prodaje (godišnji promet) i vrijednosti imovine te je poduzeća klasificirala u 4 kategorije: mikro¹¹, mala¹², srednja¹³ i velika poduzeća¹⁴ (Zakon, 2006.).

Potpore poduzetništvu odnose se uglavnom na prve tri kategorije poduzeća i njima su okrenuti i zakonodavstvo i resorna ministarstva, s cijelim nizom agencija koje egzistiraju u Sloveniji, posebice tijekom zadnjih tridesetak godina. Među najznačajnijima su Slovenski poduzetnički fond, Slovenska izvozna i razvojna banka, Ekološki fond Republike Slovenije, Javna agencija za poduzetništvo i strane investicije, Javna agencija za tehnološki razvoj Slovenije (TIA) te, u konačnici, Javna agencija Republike Slovenije za promicanje poduzetništva, inovacija, razvoja, ulaganja i turizma (SPIRIT).¹⁵

Slovenski poduzetnički fond (Slovenski podjetniški sklad, SPS) središnja je javna financijska institucija osnovana zbog poboljšanja pristupa financiranju razvojnih investicija MSP-ova, uključujući financiranje start up poduzeća i mikrofinanciranje. SPS je provedbena institucija Ministarstva gospodarstva za financijsku potporu poduzetnicima, osnovana na temelju Zakona o potpornom okruženju za poduzetništvo 2004. godine (kao pravni slijed Javnog fonda Republike Slovenije za razvoj malog poduzetništva koji je postojao od 1992. godine). SPS objavljuje natječaje za razvojne investicije u poduzetništvu te surađuje s drugim domaćim i međunarodnim financijskim institucijama poput poslovnih banaka, Europskog investicijskog fonda ili Europskog udruženja jamstvenih shema. Ministarstvo gospodarstva, od ulaska Slovenije u EU (2004.) kroz SPS, u poduzetništvo usmjerava sredstva iz Europskog fonda za regionalni razvoj (Slovenski podjetniški sklad, SPS, 2004.).

Slovenska izvozna i razvojna banka (SID banka) ovlaštena je specijalizirana, promotivna, izvozna i razvojna banka Slovenije, koja na temelju zakona i ugovora sklopljenih s pojedinim ministarstvima i drugim državnim tijelima ili osobama provodi različite oblike i metode financijskih instrumenata, poticaja i mjera za slovenske poduzetnike te osigurava različite razvojne fondove i provodi druge programe ili projekte u skladu s mandatom i pravilima

¹¹ Mikro poduzeća su ona koja ispunjavaju dva od sljedećih kriterija: u poslovnoj godini imaju manje od 10 zaposlenih, godišnji promet ne prelazi 2 milijuna eura, godišnja vrijednost imovine ne prelazi 2 milijuna eura

¹² Mala poduzeća, koja ispunjavaju dva od sljedećih kriterija: imaju manje od 50 zaposlenih, godišnji promet ne prelazi 10 milijuna eura, ukupna vrijednost imovine ne prelazi 10 milijuna eura

¹³ Srednja poduzeća, koja ispunjavaju dva od sljedećih kriterija: imaju manje od 250 zaposlenih, godišnji promet ne prelazi 50 milijuna eura, ukupna vrijednost imovine ne prelazi 43 milijuna eura

¹⁴ Velika poduzeća ona su koja ne ispunjavaju kriterije za mikro, mala i srednja poduzeća, a velikim se poduzećima smatraju i subjekti od javnog interesa, burzovna društva i poduzeća koja pripremaju konsolidirane godišnje izvještaje

¹⁵ Zadnjom većom reformom, krajem 2012. godine, Vlada Republike Slovenije donosi Rezoluciju o osnivanju Javne agencije Republike Slovenije za promicanje poduzetništva, inovacija, razvoja, ulaganja i turizma (SPIRIT), u kojoj su objedinjene Javna agencija Republike Slovenije za poduzetništvo i strana ulaganja (JAPTI), Slovenska turistička organizacija (STO) i Javna agencija za tehnološki razvoj (TIA)

Europske unije (SID banka, 1992.). Uz razne financijske i osiguravajuće usluge, SID banka se fokusira na pružanje financijskih usluga za mala i srednja poduzeća, a većinu svojih aktivnosti provodi putem komercijalnih banaka, budući da je upravo to uobičajena praksa razvojnih banaka u inozemstvu, ali i stoga što je SID banka relativno mali igrač na financijskom tržištu i stoga što djelovanjem putem komercijalnih banaka stvara multiplikativni učinak. SID banka, u partnerstvu s komercijalnim bankama, nudi MSP-ima financiranje iz bankarskih (nacionalnih) izvora financiranja i iz izvora Europske investicijske banke (EIB) (SID banka, 1992.).

Ekološki fond Republike Slovenije (EKO Sklad) pravni je sljedbenik Fonda za ekološki razvoj Slovenije i najveća je financijska institucija namijenjena promicanju ulaganja u okoliš u Sloveniji. Fond potiče razvoj okoliša odobravanjem kredita ili garancija za ulaganja u okoliš i drugih oblika pomoći, u skladu s nacionalnim programom zaštite okoliša i okolišnom politikom EU. Za poduzetništvo je posebno važan program kreditiranja zaštite okoliša namijenjen fizičkim osobama i trgovačkim društvima, pokrenut 1996. godine. Rad Fonda u nadležnosti je Ministarstva za okoliš i prostorno planiranje, a kroz njega se kreditiraju ekološki prihvatljiva ulaganja uz kredite s povoljnim kamatama, izdaju garancije i drugi oblici jamstava za ulaganja u zaštitu okoliša, obavlja se i financijsko, ekonomsko i tehničko savjetovanje te provode politike zaštite okoliša (EKO Sklad, 1996.).

Javna agencija za poduzetništvo i strane investicije (Javna agencija za podjetništvo in tuje investicije, JAPTI) osnovana je zbog promicanja konkurentnosti gospodarstva i stvaranja boljeg poduzetničkog okruženja. Osnovana je 2005. godine odlukom Vlade Republike Slovenije o preoblikovanju dotadašnjeg Centra za promociju malog poduzetništva, a početkom 2006. godine agenciji se pridružila i Agencija za gospodarsku promociju i strana ulaganja te je na taj način poboljšana sinergija i učinkovitost provedbe politike Ministarstva gospodarstva. JAPTI je zadužena za stvaranje konkurentnog gospodarstva i inovativnog okruženja, djelovanje u području poduzetništva i poduzetničkog okruženja, izravna strana ulaganja, internacionalizaciju poduzeća, razvoj i unapređenje financijskog okruženja, partnerstva između znanstvene i gospodarske zajednice te pružanje informacija o izvorima financiranja za poduzeća (JAPTI, 2005.).

Javna agencija za tehnološki razvoj Slovenije (TIA), uz uobičajene stručne i razvojne aktivnosti na području promicanja tehnološkog razvoja i inovacija, na temelju usvojenih nacionalnih istraživačkih i razvojnih programa u području promicanja poduzetništva i konkurentnosti, povezuje financijske i druge mjere s gospodarskim i istraživačkim potencijalima Slovenije za zajedničko povećanje tehnološkog razvoja i inovativnosti zemlje u smjeru intenzivnog i održivog gospodarskog razvoja i većeg gospodarskog rasta (TIA, 2004.).

Iz navedenog razvojnog ciklusa različitih agencija i ustanova vidljivo je kako je u pojedinim razdobljima u Sloveniji postojalo više različitih institucija za potporu poduzetnicima, koje su djelovale neusklađeno i nisu postizale optimalne rezultate. Stoga su reforme, provedene početkom 21. stoljeća, na objedinjavanju pojedinih ustanova i preoblikovanju postojećih trebale olakšati poduzetnicima pristup različitim mjerama potpore i pojednostaviti procedure, a istovremeno, u okvirima novih organizacija, zadržati kvalitetne dijelove funkcionalne organizacije institucija koje se ukidaju, posebice vodeći brigu o ljudskom kapitalu, sa znanjem i višegodišnjim iskustvom, koji mogu kvalitetno nastaviti raditi na poslovima potpora poduzetnicima u tako formiranim novim organizacijskim cjelinama.

Uz kontinuirana preoblikovanja različitih agencija, zadnjom većom reformom, krajem 2012. godine, Vlada Republike Slovenije osniva Javnu agenciju Republike Slovenije za promicanje poduzetništva, inovacija, razvoja, ulaganja i turizma (SPIRIT), koja će imati ključnu ulogu u promicanju slovenskog gospodarstva, promicanje Slovenije kao turističke destinacije, razvoj poduzetništva i promicanje inovacija, tehnološkog razvoja, stranih ulaganja i internacionalizacije poduzeća te u jednoj agenciji, na jednom mjestu, objedinjuje sve usluge i aktivnosti potrebne poduzetnicima i artikulaciji provedbe politika gospodarskog razvoja Slovenije (nešto kao *one-stop-shop*).

Sve ove aktivnosti, posebno značajne u prethodnih dvadesetak godina, daju zamah slovenskom gospodarstvu kroz strukturnu i kontinuiranu potporu naporima države koja daje sustavni pristup svom gospodarstvu kroz politike, ali i jasnu, strukturiranu podršku svojim gospodarstvenicima. U konačnici, ovakav pristup, poboljšanjem uvjeta i osiguranjem financijske injekcije, dovodi do rasta slovenskog gospodarstva, povećanja konkurentnosti, povećanja zaposlenosti i broja poduzetnika. Također, kontinuirano se, kroz programe potpora, ulaže i u poduzetničke zone i inkubatore, razvojne agencije, tehnološke parkove, poduzetničke centre i druge sastavnice sveukupnog poduzetničkog okruženja.

3.2.1. Razvoj poduzetničke infrastrukture u Sloveniji

Slovenija nakon osamostaljenja kreće u tranziciju svog društveno-političkog i gospodarskog sustava, a te se aktivnosti dodatno osnažuju ranim ulaskom Slovenije u Europsku uniju, 2004. godine, što značajno utječe i na pristup razvoju poduzetništva, a samim time i na razvoj poduzetničke infrastrukture u Sloveniji, s obzirom na usklađivanje sa smjernicama i regulativom cijele EU.

Razvoj gospodarstva od samih se početaka 90-ih godina u Sloveniji potiče kroz različite oblike potpora, posebice malom gospodarstvu, što se se provodi kroz stvaranje poticajnog okruženja za razvoj poduzetništva¹⁶, različite potpore poduzetnicima tj. poduzetničku infrastrukturu i cijelim nizom planiranih aktivnosti. U Sloveniji se rjeđe koristi pojam poduzetnička infrastruktura, a češće sveobuhvatniji pojam poticajnog okruženja za razvoj poduzetništva, koji korespondira s pojmom poduzetničkog ekosustava, a koji se ističe i elaborira u ovom radu. Slovenija već 1991. godine donosi Zakon o poticanju razvoja malog poduzetništva, kroz koji inicira osnivanje nacionalnog Fonda za razvoj malog poduzetništva i Centra za promicanje malog poduzetništva. U tim je prvim godinama najznačajnija bila mjera poticanja poduzetništva, po uzoru na europske prakse, razvijanjem programa zapošljavanja preko Zavoda za zapošljavanje. Osnovni zakonski akt vezan za poduzetničku infrastrukturu odnosno sveukupni „potporni okoliš poduzetništvu“ Slovenija donosi 2004. godine, Zakon o potpornom okolišu poduzetništvu tj. Zakon o poticajnom okruženju za poduzetništvo. Na temelju tog Zakona Ministarstvo gospodarstva počinje razvijati mrežu institucija za promicanje malog poduzetništva, osnivaju se javne i privatne ustanove za osposobljavanje poduzetnika, kao i mreža savjetnika. Razvoj poticajnog okruženja za poduzetništvo u počecima je karakterizirao nedostatak jedinstvenog koncepta razvoja poduzetništva, skromna financijska sredstva i česte promjene u programima potpore te je vrlo brzo zauzet stav da je za učinkovito poticajno okruženje nužno imati odgovarajuće i kontinuirane mjere potpore poduzetništvu, što u prvim godinama u Sloveniji i nije bio slučaj. Najznačajniji se pomaci događaju u prvom desetljeću 21. stoljeća donošenjem ključnih dokumenata poput Strategije gospodarskog razvoja Slovenije za razdoblje 2001.-2006. godine, Zakona o poticajnom okruženju za poduzetništvo te Programa mjera za promicanje konkurentnosti, usmjerenih na razvoj malog gospodarstva. Vrijeme je to kada dolazi i do reorganizacije i redukcije broja institucija, kroz spajanja niza različitih agencija sa zajedničkim zadatkom promicanja i razvoja poticajnog okruženja za razvoj poduzetništva, uz povećanje mogućnosti za osnivanje novih tvrtki, povećanje broja novih radnih mjesta u gospodarstvu te bolje korištenje slovenskih poduzetničkih i inovacijskih potencijala. Po prvi put se naglašava i poticanje veze između istraživačkih i obrazovnih organizacija te poslovne zajednice, a Zakon o poticajnom okruženju za poduzetništvo naglašava pružanje djelotvornog sustava potpore poduzetnicima, koji bi im trebao olakšati pristup informacijama, uslugama i financijama. Zakonom je tako stvoren strateški okvir za nove programe za stvaranje poticajnog poduzetničkog okruženja usmjerenog na promicanje poduzetništva, stvaranje pozitivne poduzetničke klime i obrazovanje za poduzetništvo, koje sve više postaje ključem budućeg razvoja poduzetništva i rasta broja poduzetnika uopće. Poduzetnicima se daju usluge poslovnog

¹⁶ Slovenski: potporni okoliš za poduzetništvo

savjetovanja, poboljšava se pristup informacijama te se kroz ovakav sustav dodatno koordiniraju aktivnosti za razvoj poduzetništva na lokalnoj razini, a kroz programe promicanja konkurentnosti prvenstveno se ulaže u razvoj znanja, istraživanje i razvoj ključnih tehnologija te stvaranje novih radnih mjesta i proizvoda visoke dodane vrijednosti. Među prioritetima naglašava se razvoj kvalitetnog okruženja za potporu poduzetništvu i inovacijama s povećanim ulaganjima u jačanje kvalitete postojećih institucija za razvoj i potporu, njihovu specijalizaciju i međusobno povezivanje, veću vidljivost i ravnomjerniju regionalnu pokrivenost. Već krajem prošlog stoljeća Vlada Republike Slovenije za jedan od svojih prioriteta postavila je i izgradnju infrastrukture institucija za potporu malom poduzetništvu, s ciljem pokretanja novih tvrtki (Ministarstvo gospodarstva, 2007.). Nakon toga, pokrenuti su brojni poduzetnički inkubatori, različite institucije za poticanje poduzetništva i drugi oblici poticajnog okruženja za uspostavljanje i ubrzanje rasta MSP-ova, uglavnom od strane općina i većih tvrtki.

Bržim zaokretom svog gospodarstva i prepoznavanjem svojih konkurentskih prednosti Slovenija je paralelno i institucijski jačala potporu za daljnji razvoj poduzetništva, kroz poduzetničku infrastrukturu, kao jednog od alata za poticanje razvoja poduzetništva, samo što je institucionalno i zakonodavno te aktivnosti u nekoj mjeri malo drugačije odredila u odnosu na Hrvatsku.

3.2.2. Identifikacija ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture

Slovenija je kroz proteklih tridesetak godina, ovisno o situaciji i čimbenicima u gospodarstvu, podržavala mala i srednja poduzeća kroz različite oblike potpora poduzetništvu poput poslovnih i sveučilišnih inkubatora, tehnoloških ili znanstvenih parkova ili poslovnih i obrtničkih zona. Postupno su sve značajnije mjesto zauzimale i agencije za regionalni razvoj (razvojne agencije), kao operativne institucije potpore, koje funkcioniraju po pojedinim statističkim regijama s ciljem identificiranja razvojnih problema te stvaranja i podupiranja MSP-ova, posebno u regijama s razvojnim i gospodarskim poteškoćama, kroz pružanje savjetodavnih i edukativnih usluga, osiguranje financijskih sredstava, omogućavanje korištenja poslovnih prostora te umrežavanje i udruživanje.

Tijekom zadnjih tridesetak godina samostalnosti Slovenije, osnivani su, pokretani, ali i gašeni mnogobrojni subjekti poduzetničke infrastrukture, s obzirom na politička previranja, ali i identificirane potrebe samih poduzetnika. Kako bi se dobilo stvarno stanje vrsta i ukupnog broja postojećih subjekata poduzetničke infrastrukture na cijelom području Slovenije, Vlada Slovenije je, preko Urbanističkog instituta Republike Slovenije i Geodetskog instituta Slovenije, pokrenula izradu stručnog dokumenta pod nazivom „Metodologija za popis

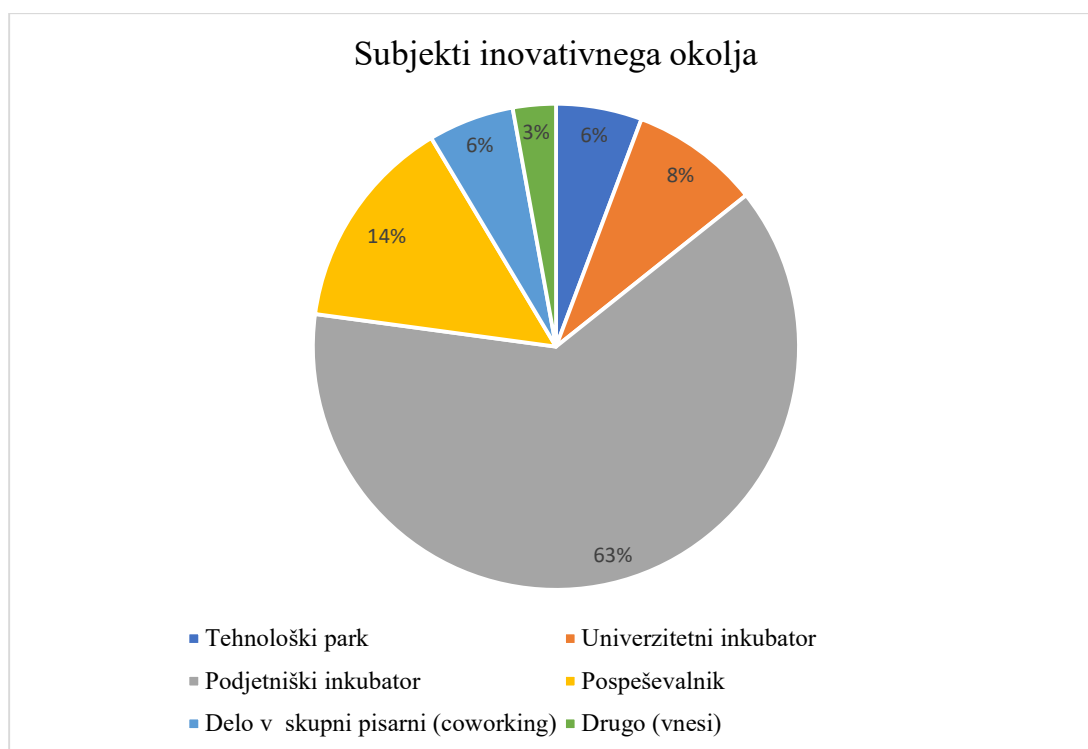
poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, provedba terenskog popisa i uspostavljanje ažuriranih evidencija“, koji je završen 2019. godine (Metodologija, 2019.). Metodologija (2019.) je vjerodostojno prikazala podatke o vrstama i brojnosti različitih oblika poduzetničke infrastrukture u Sloveniji, ne obuhvaćajući razvojne agencije u svojoj analizi, a koji su korišteni u ovome radu i prikazani u Tablici 3.3. i u Grafikonu 3.5, dok se za broj i aktivnosti razvojnih agencija u Sloveniji koristilo podacima Udruženja agencija za regionalni razvoj. Na temelju svih tih izvora vjerodostojnih podataka konstatirano je da su poduzetničke zone i poduzetnički inkubatori, uz razvojne agencije, najučestaliji oblici poduzetničke infrastrukture kao potpore razvoju MSP-ova u Sloveniji (Metodologija, 2019.; Združenje regionalnih agencij, 2020.).

Poduzetničke potporne institucije u Sloveniji su subjekti inovativnog okruženja.¹⁷ Do podataka o vrstama i brojnosti subjekata inovativnog okruženja bilo je moguće doći sve do 2017. godine i promjene zakonskih obveza iz podataka SPIRIT-a, koja vodi evidenciju subjekata inovativnog okruženja (SPIRIT, 2012.). Subjekti inovativnog okruženja, kao i obveza upisa u registar subjekata inovativnog okruženja bili su propisani Zakonom o potpornom okruženju za poduzetništvo (Zakon, 2004.).

Kao i u Hrvatskoj, iz ovih se skupnih podataka o broju različitih oblika, te unutar njih, broju subjekata poduzetničke infrastrukture, može potvrditi da se i u Sloveniji ključnim varijablama poduzetničke infrastrukture identificiraju upravo poduzetničke zone, kroz 653 osnovane, a koje čine 91% kompletne infrastrukture, 27 razvojnih agencija, što čini 3,7% i 25 poduzetničkih inkubatora, što čini 3,5% u ukupnom broju. Tri su to najučestalija oblika poduzetničkih potpora tj. poduzetničke infrastrukture, dok svih ostalih oblika zajedno ima 13 i čine 1,8% (Metodologija, 2019.).

¹⁷ *Subjekti inovativnog okolja*

Grafikon 3.5 Subjekti inovativnog okruženja prema udjelu u Sloveniji 2019.

Izvor: Metodologija za popis poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, provedba terenskog popisa i uspostavljanje ažuriranih evidencija, Ljubljana, 2019.

Prema Metodologiji (2019.) proizlazi da su subjekti inovativnog okruženja koncentrirani i profesionalni centri kojima su najvažniji zadaci promicanje stvaranja znanja i poslovnih ideja te njihova komercijalizacija kroz promicanje sveobuhvatnog okruženja za podršku, a posebno inovativnih usluga u okruženju, promicanje komercijalizacije znanja, traženje novih poslovnih ideja, pružanje informacija krajnjim korisnicima o državnim mjerama u području konkurentnosti i poduzetništva, savjetovanje o razvoju poslovnih ideja, testiranje poslovnih ideja u praksi te priprema i održavanje baza podataka o krajnjim korisnicima za potrebe nadležnog ministarstva (Metodologija, 2019.).

Tablica 3.3 Subjekti inovativnog okruženja prema vrstama i regijama u Sloveniji 2019.

Vrsta / Statistička regija	Tehnološki park	Sveučilišni inkubator	Poduzetnički inkubator	Poduzetnički centri	Ostali
Gorenjska			1	1	1
Goriška	1				

Jugozapadna Slovenija			4		
Koruška			4		
Obalno-kraška		1	1		
Osrednjeslovenska	1	1	1	2	
Podravska		1	2	1	
Pomurska			1	3	
Primorsko-notranj			3	1	
Savinjska			4	1	
Zasavska			1		1
Ukupno	2	3	22	9	2

Izvor: Izrada autora prema Metodologija (2019.)

Prije nego se detaljnije elaboriraju ključne varijable poduzetničke infrastrukture treba napomenuti da i u Hrvatskoj i u Sloveniji egzistira i niz drugih potpornih institucija od kojih su po pojavnosti najčešći poduzetnički centri, tehnološki parkovi i centri te centri izvrsnosti.

Poduzetnički centri u Sloveniji najčešće nisu samo jedna organizacijska cjelina poput poduzetničke zone ili razvojne agencije, prepoznata i definirana sa svojim aktivnostima, nego su obično uklopljeni u druge navedene oblike i rijetko sa zasebnom pravnom osobnosti (Metodologija, 2019.). Najčešće aktivnosti koje se u tako organiziranim poduzetničkim centrima odvijaju su iznalaženje izvora financiranja poslovnih poduhvata za poduzetnike, računovodstveno-knjigovodstvene usluge savjetovanja, usluge pravnog savjetovanja, izrada poslovnih planova, informacije o poduzetničkim potporama na lokalnoj i nacionalnoj razini te općenito različite aktivnosti poslovnog savjetovanja i edukacije o poduzetničkom poslovanju putem seminara i radionica. Poduzetnički centri kao takvi prijavljivani su u evidenciju subjekata inovativnog okruženja, ali u već spominjanom popisu iz 2019. godine (Metodologija, 2019.) nisu evidentirani, jer nisu samostalni poslovni subjekti, nego se do njihovog broja dolazi iz upisa u registar subjekata inovativnog okruženja.

Uz ove već poznate oblike poduzetničke potporne infrastrukture, posljednjih se godina u Sloveniji pojavljuju i akceleratori koji, za razliku od inkubatora, ubrzavaju ili omogućuju brži rast već osnovanih tvrtki te rad u zajedničkim uredima (engl. co-working). U praksi, nekoliko zaposlenika različitih tvrtki, obično manjih i uglavnom tehnoloških, unajmljuje ili dijeli zajedničke prostorije, opremu, servisne prostore, recepcionare, zaštitare i sl. kako bi se smanjili troškovi i pronašla sinergija između tvrtki (Rus, 2011.).

Tehnološki parkovi u Sloveniji pod istim krovom okupljaju istraživanja i poduzetničke interese. Vodeći se europskim kriterijima za osnivanje tehnoloških parkova, koji propisuju da je za osnivanje tehnološkog parka potrebno postojanje telekomunikacijske, industrijske i društvene infrastrukture, a mjesta na kojima se osnivaju tehnološki parkovi u okruženju moraju imati najmanje tristo tisuća stanovnika i najmanje jedno ili dva sveučilišta, Slovenija je osnovala tehnološke parkove u Ljubljani i Mariboru. Tehnološki parkovi, uz to što trebaju biti blizu sveučilišta, ali lokacijski odvojeni, također trebaju okupljati veći broj tvrtki koje se bave razvojnim projektima, kako bi se moglo pomoći u osnivanju i radu te razvoju inovativnih tehnoloških tvrtki, podršku u obliku prijenosa znanja, informacija i tehnologije, povezivanju i međusobnoj suradnji znanosti i industrije, kao i da bi se svrsishodno moglo nastaviti raditi na razvoju regionalnih gospodarstava, uvođenju novih tehnologija te davanju savjetodavnih usluga poduzetnicima u svim tim procesima. Tehnološki parkovi u Sloveniji nisu specijalizirani i prihvaćaju tvrtke iz različitih industrija, dočim se većina tvrtki u tehnološkim parkovima bavi informacijskim i komunikacijskim djelatnostima. Tehnološki parkovi u Sloveniji nastali su uz veliku pomoć i financiranje EU-a (Ministarstvo znanosti i tehnologije, 1999.).

Tehnološki centri su, za razliku od tehnoloških parkova, isključivo orijentirani na tehnološku podršku, odnosno pravne su osobe koje pružaju usluge i podršku isključivo tehnološki orijentiranim tvrtkama. Temeljne djelatnosti tehnoloških centara su istraživanje i razvoj za pojedine industrijske grane, pružanje pomoći tvrtkama u prijavama na istraživačke projekte, praćenje inovacija u području istraživanja i razvoja različitih tehnologija i izdavačka djelatnost. U Sloveniji su tehnološki centri organizirani u okviru pojedinih industrija ili na regionalnoj razini, a sufinancira ih Ministarstvo znanosti i tehnologije u svrhu promicanja međusobne povezanosti istraživačke i gospodarske sfere, pristupa tvrtki novim tehnologijama, znanjima i integracije tvrtki u industriji ili regiji te razvoj i racionalnu upotrebu infrastrukture (Ministarstvo znanosti i tehnologije, 1999.).

Centri izvrsnosti u Sloveniji se klasificiraju kao visokokvalitetne multidisciplinarne skupine istraživača iz akademske zajednice i poslovnog sektora, usmjerene na jačanje razvoja, prijenosa i ovladavanja novim tehnologijama u prioritetnim područjima istraživanja i tehnološkog razvoja, a uglavnom se financiraju sredstvima iz Strukturnih fondova EU-a, koja se koriste kako bi se smanjio jaz u razvoju manje razvijenih članica EU. Pomoć u restrukturiranju gospodarstva, modernizaciji, prijenosu znanja i uspostavljanju regionalnih centara izvrsnosti ključne su aktivnosti u nadležnosti centara, a uz to igraju i ne manje bitnu ulogu promotora istraživanja u određenom znanstveno-istraživačkom i tehnološkom području, gdje gospodarstvo nema

stvarnih mogućnosti za razvoj u uvjetima globalne konkurencije (Ministarstvo znanosti i tehnologije, 1999.; Metodologija, 2019.).

Vodeći se načelom transparentnosti u odabiru centara izvrsnosti i sa željom uključivanja svih dionika koji mogu doprinijeti svojim propulzivnim prijedlozima Vlada Republike Slovenije je 2008. godine osnovala Vijeće za konkurentnost, koje je okupilo 150 istraživača, znanstvenika i poduzetnika, kako bi se utvrdili kriteriji i prioriteta područja istraživanja u Sloveniji za odabir centara izvrsnosti na javnom natječaju. Među odabranim projektima bilo je najviše znanstvenih, malo tehničkih i gotovo ništa društvenih znanosti. Svih osam osnovanih centara izvrsnosti završilo je tako na području Ljubljane te je, iako se centri izvrsnosti financiraju iz EU fondova za regionalni razvoj i trebali su biti raspoređeni po cijeloj zemlji, ovo pravilo malo zaobiđeno zbog velikog javno iskazanog interesa upravo institucija s tog područja Slovenije.

3.2.2.1. Poduzetničke zone

Poslovne se zone prema Metodologiji (2019.) opisuju kao „veći zemljišni kompleks namijenjen prostornom smještaju tvrtki, a koja je u pravilu opremljena osnovnom gospodarskom javnom infrastrukturom (vodoopskrba, struja, ostali izvori energije, telekomunikacije), a ponekad i sa izgrađenim poslovnim prostorom za iznajmljivanje i kupnju. To su zemljišta koja su funkcionalno povezana i namijenjena za dugoročno ekonomsko korištenje.“ (Metodologija, 2019.). Osnovna podjela poslovnih/poduzetničkih zona u Sloveniji je na specijalizirane, industrijske i poduzetničke tj. obrtničke zone. Specijalizirane uključuju tehnološke centre, tehnološke parkove, poduzetničke inkubatore, urede za transfer tehnologije, dok industrijske zone zauzimaju, u pravilu, velike industrijske tvrtke. U poduzetničkim tj. obrtničkim zonama nastanjene su male i srednje tvrtke, a osnivaju se s ciljem rješavanja razvojnih i gospodarskih problema određenog područja. Niz je pozitivnih učinaka koje stvaraju poduzetničke zone, poput pozitivne poslovne klime te utjecaja na gospodarski rast i zajednicu u kojoj egzistiraju, jer su poduzetničke zone prepoznate kao instrument gospodarskog razvoja (Metodologija, 2019.).

Kao i kod svakog novog pothvata i prilikom uspostave poslovne/poduzetničke zone postoji rizik da zona ne zaživi u planiranom roku i obimu. To se može dogoditi kada u neposrednoj blizini zone nema dovoljno tvrtki i poduzetnika, kada promocija zone nije uspješna ili kada usluge zone nisu dovoljno razvijene pa je, stoga, prilikom planiranja poslovnih zona važno znati gospodarski potencijal lokacije, odabrati pravi tip zone, voditi brigu o ekološkom razvoju poduzeća u zoni, uspostaviti pozitivnu poslovnu klimu, osigurati kvalificirane radnike i dovoljno prostora za razvoj poslovanja, te osoblje koje zna uspješno voditi poslovnu zonu. Uz to, poslovne su zone višestruko korisne i za lokalnu zajednicu, za poduzetnike u zoni, ali i za državu. Lokalna zajednica ima izravne koristi od poduzetničke zone, jer one stvaraju nova radna

mjesta, povećavaju kupovnu moć lokalnog stanovništva, podižu razinu obrazovanja u zajednici i povećavaju prihode općine ili grada u kojoj se nalaze. I tvrtke u zoni imaju različite koristi, poput nižih operativnih troškova, lakšeg i bržeg rasta, boljeg pristupa informacijama i znanju, jer svoja iskustva dijele s drugim poduzetnicima u zoni i obrnuto. Poslovne zone korisne su i za državu, jer potiču brži gospodarski rast na određenom području, nova radna mjesta, veću konkurentnost poduzeća unutar zone, racionalno korištenje prostora i kontrolu zagađenja okoliša, jeftiniju promociju lokalnog gospodarskog područja i dotok svježeg kapitala na određeno područje (Bizjak i sur., 2000.).

S obzirom na funkciju uspostava zona te želju za uspješnim poslovanjem istih Slovenija i prostorno-planskim dokumentima propisuje kriterije za planiranje proizvodnih područja i aktivnosti, što također uključuje i poslovne zone. Tako kriteriji prihvatljivosti propisuju koja su to mjesta za poslovnu zonu te da je za uspostavu zone nužna utemeljenost u strateškim prostornim i ekonomskim propisima na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, prikladnost mjesta (što podrazumijeva: gravitacijsko zaleđe poslovne zone treba biti od nacionalnog ili regionalnog značaja, odgovarajuću prometnu povezanost i dostupnost, mogućnost racionalnog infrastrukturnog opremanja, povezanost s postojećim istraživačkim institucijama, sveučilištem, tehnološkim parkom i ostalim razvojnim jezgrama), prostorne mogućnosti i ograničenja koja proizlaze iz svojstava tla i podzemlja, kao i udaljenost od već postojećih ekonomskih zona i prometnih terminala. Promatrajući uvjete i podjelu zona s ovog prostorno-planskog aspekta vidljivo je, iz Tablice 3.4, podjela Slovenije na 12 statističkih regija te da su poduzetničke zone podijeljene u četiri skupine po značaju: državne zone, regionalne zone, međuopćinske i općinske zone. Iz ove podjele proizlazi da je u svakoj statističkoj regiji definirana i organizirana po jedna poduzetnička zona državnog/nacionalnog značaja i interesa. Na regionalnoj razini po pojedinoj regiji postoji 2 do 5 poduzetničkih zona, u svakoj od 12 regija, ovisno o ekonomskoj razvijenosti, broju stanovnika, radno sposobnog stanovništva i interesu investitora za ulaganje u zonu, ali i atraktivnosti pojedine regije. Relativno mali broj zona ima status međuopćinskih, dok je izuzetno velik broj općinskih zona. Sveukupno gledajući, broj zona u Sloveniji, s obzirom na veličinu zemlje, broj stanovnika i gospodarske aktivnosti, posebice u usporedbi sa Hrvatskom, izuzetno je velik i čini ukupno 653 poduzetničke zone. To poduzetničkim zonama, kao obliku poduzetničke infrastrukture u Sloveniji daje gotovo isključivi primat u odnosu na ostale oblike i čini 91% u ukupnom broju postojećih oblika poduzetničke infrastrukture 2019. godine.

U Sloveniji su u praksi prepoznata dva moguća načina uspostave ili razvoja, odnosno proširenja poduzetničkih zona i to „odozdo prema gore“ i „odozgo prema dolje.“ U prvom načinu „odozdo

prema gore“ prepoznaje se situacija kada poduzetnici tj. poslovni subjekti izražavaju potrebu za proširenjem ili za uspostavljanjem nove poduzetničke/poslovne zone. U obrnutom slučaju metoda „odozgo prema dolje“ podrazumijeva slučajeve kada lokalna zajednica, regija ili država izrazi interes ili potrebu za širenjem ili uspostavljanjem nove poduzetničke zone, kako bi se osigurali uvjeti za nova radna mjesta i jačanje gospodarskog razvoja. Bez obzira o kojem se načinu radi, pravni temelj za uspostavljanje nove ili proširenje postojeće poduzetničke zone i bez obzira na razinu važnosti zone (nacionalna, regionalna, lokalna) uvijek je priprema i usvajanje prostorno-planskih dokumenata. U pravilu su to prostorno-planski dokumenti, koji se donose na razini općine i usklađuju s regionalnim prostornim planiranjem.

Tablica 3.4 Poduzetničke zone po značaju i regijama u Sloveniji 2019.

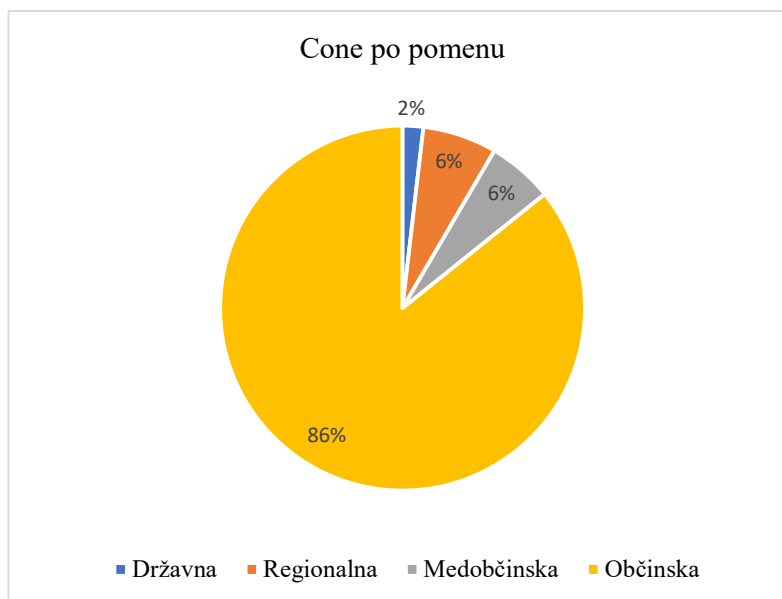
Vrsta/ Statistička regija	Državna	Regionalna	Međuopćinska	Općinska	Ukupno
Gorenjska	1	4	6	80	91
Goriška	1	2	4	75	82
Jugozap. Slovenija	1	4	4	64	73
Koruška	1	3	2	22	28
Obalno-kraška	1	4	1	28	34
Osrednjeslovenska	1	4	5	74	84
Podravska	1	3	2	57	63
Pomurska	1	3	5	40	49
Posavska	1	4	2	17	24
Primorsko-notranj.	1	5	2	16	24
Savinjska	1	5	4	80	90
Zasavska	1	2	1	7	11
Ukupno	12	43	38	560	653

Izvor: Izrada autora prema: Metodologija (2019.)

Sumirajući glavne ciljeve vidljivo je da je razvijena metodologija na temelju koje se definiraju kriteriji za određivanje vrsta poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja u Sloveniji, kao i modeli upravljanja i marketinga poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja te razvijena rješenja za kontinuirano praćenje i održavanje ažurnih podataka o poduzetničkim zonama i podacima o subjektima inovativnog okruženja u Sloveniji, ali da Metodologija (2019.) isto tako navodi i buduće izazove, od kojih se ističu nedostatak interesa mnogih općina za aktivno promoviranje ekonomskog razvoja općine kroz razvoj atraktivnih poslovnih zona,

Grafikon 3.6 Poduzetničke zone prema udjelu u Sloveniji 2019.

nemogućnost povezivanja sa susjednim općinama, kao i slaba komunikacija općine s poslovnim subjektima koji djeluju u zoni. U pravilu, veći broj zona na području općine te njihova zadovoljavajuća popunjenost, daju u konačnici rezultate koji se gotovo uvijek očituju kroz bolju gospodarsku razvijenost općine i veći broj zaposlenog domicilnog stanovništva (Metodologija, 2019.).

Izvor: Metodologija za popis poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, provedba terenskog popisa i uspostavljanje ažuriranih evidencija, Ljubljana, 2019.

3.2.2.2. Razvojne agencije

U ukupnom broju evidentiranih subjekata poduzetničke infrastrukture u Sloveniji 2019. godine, razvojne agencije sudjeluju s 27 subjekata ili s 3,7%, što, je, na prvu, u odnosu na 91% evidentiranih poduzetničkih zona, statistički gotovo zanemarivo. No, unatoč tome, zbog izražene zadaće razvojnih agencija u pomoći za razvoj poduzetništva i u Sloveniji su razvojne agencije prepoznate kao ključna potporna infrastruktura te su kao takve ušle i u uzorak i postale predmet istraživanja u ovoj disertaciji.

U Sloveniji je broj regionalnih agencija vezan za broj statističkih regija te je tako u Sloveniji osnovano upravo 12 regionalnih razvojnih agencija, što otprilike korelira i s regionalnom raspodjelom u Hrvatskoj. Od tog broja, njih četiri djeluju i kao mrežne agencije za regionalni razvoj i imaju na svom području lokalne agencije za regionalni razvoj koje umrežavaju u svom sustavu. Sukladno Zakonu o poticanju skladnog regionalnog razvoja naziv „Regionalna razvojna agencija“ koristi glavna regionalna institucija. Sve ove agencije zajedno rade na razvoju regija, traženju i provedbi najboljih mogućih rješenja u razvoju gospodarstva i ljudskih sposobnosti u upravljanju sveukupnim razvojem. Stoga su u svim regijama razvijeni

sveobuhvatni programi, čiji je cilj razvoj svakog od područja, a na nacionalnoj razini smanjenje međusobnih razlika u razvoju (Razvojna agencija Savinjske regije, 2021.). Uz ovih 12 regionalnih razvojnih agencija, u Sloveniji postoji još 15 lokalnih agencija za regionalni razvoj, umreženih s regionalnim razvojnim agencijama na području statističke regije u kojoj se nalaze (Združenje regionalnih agencij, 2020.).

Regionalni razvoj u Sloveniji za glavni cilj ima smanjiti razvojne razlike između regija, a kao i u svim drugim zemljama, proživljavao je svoje uspone i padove. No, zbog sve veće važnosti regionalizacije, a time i decentralizacije države na europskoj, nacionalnoj i regionalnoj razini, hitno je bilo potrebno uspostaviti Udruženje agencija za regionalni razvoj. Paralelno s usvajanjem novih zakona koji su to regulirali, u Sloveniji je time uspostavljen novi pogled i pristup promicanju regionalnog razvoja.

Udruženje agencija za regionalni razvoj osnovano je 12. lipnja 2002. godine (Udruženje) s ciljem uspostave transparentnog sustava za promicanje regionalnog razvoja te pravnih i materijalnih uvjeta za učinkovitu provedbu programa regionalnog razvoja, kao i uspostave koordiniranog sustava rada i razvojnog partnerstva između agencija, države i razvojnih dionika (Razvojna agencija Savinjske regije, 2021.). Ubrzo se ispostavilo se da je osnivanje Udruženja bilo važan korak za koordinirani pristup radu i razvojnom partnerstvu između samih agencija, države, gospodarstva i svih dionika u društvu, a na taj je način omogućen bolji protok informacija, povezivanje regija u razvojnim naporima i ubrzo je vidljivo da se uspostavio učinkovitiji model upravljanja razvojem. Naime, Udruženje u svoje članstvo uključuje i sve aktivnosti agencije za regionalni razvoj u Sloveniji s ciljem promicanja skladnog i održivog razvoja na regionalnoj razini, dok agencije obavljaju svoje zakonski definirane, ali i druge zadatke promicanja regionalnog razvoja, u kojima se baziraju na pojedinačnim razvojnim programima.

Iz navedenog proizlazi da je, bez obzira na malobrojnost razvojnih agencija u Sloveniji, neupitna njihova važnost za koordiniran, ravnomjeran i održiv razvoj svih regija u zemlji. Sve veći utjecaj razvojnih agencija na područje razvoja gospodarstva daje im značajno mjesto kao obliku potporne institucije u razvoju poduzetništva. Također, u posljednje se vrijeme upravo razvojne agencije nameću kao nezaobilazni subjekti u cjelokupnom području poduzetničke infrastrukture i kao bitna potpora ravnomjernom razvoju poduzetništva u svim regijama što im i njihova zakonom definirana prisutnost u svim statističkim regijama Slovenije osigurava.

3.2.2.3. Poduzetnički inkubatori

Slično kao i razvojne agencije, i poduzetnički inkubatori su u Sloveniji 2019. godine zastupljeni u niskom postotku, samo 3,5% ili 25 poduzetničkih inkubatora u ukupnom je broj evidentiranih

subjekata poduzetničke infrastrukture. No, zbog istaknute uloge u razvoju poduzetništva od samih početaka stvaranja pozitivnog poduzetničkog okruženja u Sloveniji, kroz korištenje poduzetničkih inkubatora kao jednog od bitnih oblika potpore u cijelom sustavu još od 90-ih godina prošlog stoljeća, poduzetnički inkubatori s pravom zaslužuju svoje mjesto i prostor u ovom radu i u tom se kontekstu prepoznaju kao ključna potporna infrastruktura.

Poticajno okruženje za razvoj poduzetništva u Sloveniji počelo se razvijati oko 1990. godine, a formalizirano je 1991. godine donošenjem Zakona o promicanju razvoja malog poduzetništva (Zakon, 1991.). Među prvim mjerama u razvoju mreže različitih institucija za poticanje malog poduzetništva bio je i razvoj poduzetničkih inkubatora. U narednim su godinama donošeni i relevantni zakoni i programi s ciljem stvaranja poticajnog okruženja za razvoj MSP-ova i u pravilu su sadržavali i poduzetničke inkubatore kao prepoznatu mjeru potpore upravo poduzetnicima početnicima u njihovom radu. Analiza razvoja poduzetničkih inkubatora u Sloveniji od 90-ih prema 2019. godini upućuje na desetke inkubatora koji su kroz tih tridesetak godina u Sloveniji osnivani, bili aktivni, ugašeni, preregistrirani u druge institucionalne oblike i sl. No, nakon početnih uspjeha ranih 90-ih godina prošlog stoljeća, konstatirano je da su inkubatori postigli manje od očekivanog. Razlozi su bili nedovoljna promocija njihovih aktivnosti, nedostatak povezanosti države, lokalnog okruženja i drugih institucija koje su im trebale pružiti odgovarajuću, ponajprije financijsku potporu. Godine 1992. formiran je konzorcij slovenskih poslovnih centara koji je ujedinio 17 poduzetničkih inkubatora koji su u tom trenutku egzistirali u Sloveniji, a većina će tih inkubatora u narednim godinama biti transformirana zbog lošeg učinka i nedostatka podrške, a mnogi će i propasti. Slijedom toga, od 1995. godine samo Inkubator d.o.o. u Sežani te inkubatori u Tehnološkom parku Ljubljana i Tehnološkom parku Maribor obavljaju svoju izvornu funkciju. Poznat je i slučaj inkubatora INJES u Jesenicama, koji je prestao s radom jer nova uprava željezare, u kojoj je inkubator osnovan, nije htjela platiti osnivački udio. U tom trenutku ni u Općini Jesenice nisu pronašli odgovarajuću potporu, iako im je svrha bila zaposliti višak radnika u industriji željeza. Potom su propali i inkubatori Modulus Hrastnik i poduzetnički inkubator Vhniški, zbog nedovoljne potpore općine i neadekvatnog upravljanja osnivača. Primjeri su to nekolicine neuspjelih pokušaja rada inkubatora u Sloveniji, dok su se neki drugi uspjeli preregistrirati u agencije i centre za tržišne savjetnike i promotore poduzetništva (Brilej, 2006.). U narednim godinama aktualni postaju inkubatori „bez zidova“, prihvaćeni i podržani od lokalne i regionalne zajednice, a od važnosti za prihvaćanje bila je činjenica da u ovim slučajevima nije bilo potrebe za financijskom potporom za izgradnju infrastrukture. Ulaskom Slovenije u Europsku uniju, 2004. godine, uz potporu se bespovratnih financijskih sredstava europskih fondova, povećavaju ulaganja u izgradnju inkubatora, tehnoloških parkova, razvojnih agencija i ostalih oblika

potpornih institucija za razvoj poduzetništva. Nakon početne inicijative i provedenog istraživanja među studentima, 2002. godine dolazi i do osnivanja prvih sveučilišnih inkubatora, kao novog oblika poduzetničke potpore. Osnovani su u Ljubljani i Mariboru, kasnije i podružnice u Novoj Gorici, te i danas kontinuirano egzistiraju (Tablica 3.3).

Prema Močniku¹⁸ (2010.) prednosti inkubatora u odnosu na druge oblike poduzetničke potporne infrastrukture su u niskim fiksnim troškovima kod početka poslovanja, što smanjuje rizik od neuspjeha novoosnovanog poduzeća te niskim troškovima tekućeg održavanja odnosno operativnim troškovima poslovanja, povećavanju platne sposobnosti start up-ova kroz produženje rokova plaćanja obaveza te skraćivanju krivulje učenja (*learning curve*), kao i u obavljanju niza svakodnevnih administrativnih usluga za poduzetnike početnike i u obavljanju svakodnevnih savjetodavnih usluga i umrežavanja te networkingu kroz upoznavanje poslovnih partnera (Močnik, 2010.). Močnik (2010.) time ukazuje i na važnost financijskih ušteda za korisnike i ubranu edukaciju i učenje, što uobičajeno karakterizira upravo komparativne prednosti poduzetničkih inkubatora, a važno je za rast i razvoj samih poduzeća.

Sukladno Tablici 3.3 inkubatori su u Sloveniji podijeljeni na poduzetničke inkubatore i sveučilišne ili univerzitetske inkubatore. Poduzetnički inkubatori pružaju direktnu pomoć novoosnovanim i postojećim tvrtkama kroz indirektnu financijsku potpore (besplatan prostor, niže cijene komunalnih usluga i ostalo) i kroz edukacije menadžmenta tvrtke i razne oblike savjetovanja. Od poduzetničkog inkubatora očekuje se pozitivan učinak na razvoj inovacija, transfer tehnologije, ekonomski razvoj i nova zapošljavanja. Za uspješan razvoj poduzetničkoga inkubatora neophodna je podrška lokalnih vlasti te postojanje povoljne poslovne klime. Također, važna je dobra suradnja inkubatora s bankama i drugim financijskim institucijama, budući da inkubatori osiguravaju financijska sredstva za inkubirane tvrtke. Inkubirane tvrtke u pravilu imaju pravo boraviti u inkubatoru do 36 mjeseci, a prema nekim istraživanjima ekonomisti su uspjeli dokazati prednosti inkubiranih tvrtki u odnosu na one koje imaju neovisan razvoj izvan inkubatora, a među njima su identificirani niži postotak propasti tvrtki i dvostruko brži rast tvrtki, zapošljavanje više ljudi i stvaranje više poslovnih veza. Osim uobičajenih usluga koje pružaju poduzetnički inkubatori, postoje i neke nove specifične koje se pojavljuju na tržištu, poput pomoći u stvaranju poduzetničke poslovne informacijske mreže, koja povezuje tvrtke s kupcima i dobavljačima. Rezultati rada inkubatora najvidljiviji su ipak kasnije, kada su inkubirane tvrtke u zreloj fazi razvoja ili kada počnu samostalno raditi (Bizjak i dr., 2000.). Za razliku od poduzetničkih, sveučilišni su inkubatori vrsta inkubatora koja se

¹⁸ mag. Marko Močnik direktor je i Pomurskog tehnološkog centra te član Upravnog odbora Udruženja inkubatora i tehnoloških parkova Slovenije

pojavljuje na sveučilištima, a putem njih se promoviraju poduzetničke ideje i djeluju slično poduzetničkim inkubatorima uz naglasak na podršci tehnološkim tvrtkama te promiču prijenos znanja, inovacija i tehnologije na tržište. U pravilu su povezani s tehnološkim ili znanstvenim parkovima, jer bi zrele inkubirane tvrtke trebale po izlasku iz inkubatora nastaviti poslovanje u tehnološkom parku. Takvi inkubatori nude široku paletu usluga podrške sveučilišnom okruženju: studentima, istraživačima i znanstvenim suradnicima. Zadatak im je promicanje poduzetništva među studentima na sveučilištu (predinkubacija) i stručna podrška u realizaciji poslovnih ideja i osnivanju tvrtke (inkubacija), a oni također donose modernizaciju sveučilišta s naglaskom na praktični rad te povećavaju kreativnost i poduzetništvo među studentima.

S obzirom na analizu poduzetničkih inkubatora, zaključuje se kako su oni, bez obzira na relativno malen broj u Sloveniji, našli svoju ulogu te se prepoznaju u poticanju razvoja poduzetništva. Posebice se to odnosi na poduzetnike početnike, a zasigurno će ih, uz dodatne napore za njihovo prepoznavanje u lokalnoj zajednici, kao važnog oblika poduzetničke infrastrukture, u skoroj budućnosti biti i nešto više.

3.3. Usporedba razvoja poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji – sličnosti i razlike

Iznesene detaljnije informacije i kronologija institucionalnog pristupa u poticanju razvoja poduzetništva korištenjem poduzetničke infrastrukture, kao jedne od mogućnosti cjelovitog sustava institucionalne potpore hrvatskim i slovenskim MSP-ovima, pomažu u usporedbi razvoja poduzetničke infrastrukture u smislu zakonodavnog i institucionalnog okvira dviju promatranih država, s osvrtom na vremenski tijek u istraživanom razdoblju 2000.-2019. godine, ali i s obzirom na predispozicije koje su se stvarale u zadnjem desetljeću prošlog stoljeća i znatno utjecale na razvoj obiju zemalja.

Najprije se, iz aktivnosti istraživanih zemalja, može zaključiti da su se i Hrvatska i Slovenija značajno angažirale na razvoju sustava potpora poduzetništvu, korištenjem različitih oblika poduzetničke infrastrukture. Uzimajući u obzir povijesne činjenice, nakon stjecanja suvereniteta i samostalnosti Hrvatske i Slovenije, izlaskom iz bivše zajedničke federativne asocijacije republika te s obzirom na posljedice ratnih razaranja i poratnih gospodarskih i političkih problema, potrebno je još jednom konstatirati da ove dvije zemlje nisu imale identičnu „startnu poziciju“ u kreiranju, a posebice u provedbi gospodarske i društveno-političke tranzicije. To je imalo posljedice na oporavak gospodarstva, na razvoj privatnog poduzetništva pa tako i na kreiranje i provedbu programa potpore malom i srednjem poduzetništvu.

U ranim 90-im godinama se, najprije u Sloveniji pa zatim i u Hrvatskoj, s nacionalne razine pristupa kreiranju prvih zakonskih normi, različitih strategija i pilot programa te osnivanju različitih potpornih institucija s ciljem potpore razvoju poduzetništva, koje su tijekom gospodarske tranzicije prepoznate kao potencijalni pokretači razvoja gospodarstva. Događaju se i prvi „pionirski“ poduhvati na području pokretanja prvih poduzetničkih inkubatora, 1991. i 1992. godine u Sloveniji i Hrvatskoj, kao i pokretanje prvih poduzetničkih zona. Osnova za to bila su pozitivna iskustva razvijenih zapadnih zemalja, koja su kroz pilot projekte pokušale implementirati i Slovenija i Hrvatska. Međutim, kako je već i ranije identificirano, veliki je broj tih prvotnih projekata, nakon početnog oduševljenja, doživljavao gašenje ili stagnaciju zbog nedovoljne angažiranosti, prvenstveno lokalne uprave, koja nije bila spremna značajnije financijski podupirati takve projekte (posebice poduzetničke inkubatore) i koja je očekivala nerealno brze, uspješne i pozitivne rezultate njihovog rada, bez poznavanja suštine rada potpornih institucija kao oblika poduzetničke infrastrukture.

Upravo zbog navedenih problema u prvim godinama nakon stjecanja samostalnosti i suvereniteta, razvoj poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji, sistematičnije se može proučavati, a tako se čini i u ovome radu, od 2000. godine, kada obje zemlje bilježe značajne pomake i u institucionalnom pristupu, ali i u realizaciji stvarnih projekata poduzetničke infrastrukture, koja je u prvih dvadesetak godina 21. stoljeća prepoznata kao značajan oblik potpore razvoju poduzetništva.

U Hrvatskoj se krajem 90-ih godina prošlog stoljeća s institucionalne razine intenzivira razvoj poduzetničke infrastrukture, osnivanjem Uprave za obrt, zadruge, mala i srednja poduzeća u Ministarstvu za gospodarstvo i pokretanjem pilot projekta provedbe Programa razvitka malog gospodarstva, što u 2000.-ima rezultira osnivanjem cijelog niza poduzetničkih centara, inkubatora i poduzetničkih zona. Zakon o poticanju malog gospodarstva iz 2002. godine smatra se jednim od temeljnih zakonskih akata, a kroz cijeli niz njegovih izmjena i dopuna do 2016. godine njime se propisuju mjere gospodarske politike posvećene razvoju, potrebi restrukturiranja, ali i prilagođavanju tržištu MSP-ova te se osniva Hrvatska agencija za malo gospodarstvo i investicije. Sa strateškog je aspekta najznačajniji strateški dokument Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013.-2020. godine, kojoj je osnovni zadatak omogućiti okvir za povećanje konkurentnosti MSP-ova nizom poticajnih mjera i financiranjem njihovih aktivnosti (Program, 2000.; Zakon, 2002.).

Slovenija se već početkom 2000.-ih rukovodi europskim dokumentima u svojim gospodarsko-razvojnim planovima. Dokaz tome je da već od 2000. godine i donošenja Lisabonske strategije na razini Europske unije, Slovenija konzumira njezine osnovne postavke. Upravo je stvaranje

podupirućeg poduzetničkog okruženja, kao važan dio Lisabonske strategije, implementiran u slovensko zakonodavstvo od samog početka. Ujedno je to i jedna od osnovnih razlika institucionalnog pristupa poticanju razvoja poduzetništva u Sloveniji u odnosu na Hrvatsku, a ogleda se u širem pristupu potporama poduzetništvu kroz stvaranje potpornog okruženja u Sloveniji, kao preteče poduzetničkog ekosustava, što je uz konkretne potpore poduzetnicima podrazumijevalo i razvoj poduzetničke infrastrukture, razvoj financijskih instrumenata za podršku poduzetništvu, organizaciju potpornih institucija, organizaciju razvojnih agencija u svakoj statističkoj regiji, objedinjavanje i preoblikovanje različitih institucija u krovnu javnu agenciju na razini države (SPIRIT), koju zadužuje za promoviranje poduzetništva, rad na inovacijama s MSP-ovima, kao i daljnjem rastu i razvoju u području ulaganja, ali i u turizmu (SPIRIT, 2012.).

Uz znatno raniji ulazak Slovenije u Europsku uniju (2004.) u odnosu na Hrvatsku (2013.), navedene aktivnosti i pristup te uvažavanje naprijed spomenutih olakotnih okolnosti za Sloveniju u odnosu na Hrvatsku, razumljiv je brži razvoj Slovenije u svim društveno-ekonomskim segmentima.

Stoga, valja zaključiti da je institucionalni pristup razvoju potpora poduzetništvu deklarativno u promatranim zemljama sličan. Međutim, konkretne aktivnosti, njihova provedba i rezultati, uz uvažavanje svih spomenutih otegotnih ratnih i poratnih okolnosti, značajno su različiti. Obje zemlje prepoznaju potpore malom gospodarstvu kao izrazito važne u stvaranju uvjeta za brži gospodarski razvoj, Slovenija koristeći jednu širu platformu sa prepoznatim elementima poduzetničkog ekosustava, za razliku od Hrvatske u kojoj se poduzetnički ekosustav tek definira i konstatira se njegova slaba razvijenost. Isto tako, obje zemlje akceptiraju značaj ulaganja u poduzetničku infrastrukturu, kao dio ukupnih institucionalnih potpora razvoju poduzetništva, kao značajnog preduvjeta ekonomskog razvoja i rasta gospodarstva.

Sumarno i unatoč različitom putu Hrvatske i Slovenije, ipak se može zaključiti da obje države kao ključnu infrastrukturu za podršku gospodarstvu prepoznaju upravo poduzetničke zone, poduzetničke inkubatore te razvojne agencije, koje imaju zadaću pomoći ostvarenju ciljeva ravnomjernog razvoja cijelog područja države i njezinog gospodarstva, bilo kroz početnu inkubaciju i razvoj novih poduzeća ili kroz pomoć postojećim poduzetnicima u kreiranju novih, inovativnih i tehnoloških izazovnijih projekata, uz podršku u uslugama i prostoru za organiziran i fokusiran rad. U konačnici, to rezultira pozitivnim utjecajem na razvoj poduzetništva, a poduzetnici će, uz njihovu potporu, doprinijeti cjelokupnom društveno-gospodarskom razvoju, ravnomjernom regionalnom razvoju te utjecati na stvaranje novih socio-ekonomskih odnosa i bolje socijalno stanje u lokalnoj zajednici i cijeloj državi.

4. KOMPARATIVNA ANALIZA GOSPODARSKOG I DRUŠTVENOG RAZVITKA HRVATSKE I SLOVENIJE – TRANZICIJA I NJENI EFEKTI

4.1. Tranzicija i njeni efekti

Pojam tranzicije u doslovnom smislu preveli bismo kao prijelaz, a u kontekstu u kojem se obrađuje u radu označava Hrvatsku i Sloveniju kao dvije tranzicijske zemlje u kojima se dogodio prijelaz iz socijalističkog gospodarstva u tržišno tj. iz socijalizma u parlamentarnu demokraciju. Tranzicija predmnijeva novonastale okolnosti, koje će neminovno imati utjecaj na pravila u institucionalnom i socioekonomskom okružju, odnosno predstavlja promjenu institucionalnog okvira, ali s naglaskom i ciljem da ta promjena rezultira promjenom gospodarskog sustava. Upravo je taj utjecaj i konačni cilj tranzicije, ta željena promjena gospodarskog sustava u jedan otvoren tržišni sustav, osnovni razlog ove elaboracije tranzicije i njenih efekata na gospodarske sustave Slovenije i Hrvatske koje su u ranim devedestim godinama prošlog stoljeća došle u poziciju mogućnosti promjene socioekonomskog sustava kroz proces tranzicije kao i veliki broj srednjoeuropskih zemalja. Tranzicija zatvorene, planske gospodarske politike, transformira institucionalni okvir i cijelo socioekonomsko okruženje u otvoren tržišni gospodarski sustav, koji otvara i potiče mogućnosti razvoja malog i srednjeg poduzetništva na tržišnim osnovama i zakonitostima. Prema Mediću i Radoševiću (2010.), koji proučavaju pojam i definicije tranzicije, „prvi put se pojam „tranzicije“ pojavljuje u znanstvenim radovima Marxa i Engelsa sredinom prošlog stoljeća, ali u tim radovima i u tom vremenu to je značilo tranziciju iz kapitalizma u socijalizam, pokretanje povijesnog procesa naprijed, iz starog u novi socijalni sustav“ (Medić, Radošević, 2010.). Suprotno tom pojmu „neoliberalno ekonomsko shvaćanje tranzicije definira tranziciju kao proces promjena ranog socijalističkog tj. etatističkog i samoupravnog ekonomskog sustava u pravcu prijelaza na neki oblik kapitalističkog sustava, a koji se u neoliberalnoj školi naziva tržišno društvo“ (Medić, Radošević, 2010.).

Pad Berlinskog zida 1989. godine predstavlja prekretnicu u takovom tranzicijskom smislu i nakon toga se dominantnim oblikom uređenja gospodarstva nameće kapitalizam. Pad Berlinskog zida obilježava i trenutak pada komunističkog poretka, tj. njegov nestanak s političke i ekonomske scene, barem u zemljama srednje Europe. Samim time, gospodarstva u kojima je dominirao komunizam (pa tako i u Hrvatskoj i Sloveniji, koje su u fokusu istraživanja ovog rada) započinju svoj proces tranzicije te iz komunizma započinju put prema prijelazu na kapitalizam te s dotadašnje planske na tržišnu ekonomiju.

Razvijene europske zemlje, kao i ostala zapadna tržišna gospodarstva, ali i međunarodne institucije (Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka i sl.) davale su nedvojbenu potporu ovom procesu i imale su značajan utjecaj na način i oblik provođenja tranzicije od komunističkog planskog gospodarstva prema tržišnom gospodarstvu. Jurčić (2010.) konstatira da su se u tom vremenu od njih očekivalo i preporučalo od međunarodne zajednice, kako bi tranzicija bila uspješna, provođenje tranzicije na način da se započne privatizacija, umanjiti udio države u BDP-u, da se u bankarskom sektoru središnjoj banci osigura neovisnost, da se otvaranjem granica istovremeno provede i deregulacija te privlačenje stranih investicija (Jurčić, 2010.).

Jovančević proučava procese tranzicije u europskim zemljama i uočava da su nakon političkih i ekonomskih problema i kriza koje prate ovaj proces, zemlje bile spremne za političke i gospodarske reforme, odnosno za put iz centraliziranog gospodarstva sa razine države prema otvorenom građanskom i tržišnom društvu. Upravo ta tranzicija tj. „prelazak u otvoreno građansko društvo u kojem vladaju parlamentarna demokracija i zajamčena je građanska i politička sloboda te poštivanje ekonomskih i socijalnih prava osnovno je obilježje procesa tranzicije“ (Jovančević, 2005.). Također, identificira po njemu najveće probleme koje tranzicija nosi, a to su denacionalizacija, privatizacija, korupcija i lustracija.

Krištofić (2002.) zaključuje da raspad socijalističkih poredaka postavlja problem daljnjeg razvoja tih društava i potiče novi val teorija modernizacije, dok istovremeno već sama „pobjeda“ neoliberalnog modela razvoja predstavlja oblik modernizacije za uključivanje u procese globalizacije (Krištofić, 2002.).

O teškom periodu i kriznim gospodarsko-socijalnim problemima koje su u tranziciji na početku devedesetih godina prošlog stoljeća prolazile sve srednjoeuropske zemlje Veselica i Vojnić (2000.) zapažaju da su „rezultati krize bili pad proizvodnje, potrošnje, zaposlenosti i životnog standarda. Društvene tenzije koje su to pratile bile su sve očitije zbog sve izraženijeg raslojavanja društva i narušavanja načela socijalne pravde. Velike razlike u tranzicijskim rezultatima pojedinih zemalja uzrokovane su čitavim nizom razloga, ali dva su osnovna razloga: pripremljenost zemalja za tranziciju i doktrinarni pristup.“ (Veselica, Vojnić, 2000.).

Prema Dabrowskom (1999.) „tranzicijske strategije se mogu razlikovati prema tri osnovna parametra: brzina djelovanja u najznačajnijim područjima poput makroekonomske stabilizacije, liberalizacije tržišta, institucionalnih promjena, privatizacije državnih poduzeća i restrukturiranje, zatim drugi parametar je sveobuhvatnost i unutarnja konzistentnost provedenih politika, stvaranjem kritične mase reformi i izbjegavanjem makroekonomskih i mikroekonomskih neravnoteža, i treći parametar kojim se mjeri postignuti kumulativni

napredak u tranziciji“ (Dabrowski, 1999.). Kada se uzmu u obzir ovi parametri prepoznatljive su dvije osnovne strategije ili dva pristupa srednjoeuropskih zemalja u provođenju tranzicije: radikalna strategija, nazvana još šok terapija ili „Big bang“ i postepena ili gradualna tranzicijska strategija.

Češka, Slovačka i Poljska obično se uzimaju kao primjer zemalja koje su provodile radikalnu tranzicijsku strategiju, kroz brze faze provodile su cjenovnu liberalizaciju, stabilizaciju i privatizaciju, kako bi se omogućilo ponovno pokretanje gospodarstva, te da bi se ostvarivao rast pod uvjetima novouređenim tržišnim utakmicama. Prema Schleiferu (1997.) recesija, koja se pojavila u svim zemljama bila je umjerenija u onima koje su odabrale radikalnu tranzicijsku strategiju, a one su 90.-ih bilježile isto tako i brži rast od ostalih (Schleifer, 1997.). Šok terapija, karakteristična za zemlje koje do tada nisu bile značajnije uključene u svjetsko tržište, već ovisne uglavnom o stvorenom unutarnjem tržištu s ostalim sličnim komunističkim zemljama smanjila je broj državnih poduzeća, rasla je nezaposlenost, zbog gubitka radnih mjesta kroz privatizaciju i restrukturiranje te je bio evidentan značajan odlazak radne snage u razvijenije zapadne zemlje, otvaranjem granica i boljim uvjetima rada u inozemstvu. „Privatizacija je provedena postepeno s povremenim zastojsima i odgodama koje su imale za cilj paralelno tj. istovremeno stvaranje kvalitetnog zakonodavnog i regulatornog okvira. U tim je zemljama do kraja 1994. godine već postignuta potrebna kritična masa reformi i završena je prva faza tranzicijskog procesa. Tehnika kojom je provedena bila je kuponska privatizacija u kojoj su državni propisi davali prednost osobama izvan samog poduzeća, ali ne i stranim ulagačima“ (Dabrowski, 1999.).

Kao primjer za drugi oblik strategije tranzicije, postepene ili gradualne tranzicijske strategije, uzimaju se Mađarska i Slovenija čiji je tranzicijski put bio sporiji, ali više usklađen (Kračun, 2005.). Gradualizam se obično povezuje s relativno visokim stupnjem razvijenosti i uključenosti u svjetsko tržište već prije samog početka tranzicije. „Opći odnos prema reformama u Sloveniji bio je konzervativan i nije bilo potrebno poduzimati posebno drastične mjere zbog pojedinih prednosti jugoslavenskog nasljeđa. Usprkos tome, potezi poput monetarne reforme i liberalizacije uvoza ipak su primjeri odstupanja od gradualizma. I Mađarska se postepeno kretala na svim tranzicijskim razinama, program liberalizacije trajao je tri godine, a mjere makroekonomske politike nisu bile drastične“ (Kračun, 2005.).

Može se zaključiti kako u trenutku započinjanja procesa tranzicije bivših socijalističkih zemalja Europe, s početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, ekonomska znanost nije raspolagala nikakvim iskustvima na području tranzicije koja bi pomogla u stvaranju preporuka nositeljima tranzicije u svakoj pojedinoj zemlji. Tek kasnije, odmakom vremena i procesa tranzicije, to

iskustvo tranzicijskih zemalja postojalo je sve veće i omogućavalo stručnjacima analize ekonomskih promjena u tim zemljama i promišljanje i zaključivanje o različitim parametrima koji utječu na različite modele tranzicijskih strategija. Iako se u grubo tranzicijske strategije mogu prepoznati u gore spomenutim modelima, dosadašnje iskustvo pokazuje da ipak svaka zemlja koja teži i razvija tržišnu orijentaciju kao konačni cilj tranzicije, proživljava specifičan tranzicijski proces.

4.2. Tranzicija u Hrvatskoj

Tranzicija u Hrvatskoj i Sloveniji, od početka 90-ih godina 20. stoljeća pa sve do njihovog članstva u EU, značajno je utjecala na razvoj poduzetništva, poduzetničkog ekosustava i poduzetničke infrastrukture, a tranzicijske aktivnosti oblikuju u značajnoj mjeri bitne sastavnice poduzetničkog ekosustava dviju zemalja u proteklih tridesetak godina otvorenog tržišnog gospodarstva (Vlada RH, 2016.). Naime, prijelaz nije bio niti lagan, niti brz, a moglo bi se reći da u Hrvatskoj traje još i danas.

Osamostaljenje Hrvatske i Slovenije i njihov izlazak iz bivše zajedničke države Jugoslavije nije prošao mirno, nego se pretvorio u nastojanja ostataka Jugoslavije vođene velikosrpskim idejama da ratnim putem to osamostaljenje spriječi. Ipak, Slovenija i Hrvatska proglasile su svoju neovisnost te postale samostalne države 25. lipnja 1991. godine. Ratne aktivnosti u Sloveniji trajale su svega 2-3 mjeseca 1991. godine, dok su se u Hrvatskoj odvijale sve do 1995. godine. Ujedno, bio je to objektivan i ključan razlog zaostajanja Hrvatske u tim godinama i kasnije, početkom 21. stoljeća, za razvojem i gospodarskim postignućima Slovenije.

Raspadom bivše države Jugoslavije naslijeđeno socijalističko i polutržišno gospodarstvo u Hrvatskoj postepeno se pretvara u sustav koji se bazira na privatnom vlasništvu i otvorenoj tržišnoj ekonomiji. Taj je prijelaz bio otežan i usporen zbog ratne agresije na Hrvatsku, ratnih razaranja i velike gospodarske štete te prilagodbe i fokusa trenutne ekonomske politike obrambenim potrebama (Croatia.eu, 2021.). Gospodarski je razvoj opterećen ratnom štetom (37,1 milijardu USD ili 160% bruto domaćeg proizvoda) i nepravilno provedenom privatizacijom te je tranzicija u Hrvatskoj imala mnogobrojne negativne gospodarske i socijalne učinke: evidentnu devastaciju poduzeća, porast gospodarskog kriminala i korupciju te siromašenje stanovništva (Croatia.eu, 2021.).

Hrvatska uspostavlja vlastiti monetarni sustav potkraj prosinca 1991., uvođenjem hrvatskog dinara kao privremene valute, a hrvatsku kunu koja zamjenjuje hrvatski dinar uvodi 1994. godine. Godine 1993. započinje suradnja s MMF-om na stand-by sporazumima, prvi zajmovi Svjetske banke i Europske banke za obnovu i razvoj dobiveni su 1994. i to za pomoć u obnovi

infrastrukture i gospodarstva. Bila su to zaduživanja, a iako nužna, ujedno i velik teret ionako prezaduženom proračunu, a uz sve navedeno i realizirana uz vrlo nepovoljne uvjete (Croatia.eu, 2021.). U narednome razdoblju kreće lagani oporavak, vidljiv u rastu BDP-a, koji se uglavnom kretao sporijom putanjom (otprilike u prosjeku između 2-3% godišnje) nego što je to zahtijevala nova ekonomija i sami građani. Tako je najviši rast BDP-a zabilježen 2002. (5,2%), a nastavio je rasti sve do nove krize 2008. godine (Croatia.eu, 2021.). Od svjetske se recesije Hrvatska oporavljala dugi niz godina, kao i velik broj drugih zemalja u susjedstvu, ali i na svjetskoj razini.

Krajem prošlog stoljeća tranzicijom u Hrvatskoj bave se različiti znanstveni radovi, a uz ostale Družić (1997.) daje preporuku o smjeru daljnje tranzicije hrvatskog gospodarstva. On prepoznaje razdoblje 1990.-1995. godine koje obilježavaju „proces sivekolike tržišne transformacije istočnoeuropskih gospodarstava“ (Družić, 1997.) i u tim okvirima uspoređuje i analizira mjesto i aktivnosti Hrvatske, kao tranzicijske zemlje u zadnjoj dekadi 20.-og stoljeća. Hrvatsko se gospodarstvo, po njemu, mora okrenuti izvozu, dok mu samo otvorenost tržišta i samog gospodarstva treba biti prapočelo za učinkovitu transformaciju te za ukupan rast cijele hrvatske ekonomije (Družić, 1997.). Tu teoretsku postavku prihvatili su mnogi, ali u praksi nije do sada do kraja niti sasvim dovoljno valorizirana.

Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske, pri Vladi Republike Hrvatske, provodi od 2000.-2002. godine projekt izrade Strategije razvitka Republike Hrvatske „Hrvatska u 21. stoljeću“ s ciljem donošenja vizije razvitka cjelokupnog hrvatskog društva na početku 21. stoljeća, a s naglaskom na gospodarstvu kroz razvitak makroekonomskih politika i prostorno ekonomskih politika (Hrvatska u 21. stoljeću, 2002.) i već u prvom poglavlju značajnu pozornost u analizi provedenih procesa i aktivnosti posvećuje tranziciji i potrebama za promjenama. Već u uvodu strategije konstatira se da „ključni čimbenici za gospodarski rast postaju ljudsko znanje, inovativnost, upravljačke i organizacijske sposobnosti kako na razini društva, tako i poduzeća. Prepoznaje se da u tranzicijskom okruženju Hrvatske do posebnog izražaja dolaze zahtjevi za izgradnjom transparentne i učinkovite pravne države, te razvijenog institucionalnog okvira primjerenog tržišnom gospodarstvu, te da bez tih sastavnica nema niti bitnijih pomaka u gospodarstvu, a time niti porasta blagostanja svih hrvatskih građana.“ (Hrvatska u 21. stoljeću, 2002.).

Iz ovog strateškog dokumenta jasno proizlazi da tranzicija podrazumijeva prilagodbu novim, ne samo institucionalnim pravilima nego i socio-kulturnim pravilima otvorenog tržišnog gospodarstva, da je Hrvatskoj u tom smislu potrebna učinkovita i pravedna država čija pravila vrijede za sve jednako, nadalje preporuka nositeljima ekonomske politike koji moraju zagovarati mjerila tržišta u svim područjima ljudske djelatnosti u kojima tržišta mogu efikasno

funkcionirati. Isto tako, preporuka je da država mora i dalje smanjivati preuzete poduzetničke i vlasničke funkcije, ali „uz očuvanje njene socijalne, nadzorne, infrastrukturne uloge, uloge čuvara pravne sigurnosti, zaštitnika časne tržišne utakmice.“ (Hrvatska u 21. stoljeću, 2002.).

Dijelom zbog objektivnih, ali pretežito subjektivnih razloga početkom 21. stoljeća Hrvatska je kasnila za najuspješnijim zemljama u provedbi tranzicije pa su ovom strategijom definirane i hitne radnje koje Hrvatska mora poduzeti kako bi uhvatila korak s uspješnijim zemljama. Istaknuta je neophodnost jačanja zakonske kontrole poslovanja i stvaranje efikasnijeg pravnog sustava koji bi Hrvatsku barem približio razvijenim tržišnim gospodarstvima. Nadalje, uvažavanje već istaknutog mjerila tržišta u svim područjima ljudske djelatnosti te jačanje ugleda struke i stručnih skupina u donošenju društvenih odluka, podizanje poslovne i profesionalne etike, a posebno se ističu i obveze jačanja sustava obrazovanja, poticanje kreativnosti i poduzetništva, te poticanje otvorenosti, stručnosti i neovisnosti medija. (Hrvatska u 21. stoljeću, 2002.) Zasižno da je Hrvatska u dijelu ovih preporuka bila djelomično uspješna, ali mnoge od njih vrijede još i danas, dvadesetak godina nakon donošenja.

Povlačeći paralelu između tranzicije u Hrvatskoj i Sloveniji, potrebno je dodatno istaknuti i podsjetiti da Hrvatska postaje članica EU 2013. godine, gotovo 10 godina poslije Slovenije, i to je upravo vremenski odmak i u rezultatima tranzicijskih aktivnosti u Hrvatskoj, gdje inflacija ima značajnije vrijednosti u svim promatranim godinama u odnosu na Sloveniju, a trend smanjenja je znatno sporiji. Slično je i s kretanjem nezaposlenosti, BDP-a po glavi stanovnika, brzinom vlasničke transformacije poduzeća (koja još uvijek traje), provedbom reformi mirovinskog i zdravstvenog sustava i drugim pokazateljima, koji su vezani uz provedbu tranzicije na svim područjima gospodarskog i društvenog života.

4.3. Tranzicija u Sloveniji

Vrijeme osamostaljenja i izlaska Slovenije iz bivše zajedničke države sa Hrvatskom već je elaborirano. Ovdje treba kratko istaknuti slovensko sudjelovanje u ratu prilikom osamostaljenja, koje je bilo kratkog trajanja (2-3 mjeseca) i minimalnog intenziteta u odnosu na Hrvatsku, ali su indirektni utjecaji ratnog stanja u susjednoj Hrvatskoj ipak pogađali i ekonomski i politički položaj Slovenije, prvenstveno zbog prekida veza s bivšim republikama u Jugoslaviji. Ratni događaji i politička zbivanja u susjedstvu imali su direktan utjecaj na slovensko gospodarstvo i onemogućili su slovenskim gospodarstvenicima aktivnosti na tržištu bivše države pa je to potenciralo njihovu tranziciju prema zapadnim tržištima na koja je Slovenija bila značajno orijentirana i za vrijeme bivše države (Kračun, 2005.). U cilju poboljšavanja ekonomskih uvjeta i provedbe transformacije društvenih poduzeća u privatno

vlasništvo slovenski parlament 1992. godine donosi Zakon o transformaciji vlasništva nakon čega je privatizacijski koncept bio definiran i transparentan te je omogućio radnicima i menadžerima otkup vlasničkih udjela poduzeća u kojima su do tada radili (Zakon, 1992.). Za razliku od hrvatskih iskustava, u Sloveniji se bilježe rijetki slučajevi pokušaja gospodarskog kriminala tijekom privatizacije. Do 1997. godine Slovenija je uspjela riješiti sve ključne izazove vezane uz provedbu reformi – uspjela je provesti pretvorbu poduzeću i paralelno sanirala svoje banke. Time započinje preokret u gospodarskim kretanjima iz recesije u dugoročni rast, a inflacija i nezaposlenost počinju polako opadati (Kračun, 2005.).

U listopadu 1991. Slovenija uvodi svoju monetu, slovenski tolar i svoj novi novčarski sustav, a u četiri dana (od 8. do 11. listopada 1991.) sav je novac bio promijenjen, što je bilo iznenađujuće s obzirom na uvjete u kojima se Slovenija nalazila, neizvjesnosti i nepostojanju deviznih pričuva. Naime, Narodna banka Jugoslavije je, tražeći strane banke blokadu slovenskog tolara, a i na niz drugih načina, opstruirala ovu uspostavu slovenskog monetarnog sustava. Ipak, strane su banke odbile isto i učiniti, iako Slovenija još nije bila članica Međunarodnog monetarnog fonda, niti je bila međunarodno priznata država, a nije imala ni vlastitih deviznih rezervi. No, rano započete reforme u Sloveniji već 1992.-1993. brzo počinju davati rezultate, što je vidljivo i kroz rast BDP-a, blagi od 1993. a snažniji već od 1994. pa sve do svjetske krize 2008., bez prekida. Pozitivan pokazatelj gospodarskog oporavka je i kretanje inflacije, koja kontinuirano pada, a najznačajniji trend pada događa se 1994. na 1995., kada pada sa gotovo 20% na 9%, s tendencijom blagog pada sve do ulaska Slovenije u EU 2004. godine, čime barem formalno proces tranzicije završava, a za Sloveniju započinje novo razvojno razdoblje.

„Za Sloveniju možemo konstatirati da je njezina tranzicija odstupala od prevladavajućih uzoraka postavljenih na početku istočnoeuropskih tranzicija, u dvije bitne karakteristike: prvo, opći odnos prema reformi bio je prilično konzervativan i čitav je proces imao više elemenata postupnosti, nego šok terapije. Drugo, Slovenija je inflaciju tolerirala u znatno većoj mjeri nego što je to bilo prihvatljivo za druge pristupnice EU, ali oba odstupanja imaju svoje razloge.“ (Kračun, 2005.). Ulaskom Slovenije u EU 2004. godine proces tranzicije je formalno završio, a prethodna razdoblja mogu se podijeliti u tri najznačajnija perioda. 1990.-1992. u Sloveniji vlada politička i ekonomska neizvjesnost, visoka inflacija i recesija. Spomenut je gubitak trgovinskih i gospodarskih partnera s područja bivše Jugoslavije koje je u najvećoj mjeri bilo zahvaćeno ratom. Jako brzo, u odnosu na druge zemlje u tranziciji, već 1993. godine u Sloveniji počinje petogodišnje razdoblje preokreta recesije u dugoročni rast. Istovremeno, i inflacija i nezaposlenost počinju opadati. Reforme započete u to vrijeme brzo daju pozitivne rezultate, a ključne su bile vlasnička transformacija poduzeća i sanacija banaka. Sve to prati i rast plaća. U

petogodišnjem razdoblju približavanja Slovenije Europskoj uniji, do 2004. godine, i nju kao i druge države kandidate prate slični problemi i kretanja: ekonomija već funkcionira kao tržišna, sva su nekadašnja društvena poduzeća već transformirana u dionička društva, stope rasta su stabilne i bliske su stopama rasta u zemljama članicama EU. Sve to prati i umjerena inflacija koja je bila pod kontrolom i bliska europskim standardima (Kračun, 2005.). Sve navedeno pospješilo je ulazak Slovenije u Europsku uniju i označilo uspješnu provedbu tranzicije gospodarstva, što i je uzrok različitosti u razvoju gospodarstva i ekonomskih pokazatelja u odnosu na Hrvatsku.

Hrvatska i Slovenija, kao i druge zemlje koje su prošle tranziciju, imaju niz sličnosti i zajedničkih iskustava koje uglavnom karakterizira činjenica da je na početku tranzicije zabilježen snažan pad njihovih ekonomija, da je porasla nezaposlenost te su postojali snažni inflatorni pritisci, a fiskalni deficit odnosno zaduženje je ogromno, događale su se i bankarske krize, a zemlje su obilježili razni interesni problemi (posebice pri privatizacijskim procesima). Ipak, smjer u kojem se išlo jasno je ukazivao da se mjere u cilju izgradnje novog, na otvorenom tržištu baziranog gospodarstva, trebaju događati simultano sa svim reformskim procesima i trebaju provoditi sustavno i brzo (što se razlikuje u pojedinim zemljama), jer izostanak istoga vrlo brzo pokazuje negativan utjecaj na nacionalno gospodarstvo (Vlada RH, 2016.). Stoga je bilo potrebno istovremeno voditi računa o novom liberaliziranom tržištu, a u tome smislu liberalizirati i cijene, kao i cijelu trgovinu, privatizirati i restrukturirati poduzeća, a uz stvaranje financijske sigurnosti i konsolidacije i uspostave valutnih klauzula bilo je bitno voditi računa i o socijalnoj sigurnosti, uz kreiranje potpuno novog institucionalnog okvira modernih organizacija za upravljanje tržišno orijentiranom, otvorenom ekonomijom i uspostavi novog pravnog režima za funkcioniranje istog (Vlada RH, 2016.).

Iako su ovo manje ili više zajedničke karakteristike mjera ekonomske politike socijalističkih zemalja Europe u tranziciji, dosadašnja iskustva su pokazala da je svaka zemlja koja je prihvatila tržišnu orijentaciju trebala nužno provesti niz mjera koje će joj omogućiti bržu i učinkovitiju pretvorbu prema propulzivnom, modernom i otvorenom gospodarstvu, baziranom na tržišnoj ekonomiji i ekonomiji znanja, što su iskusile i Hrvatska i Slovenija, vidljivo iz analize njihovog puta u tranzicijskim vremenima (Vlada RH, 2016.).

Analizirajući u prethodnim poglavljima rada razvoj poduzetništva, potpora poduzetništvu, poduzetničkog ekosustava kronološki, kao i različite aktivnosti na prvom mjestu državnih institucija pa na niže, kao institucionalne potpore poduzetništvu općenito, dobro je sagledati i ovaj aspekt vremena tj. dinamike i aktivnosti tranzicije društveno-gospodarskog poretka Hrvatske i Slovenije i vidjeti u kakvim turbulentnim ratnim, poratnim i kriznim vremenima i

na kakav način su te dvije države ipak skrbile i vodile brigu o poduzetništvu, tom izuzetno bitnom segmentu za razvoj svakog gospodarstva.

5. METODOLOŠKI OKVIR ANALIZE ODNOSA PODUZETNIČKE INFRASTRUKTURE I DRUŠTVENO-GOSPODARSKOG RAZVITKA HRVATSKE I SLOVENIJE - METODOLOŠKI OKVIR KVANTITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

U ovome se poglavlju najprije opisuje model kvantitativnog istraživanja, a isti sadrži izvore podataka, odnosno brojeve poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora i razvojnih agencija u Sloveniji i Hrvatskoj u razdoblju između 2005. godine i 2019. godine, tj. u razdoblju za koje je bilo moguće prikazati vjerodostojne podatke o njihovoj brojnosti. Također, opisan je način opisivanja istraživanih podataka odnosno kretanje brojeva promatranih veličina u istraživanom razdoblju te strategija testiranja u istraživanju formuliranih hipoteza odnosno kojom su metodom analizirani podaci i kako su izvedeni zaključci o valjanosti pomoćnih hipoteza i hipoteza.

Potom su opisane sve u istraživanju korištene statističke metode, a istraživani su podaci opisani izabranim skupom metoda iz domene deskriptivne statistike te linearnim i eksponencijalnim trend-modelima. Opis svake statističke metode obuhvaća i formulu na temelju koje se izračunavaju vrijednosti. Pomoćne su hipoteze, na temelju čijih zaključaka o valjanosti su izvođeni zaključci o valjanosti hipoteza, testirane regresijskom analizom.

Isto tako, opisani su istraživani podaci, a u tablicama su prikazane vrijednosti izabranih varijabli deskriptivne statistike. Sve su vrijednosti interpretirane. Kretanja brojeva poduzetničke infrastrukture opisana su i grafički linearnim te eksponencijalnim trend-modelima.

5.1. Opis modela kvantitativnog istraživanja

Istraživani podaci za kvantitativno istraživanje o odnosu poduzetničke infrastrukture, odnosno brojeva poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora te razvojnih agencija na zaposlenost i bruto domaći proizvod (BDP) prema tržišnim cijenama u razdoblju 2005.-2019. za Sloveniju preuzeti su iz dokumenata:

1. Metodologija za popis poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, provedba terenskog popisa i uspostavljanje ažuriranih evidencija, Urbanistički inštitut Republike Slovenije i Geodetski inštitut Slovenije, Ljubljana 2019
2. Zaposlenost (ukupno), 2005.-2019. Slovenija, Eurostat, www.ec.europa.eu/eurostat/statistic
3. Kretanje broja razvojnih agencija u Sloveniji, Razvojne agencije, [www-rra—giz-si/agencije](http://www-rra-giz-si/agencije)
4. Poslovne cone, www.investslovenia.org/si/poslovne-cone/

5. Evidenca inkubator in tehnoloških parkova u Sloveniji, JAPTI

Vrijednosti brojeva poduzetničke infrastrukture te zaposlenosti i bruto domaćeg proizvoda prema tržišnim cijenama za Hrvatsku u razdoblju 2005.-2019. preuzeti su iz dokumenata:

1. Zaposlenost 2005.-2011. Hrvatska, Statistički ljetopis 2015, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, web.dzs.hr/arhiva.html
2. Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj 2019. CEPOR
3. Zaposlenost (ukupno), 2012.-2019, Hrvatska, Eurostat
4. Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture, Ministarstvo gospodarstva.

Kretanje brojeva poduzetničkih zona i županijskih razvojnih agencija u Hrvatskoj autor je dodatno istražio kontaktiranjem uprava poduzetničkih zona i županijskih razvojnih agencija u Hrvatskoj. Iznosi BDP-a prema tržišnim cijenama i zaposlenosti preuzeti su iz "Population and employment", Eurostat.

Kretanje brojeva poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora, razvojnih agencija te bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) prema tržišnim cijenama i zaposlenosti za obje države opisani su vrijednostima statističkih varijabli *Verižni indeks*, *Stopa rasta*, *Aritmetička sredina* i *Geometrijska sredina*. Nadalje, za iste su vrijednosti brojeva poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora, razvojnih agencija te zaposlenosti i bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) prema tržišnim cijenama za obje države izrađeni grafikoni s linearnim i eksponencijalnim trend modelima na temelju kojih su promatrane pojave preciznije opisane godišnjim stopama rasta u razdoblju 2005.-2019. Ključne vrijednosti svih promatranih varijabli su interpretirane. Interpretacije trend modela sadrže i zaključak o njihovoj reprezentativnosti. Trend modeli se smatraju reprezentativnima ako su odstupanja i konstantnog člana u odnosu na stvarnu početnu vrijednost promatrane pojave i izračunate završne vrijednosti promatrane pojave na temelju konstantnog člana i regresijskog koeficijenta trend modela u odnosu na stvarnu završnu vrijednost promatrane pojave manje od 5% te ako je vrijednost varijable *Koeficijent determinacije* veći od 0,85.

Budući da na zaposlenost i BDP prema tržišnim cijenama utječe velik broj faktora, nije moguće definirati objektivan model mjerenja utjecaja poduzetničke infrastrukture na zaposlenost i BDP prema tržišnim cijenama. Jedini mogući odnos poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti te poduzetničke infrastrukture i BDP prema tržišnim cijenama koji je moguće objektivno analizirati je korelacija između njih. Hipoteze su formulirane tako da pretpostavljaju korelacije između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti te BDP prema tržišnim cijenama u Sloveniji i Hrvatskoj. Zaključak o valjanosti za svaku od četiri hipoteze izveden je na temelju rezultata testiranja triju pomoćnih hipoteza. Hipoteze se smatraju potvrđenima ako rezultati testiranja

pomoćnih hipoteza pokazuju da se najmanje dvije smatraju potvrđenim. Testiranje pomoćnih hipoteza provedeno je regresijskom analizom. Zaključak o valjanosti pomoćnih hipoteza izveden je na temelju varijable *Vrijednost p* (engl. P-value). Kao kriterij značajnosti povezanosti dviju varijabli, odnosno korelacije odabran je manje strog kriterij statističke značajnosti = 0,05. Dakle, ako je rezultat regresijske analize takav da je vrijednost varijable *Vrijednost p* < 0,05, pomoćna se hipoteza smatra potvrđenom. Ključne vrijednosti regresijske analize, među kojima je i vrijednost varijable *Pearsonov koeficijent linearne korelacije*, ako postoji statistička značajnost korelacije, su interpretirane. Zaključci o valjanosti pomoćnih hipoteza su eksplicitno navedeni. Zaključci o valjanosti svake hipoteze su eksplicitno navedeni nakon zaključka o valjanosti triju pomoćnih hipoteza.

5.2. Opis statističkih istraživačkih metoda

Kako bi se ostvarili ciljevi istraživanja, u radu je korišteno više statističkih metoda. Istraživani su podaci opisani vrijednostima mjera centralne tendencije, verižnih indeksa te linearnih i eksponencijalnih trend-modela u vremenskom razdoblju 2005.-2019. godine u Hrvatskoj. Pomoćne su hipoteze testirane korištenjem regresijske analize.

5.2.1. Mjere centralne tendencije i disperzije

Osnovna statistička analiza varijabilnih podataka statističkih skupova podrazumijeva određivanje vrijednosti konstanti koje što je moguće više reprezentativno opisuju nizove podataka. Te se konstante odnose na mjere centralne tendencije i disperzije oko kojih se gomilaju elementi statističkih skupova. Mjere centralne tendencije dijele se na potpune i položajne. Potpune mjere centralne tendencije određuju se na temelju svih podataka, a najvažnije među njima su: aritmetička sredina, geometrijska sredina i harmonijska sredina. Položajne mjere centralne tendencije su mod i medijan (Papić, 2014.). U istraživanju su određivane vrijednosti varijabli *Aritmetička sredina* i *Geometrijska sredina*.

5.2.1.1. Aritmetička sredina

Aritmetička sredina je mjera centralne tendencije koja se u praktičnim primjenama najčešće koristi. Izračunava se kao omjer zbroja svih promatranih vrijednosti i broja promatranih vrijednosti prema formuli $\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$ (Papić, 2014.).

5.2.1.2. Geometrijska sredina

Geometrijska sredina je mjera centralne tendencije koja se koristi u analizi vremenskih nizova za izračunavanje stope promjene pojave u vremenskom intervalu. U takvim analizama aritmetička sredina nije prikladna mjera centralne tendencije. Geometrijska se sredina

izračunava kao n -ti korijen iz umnoška n vrijednosti prema formuli $G = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n x_i}$ (Papić, 2014).

5.2.1.3. Vremenski niz

Vremenski niz predstavlja uređeni skup kronoloških vrijednosti. Predstavlja se izrazom Y_t za $t = 1, 2, \dots, n$. Prema kriteriju vremenske definicije, postoje dvije vrste vremenskih nizova: *Intervalni vremenski niz* i *Trenutačni vremenski niz*. Vrijednosti intervalnog vremenskog niza se odnose na mjere unutar određenog vremenskog intervala, primjerice broj novoregistriranih poduzetnika u svakoj godini promatranog intervala. Vrijednost trenutačnog vremenskog niza se odnosi na mjeru u određenom trenutku, primjerice ukupan broj registriranih poduzetnika u nekom danu (Papić, 2014.).

5.2.1.4. Verižni indeksi

Verižni indeksi vremenskog niza su relativni brojevi koji izražavaju relativne promjene jedne pojave ili skupine pojava u različitim razdobljima ili vremenskim točkama. Verižni indeksi su individualni indeksi koji pokazuju promjene stanja pojave u uzastopnim razdobljima. Verižni indeks V_t razdoblja t se izračunava prema formuli, $V_t = \frac{Y_t}{Y_{t-1}} \cdot 100$, odnosno tako da se vrijednost razdoblja t podijeli s vrijednosti prethodnog razdoblja $t-1$ pa se izračunati omjer pomnoži brojem 100 kako bi se dobila mjera promatrane promjene izražena u postocima (Papić, 2014.).

Iznos relativne promjene u promatranim uzastopnim razdobljima izražen u postocima izračunava se tako da se od vrijednosti verižnog indeksa oduzme broj 100. Vrijednost verižnog indeksa 100 znači da nema promjene promatrane veličine Y_t u odnosu na prethodno razdoblje Y_{t-1} . Vrijednost indeksa veća od 100 ukazuje na porast varijable Y_t u odnosu na prethodno razdoblje Y_{t-1} , a manja od 100 na pad. Primjerice, ako je indeks 107 znači rast vrijednosti Y_t od 7%, a indeks 93 znači pad vrijednosti Y_t od 7%.

5.2.2. Prognostički trend-modeli

Postoji li pravilnost u kretanju promatrane pojave u određenom vremenskom razdoblju, primjerice imaju li vrijednosti vremenskog niza tendenciju rasta ili pada, izvodi se zaključak da vremenski niz ima trend. Algebarski model koji najbolje opisuje odnos između promatranih varijabli izvodi se na temelju rezultata regresijske analize. Jedan od mogućih rezultata takve analize je određivanje parametara nekog oblika trend-modela (Papić, 2014.). Za opis kretanja promatrane pojave, najčešće se koriste linearni trend-model i eksponencijalni trend-model.

5.2.2.1. Linearni trend-model

Linearnim se trend-modelom opisuju kretanja pojava kod kojih su vrijednosti promjena približno iste u svakoj vremenskoj jedinici. Vremenska jedinica označava se s X_t gdje t predstavlja vrijeme. Jednadžba procijenjenog linearnog trend-modela glasi $\hat{y} = bX + a$ gdje su a i b procijenjene vrijednosti parametara izračunati korištenjem statističke metode *Najmanjih kvadrata*, prema formulama: $b = \frac{\sum_{t=1}^N X_t Y_t - N \cdot \bar{X} \cdot \bar{y}}{\sum_{t=1}^N X_t^2 - N \cdot \bar{X}^2}$ i $a = \bar{Y} - b \cdot \bar{X}$. Parametar a , odnosno *Konstantni član*, predstavlja vrijednost varijable Y u ishodištu promatranog vremenskog razdoblja, kada je vrijednosti varijable $X = 0$. Parametar b , odnosno *Regresijski koeficijent*, predstavlja prosječnu apsolutnu promjenu varijable Y u jedinica vremena u promatranom razdoblju (Papić, 2014.). Parametar R^2 odnosno *Koeficijent determinacije* predstavlja mjeru koliki je obuhvat promjene promatrane zavisne varijable objašnjen linearnim trend-modelom, odnosno količinu varijance zavisne varijable objašnjenu linearnim regresijskim modelom. Predstavlja omjer zbroja kvadrata odstupanja objašnjenog regresijskim modelom sa zbrojem kvadrata ukupnih odstupanja i izračunava se prema formuli $R^2 = \frac{\sum_{i=1}^N (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum_{i=1}^N (y_i - \bar{y})^2}$ (Papić, 2014.). Vrijednost R^2 može poprimiti vrijednosti od 0% do 100%. Veća vrijednost R^2 znači i veću reprezentativnost trend-modela.

5.2.2.2. Eksponencijalni trend-model

Eksponencijalni se trend-model koristi kada promjena promatrane pojave nije linearna, nego ima konstantan relativan iznos. Jednadžbe procijenjenog eksponencijalnog trend-modela glasi $\hat{Y} = a \cdot e^{bX}$. Parametar a , odnosno *Konstantni član*, predstavlja vrijednost varijable Y u ishodištu promatranog vremenskog razdoblja, kada je vrijednost varijable $X = 0$. Parametar b , odnosno *Regresijski koeficijent*, predstavlja prosječnu relativnu promjenu varijable Y u jedinici vremena u promatranom razdoblju izraženu u decimalnom obliku. Iz parametra b se izračunava prosječna periodična stopa promjene promatrane pojave unutar promatranog razdoblja prema formuli $\bar{S} = b \cdot 100\%$ (Papić, 2014.). Parametar R^2 , odnosno *Koeficijent determinacije* predstavlja mjeru koliki je obuhvat promjene promatrane zavisne varijable objašnjen eksponencijalnim trend-modelom, odnosno količinu varijance zavisne varijable objašnjenu nezavisnom varijablom. Usporedbom varijanci uspoređuje se stupanj disperzije osnovnih skupova.

5.2.3. Regresijska analiza

Regresijskom je analizom, osim određivanja parametara trend-modela, što je opisano u odjeljku *Prognostički trend-modeli*, moguće i ispitati stupanj povezanosti između dviju ili više varijabli.

Jedan od rezultata regresijske analize je određivanje vrijednosti varijable *Pearsonov koeficijent linearne korelacije*. Pozitivni koeficijent korelacije ukazuje na upravnu proporcionalnost promatranih varijabli, odnosno da rast jedne rezultira rastom druge i obrnuto. Negativni koeficijent korelacije ima obrnutu proporcionalnost, odnosno da rast jedne varijable rezultira padom druge i obrnuto. Apsolutna vrijednost koeficijenta korelacije pokazuje jačinu korelacije. Međutim, prije izvođenja zaključka o jačini korelacije, da bi zaključak bio relevantan, potrebno je utvrditi je li korelacija statistički značajna. Takav se zaključak izvodi na temelju vrijednosti parametra *Vrijednost P* (engl. *P-value*) koji je također rezultat provedene regresijske analize. Korelacija se smatra statistički značajnom ako je vrijednost parametra *Vrijednost P* manja od granične vrijednosti za blaži kriterij statističke značajnosti koji iznosi 0,05, ili ako je ta vrijednost manja od granične vrijednosti za stroži kriterij koji iznosi 0,01. Osim vrijednosti varijabli *Pearsonov koeficijent linearne korelacije* i *Vrijednost P*, nakon provođenja regresijske analize interpretiraju se i vrijednosti *konstantnog člana*, odnosno parametra *a* i *regresijskog koeficijenta*, odnosno parametra *b* te *koeficijenta determinacije*, odnosno parametra R^2 što je opširnije opisano u točki *Linearni tren-model* (Papić, 2014.).

5.3. Opis istraživanih podataka

Istraživani podaci opisuju se kroz vrijednosti kretanja brojeva poduzetničke infrastrukture u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine, koji se odnose na nezavisne varijable istraživanja, vrijednosti kretanja brojeva u istraživanju odabranih ekonomskih pokazatelja u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine, koji se odnose na zavisne varijable istraživanja, vrijednosti kretanja brojeva poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine, koji se odnose na nezavisne varijable istraživanja te vrijednosti kretanja brojeva u istraživanju odabranih ekonomskih pokazatelja u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine, koji se odnose na zavisne varijable istraživanja.

5.3.1. Poduzetnička infrastruktura u Sloveniji

Poduzetnička infrastruktura u Sloveniji opisuje se kretanjem brojeva poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora i razvojnih agencija u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine.

5.3.1.1. Poduzetničke zone

Podaci o kretanju brojeva poduzetničkih zona u Republici Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u Tablici 5.1. U promatranom razdoblju broj poduzetničkih zona se s početnih 161 u 2005. godini povećao na 653 u 2019. godini. Promatrana pojava, odnosno broj poduzetničkih zona u Sloveniji u promatranom se razdoblju povećavala prema prosječnoj stopi rasta, odnosno geometrijskoj sredini, 9,19%. Aritmetička sredina stope rasta je nešto veća i

iznosi 10,67%, što je uobičajeno jer su u najvećem broju slučajeva promatranih pojava vrijednosti geometrijske sredine manje od aritmetičke sredine.

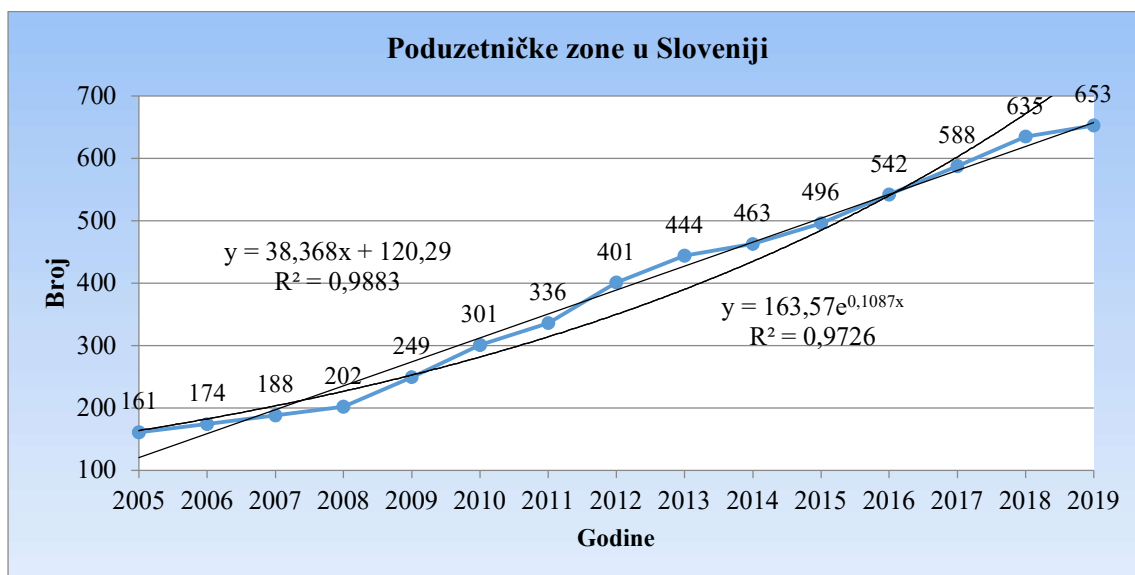
Tablica 5.1 Broj poduzetničkih zona u Sloveniji 2005. - 2019.

Godina	Broj poduzetničkih zona	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	161	-	-
2006	174	108,07	8,07
2007	188	108,05	8,05
2008	202	107,45	7,45
2009	249	123,27	23,27
2010	301	120,88	20,88
2011	336	111,63	11,63
2012	401	119,35	19,35
2013	444	110,72	10,72
2014	463	104,28	4,28
2015	496	107,13	7,13
2016	542	109,27	9,27
2017	588	108,49	8,49
2018	635	107,99	7,99
2019	653	102,83	2,83
Aritmetička sredina stope rasta			10,67
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)			9,19

Izvor: Obradio autor prema: Metodologija za popis poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, www.investslovenia.org/si/poslovne-cone/

Kretanje brojeva poduzetničkih zona u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazano je i linearnim trend-modelom u Grafikonu 5.1. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 38,368x + 120,29$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 120,29 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 40,71, odnosno za 25,29% manja od stvarne početne vrijednosti broja poduzetničkih zona u Sloveniji = 161. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast broja poduzetničkih zona u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 38,368. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj poduzetničkih zona u Sloveniji bio bi 657,442. Odstupanje od stvarnog broja poduzetničkih zona iznosi 4,442, odnosno 0,68%, što je prihvatljivo.

Grafikon 5.1 Broj poduzetničkih zona u Sloveniji 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Metodologija za popis poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, www.investslovenia.org/si/poslovne-cone/

Budući da je odstupanje početne vrijednosti trend-modela od stvarne početne vrijednosti 25,29%, linearni trend-model ne opisuje reprezentativno promatranu pojavu, odnosno kretanje brojeva poduzetničkih zona u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9883, koji je veći od odabranog kriterija značajnosti = 0,85 izvodi se zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje godišnji porast brojeva poduzetničkih zona u Sloveniji jer je 98,83% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Konačan je zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih zona u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

U Grafikonu 5.1 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 163,57e^{0,1087x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 163,57 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 2,57, odnosno za 1,60% veća od stvarne početne vrijednosti broja poduzetničkih zona u Sloveniji = 161. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta broja poduzetničkih zona u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 10,87%. Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj poduzetničkih zona u Sloveniji bio bi 749,23. Odstupanje od stvarnog broja poduzetničkih zona iznosi 96,23, odnosno 14,74%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Budući da je odstupanje završne vrijednosti trend-modela od stvarne završne vrijednosti 14,74%, eksponencijalni trend-

model ne opisuje reprezentativno promatranu pojavu odnosno kretanje brojeva poduzetničkih zona u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini.

Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9726, koji je veći od odabranog kriterija značajnosti = 0,85 izvodi se zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje godišnji porast brojeva poduzetničkih zona u Sloveniji, jer je 97,26% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih zona u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.1.2. Poduzetnički inkubatori

Podaci o kretanju brojeva poduzetničkih inkubatora u Republici Sloveniji u razdoblju 2005. do 2019. godine prikazani su u Tablici 5.2. U promatranom razdoblju broj poduzetničkih inkubatora se povećao s početnih 11 u 2005. godini na 25 u 2019. godini. Aritmetička sredina stope rasta iznosi 6,22%. Prosječnu godišnju stopu rasta nije moguće izračunati, jer u četiri godine u promatranom razdoblju nije bilo porasta broja poduzetničkih inkubatora.

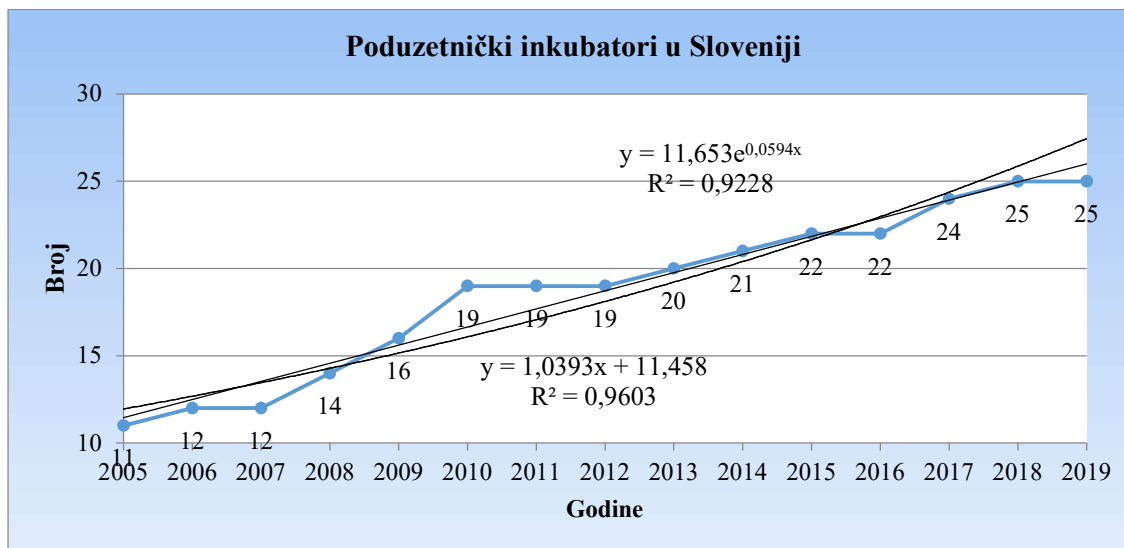
Tablica 5.2 Broj poduzetničkih inkubatora u Sloveniji 2005. - 2019.

Godina	Broj poduzetničkih inkubatora	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	11	-	-
2006	12	109,09	9,09
2007	12	100,00	0,00
2008	14	116,67	16,67
2009	16	114,29	14,29
2010	19	118,75	18,75
2011	19	100,00	0,00
2012	19	100,00	0,00
2013	20	105,26	5,26
2014	21	105,00	5,00
2015	22	104,76	4,76
2016	22	100,00	0,00
2017	24	109,09	9,09
2018	25	104,17	4,17
2019	25	100,00	0,00
Aritmetička sredina stope rasta			6,22
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)			-

Izvor: Obradio autor prema: Metodologija za popis poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, Evidenca inkubator in tehnoloških parkova u Sloveniji, JAPTI

Kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazano je i linearnim trend-modelom u Grafikonu 5.2. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 1,0393x + 11,458$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 11,458 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 0,458, odnosno za 4,16% veća od stvarne početne vrijednosti broja poduzetničkih inkubatora u Sloveniji = 11. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast broja poduzetničkih inkubatora u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 1,0393. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj poduzetničkih inkubatora u Sloveniji bio bi 26,01. Odstupanje od stvarnog broja poduzetničkih inkubatora iznosi 1,01, odnosno 4,03%. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. To znači da linearni trend-model reprezentativno opisuje godišnju stopu rasta promatrane pojave, odnosno kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini. Isti se zaključak izvodi i na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9603. Veća je od odabranog kriterija značajnosti = 0,85. Ta vrijednost pokazuje da je 96,03% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Konačan je zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer su sva tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

Grafikon 5.2 Broj poduzetničkih inkubatora u Sloveniji 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Metodologija za popis poslovnih zona i subjekata inovativnog okruženja na teritoriju Slovenije, Evidenca inkubator in tehnoloških parkova u Sloveniji, JAPTI

U Grafikonu 5.2 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 11,653 \cdot e^{0,0594x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 11,653 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini

promatranog razdoblja. Vrijednost je za 0,653, odnosno za 5,94% veća od stvarne početne vrijednosti broja poduzetničkih inkubatora u Sloveniji = 17. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta broja poduzetničkih inkubatora u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 5,94%. Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj poduzetničkih inkubatora u Sloveniji bio bi 27,46. Odstupanje od stvarnog broja poduzetničkih inkubatora iznosi 2,46, odnosno 9,82%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. To znači da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno godišnju stopu rasta promatrane pojave odnosno kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9228, koji je veći od odabranog kriterija značajnosti = 0,85 izvodi se zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje godišnji porast brojeva poduzetničkih inkubatora u Sloveniji, jer je 92,28% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer je samo jedan od tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.1.3. Razvojne agencije

Podaci o kretanju brojeva razvojnih agencija u Republici Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u Tablici 5.3. U promatranom razdoblju broj razvojnih agencija se povećao s početnih 10 u 2005. godini na 27 u 2019. godini.

Tablica 5.3 Broj razvojnih agencija u Sloveniji 2005. - 2019.

Godina	Broj razvojnih agencija	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	10	-	-
2006	10	100,00	0,00
2007	11	110,00	10,00
2008	13	118,18	18,18
2009	16	123,08	23,08
2010	22	137,50	37,50
2011	22	100,00	0,00
2012	23	104,55	4,55
2013	26	113,04	13,04
2014	26	100,00	0,00
2015	26	100,00	0,00
2016	27	103,85	3,85
2017	27	100,00	0,00
2018	27	100,00	0,00
2019	27	100,00	0,00

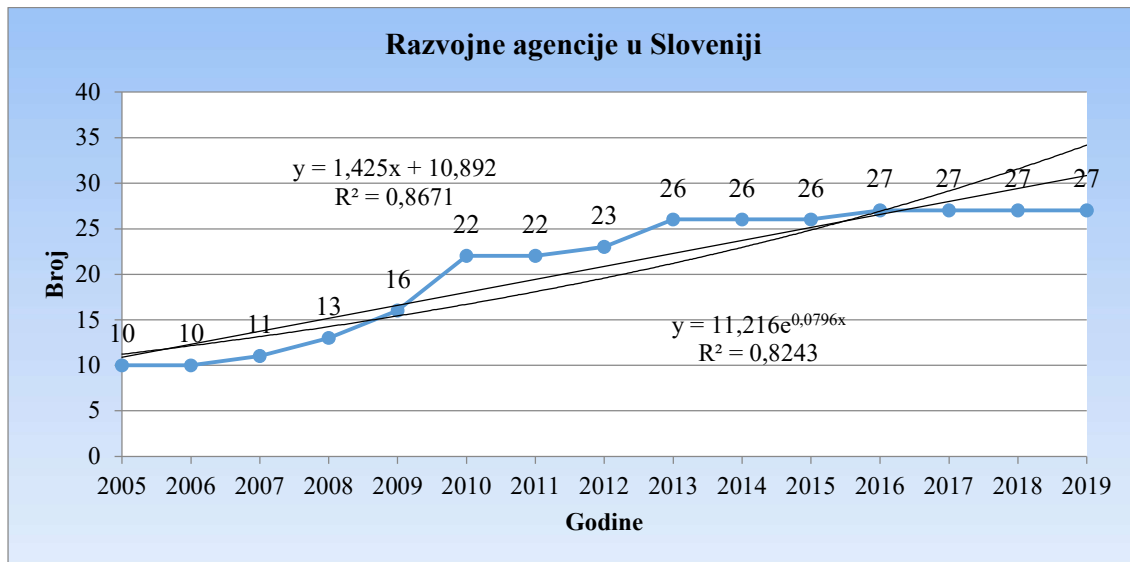
Aritmetička sredina stope rasta	7,87
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)	

Izvor: Obradio autor prema: Razvojne agencije Slovenija www-rra-giz-si/agencije

Aritmetička sredina stope rasta iznosi 7,87%. Prosječnu godišnju stopu rasta nije moguće izračunati, jer tijekom više godina u promatranom razdoblju nije bilo porasta. Kretanje brojeva razvojnih agencija u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazano je i linearnim trend-modelom u Grafikonu 5.3. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 1,425x + 10,892$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 10,892 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 0,892, odnosno za 8,92% veća od stvarne početne vrijednosti broja razvojnih agencija u Sloveniji = 10. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast broja razvojnih agencija u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 1,425. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj razvojnih agencija u Sloveniji bio bi 30,84. Odstupanje od stvarnog broja razvojnih agencija iznosi 3,84, odnosno 14,23%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo, što znači da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno godišnju stopu rasta promatrane pojave, odnosno kretanje brojeva razvojnih agencija u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,8671, koja je veća od odabranog kriterija značajnosti = 0,85 izvodi se zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje godišnju stopu porasta broja razvojnih agencija u promatranom razdoblju jer je 86,71% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Konačan je zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva razvojnih agencija u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer je samo jedan od tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

U Grafikonu 5.3 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 11,216e^{0,0796x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 11,216 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 1,216, odnosno za 12,16% veća od stvarne početne vrijednosti broja razvojnih agencija u Sloveniji = 10. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta broja razvojnih agencija u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 7,96%.

Grafikon 5.3 Broj razvojnih agencija u Sloveniji 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Razvojne agencije Slovenija www.rra-giz-si/agencije

Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj razvojnih agencija u Sloveniji bio bi 34,18. Odstupanje od stvarnog broja razvojnih agencija iznosi 7,18, odnosno 26,61%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. To znači da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno godišnju stopu rasta promatrane pojave odnosno kretanje brojeva razvojnih agencija u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini.

Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,8243, koja je manja od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno godišnju stopu porasta broja razvojnih agencija u Sloveniji jer je 82,43% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva razvojnih agencija u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer su sva tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.2. Ekonomski pokazatelji u Sloveniji

Ekonomski pokazatelji u Sloveniji odnose se na opise kretanja zaposlenosti i bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine. Budući da se te vrijednosti odnose na zavisne varijable istraživanja, u sljedećem potpoglavlju testirat će se korelacija svih oblika poduzetničke infrastrukture s oba ekonomska pokazatelja.

5.3.2.1. Zaposlenost u Sloveniji

Podaci o kretanju zaposlenosti u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u

Tablici 5.4. U promatranom razdoblju zaposlenost se povećala s početnih 952,19 tisuća u 2005. godini na 1053,00 tisuća u 2019. godini. Prosječnu godišnju stopu rasta promatrane pojave, odnosno zaposlenost u Sloveniji u promatranom razdoblju nije moguće izračunati, jer je u 5. odnosno neparan broj, godina, u razdoblju od 2009. godine do 2013. godine zaposlenost padala. Aritmetička sredina stope rasta je iznosi 0,74%.

Kretanje zaposlenosti u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine opisano je i linearnim trend-modelom u Grafikonu 5.4. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 2614,9x + 956,74$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 956,74 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 4,58 tisuća odnosno za 0,48% veća od stvarne početne vrijednosti *Zaposlenost* u Sloveniji = 952,16 tisuća. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo.

Tablica 5.4 Zaposlenost u Sloveniji 2005. - 2019.

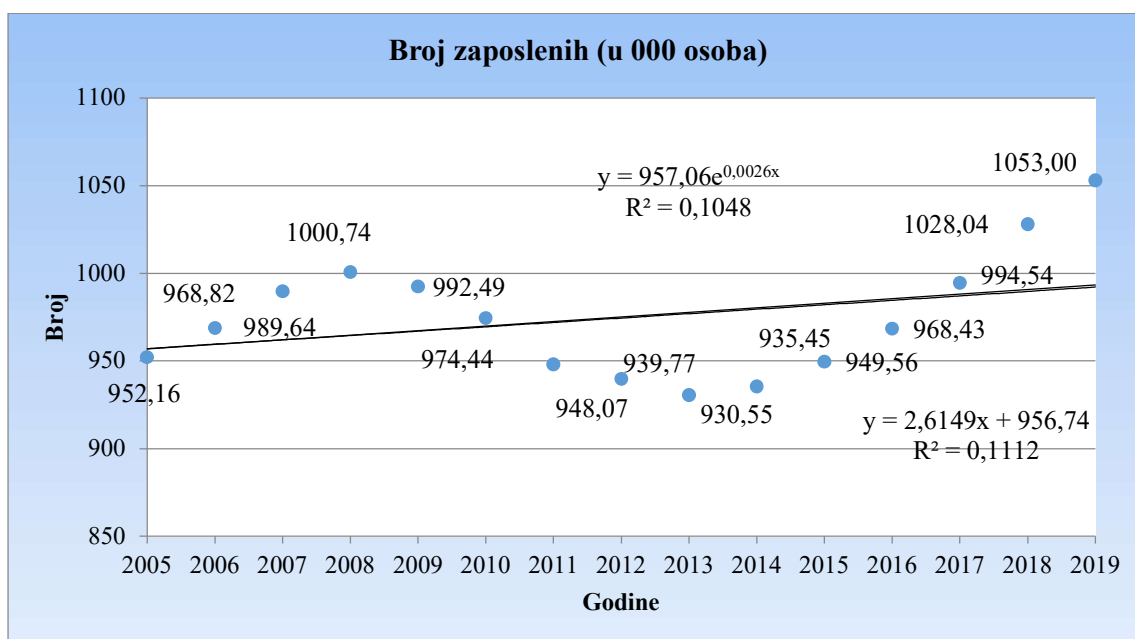
Godina	Zaposlenost (tisuće)	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	952,16	-	-
2006	968,82	101,75	1,75%
2007	989,64	102,15	2,15%
2008	1000,74	101,12	1,12%
2009	992,49	99,18	-0,82%
2010	974,44	98,18	-1,82%
2011	948,07	97,29	-2,71%
2012	939,77	99,12	-0,88%
2013	930,55	99,02	-0,98%
2014	935,45	100,53	0,53%
2015	949,56	101,51	1,51%
2016	968,43	101,99	1,99%
2017	994,54	102,70	2,70%
2018	1028,04	103,37	3,37%
2019	1053,00	102,43	2,43%
Aritmetička sredina stope rasta			0,74%
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)			-

Izvor: Obradio autor prema: Eurostat zaposlenost Slovenija

Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast zaposlenosti u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 2,614 tisuća. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini zaposlenost a u Sloveniji bila bi 993,349 tisuća. Odstupanje od stvarne vrijednosti broja zaposlenih u Sloveniji = 1053,00 iznosi 59,651 tisuća, odnosno 5,66%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Viša razina odstupanja može se objasniti padom zaposlenosti u Sloveniji u razdoblju 2009. i 2013. nastalim zbog globalne ekonomske

krize. To znači da linearni trend-model nedovoljno reprezentativno opisuje godišnju stopu rasta promatrane pojave, odnosno kretanje broja zaposlenih u Sloveniji u razdoblju između 2005. - 2019. godine. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,1112, koja je značajno manja je od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje zaposlenosti u Sloveniji u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je tek 11,12% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom, što predstavlja iznimno mali postotak. Konačan je zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje zaposlenosti u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

Grafikon 5.4 Zaposlenost u Sloveniji 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Eurostat, zaposlenost Slovenija

U Grafikonu 5.4 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 957,06e^{0,0026x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 957,06 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 4,9 tisuća, odnosno za 0,51% veća od stvarne početne vrijednosti *Zaposlenost u Sloveniji* = 952,16 tisuća. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta zaposlenosti u Sloveniji u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 0,26%. Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini vrijednost *Zaposlenost u Sloveniji* u Sloveniji bio bi 992,535 tisuća. Odstupanje od stvarnog broja zaposlenih iznosi -60,46 tisuća odnosno 5,74%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Međutim, viša razina

odstupanja može se objasniti padom zaposlenosti u Sloveniji u razdoblju između 2009. i 2013. godine nastalim zbog globalne ekonomske krize. To znači da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno godišnju stopu rasta promatrane pojave, odnosno kretanje zaposlenosti u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,1048, koja je manja od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje zaposlenosti u Sloveniji u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je tek 10,48% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom, što predstavlja iznimno mali postotak. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje zaposlenosti u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.2.2. Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama u Sloveniji

Podaci o kretanju bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u Tablici 5.5. U promatranom razdoblju *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama* se povećao s početnih 17109 milijuna EUR u 2005. godini na 23170 milijuna EUR u 2019. godini.

Tablica 5.5 BDP po tržišnim cijenama u Sloveniji 2005. - 2019.

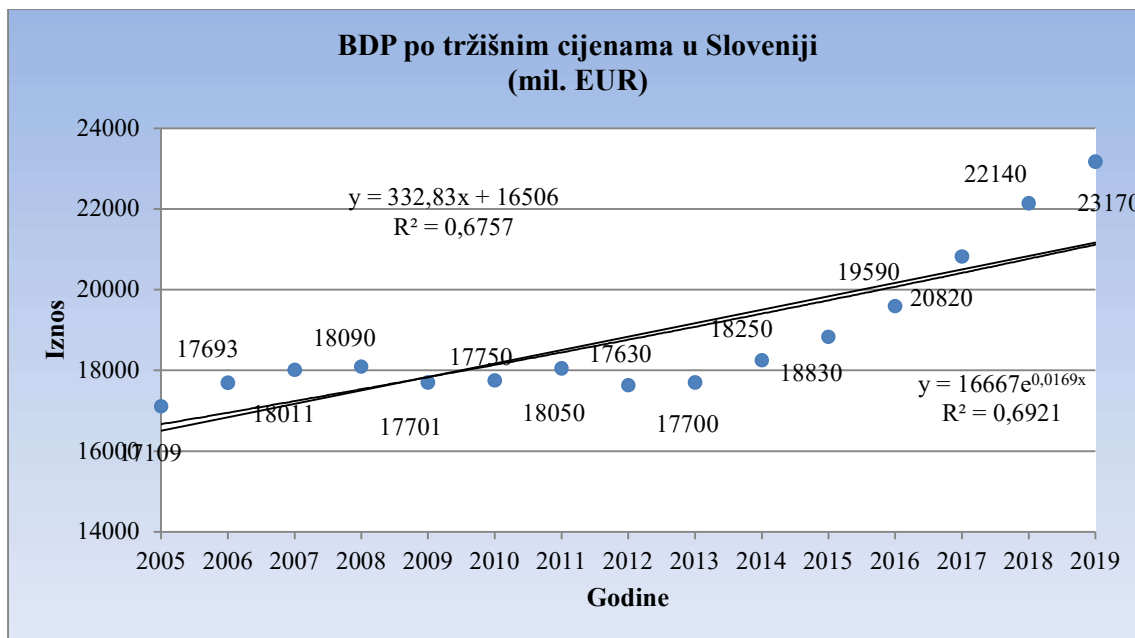
Godina	BDP po tržišnim cijenama (mil. EUR)	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	17109	-	-
2006	17693	103,41	3,41%
2007	18011	101,80	1,80%
2008	18090	100,44	0,44%
2009	17701	97,85	-2,15%
2010	17750	100,28	0,28%
2011	18050	101,69	1,69%
2012	17630	97,67	-2,33%
2013	17700	100,40	0,40%
2014	18250	103,11	3,11%
2015	18830	103,18	3,18%
2016	19590	104,04	4,04%
2017	20820	106,28	6,28%
2018	22140	106,34	6,34%
2019	23170	104,65	4,65%
Aritmetička sredina stope rasta			2,22%
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)			2,02%

Izvor: Obradio autor prema: Eurostat, BDP po tržišnim cijenama Slovenija

Promatrana pojava, odnosno bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama u Sloveniji u promatranom se je razdoblju godišnje povećavao prema prosječnoj stopi rasta odnosno geometrijskoj sredini, 2,02%. Aritmetička sredina stope rasta je nešto veća i iznosi 2,22%, što je uobičajeno, jer su u najvećem broju slučajeva promatranih pojava vrijednosti geometrijske sredine manje od aritmetičke sredine.

Kretanje bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godine je opisano linearnim i eksponencijalnim trend-modelom u Grafikonu 5.5. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 332,83x + 16506$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 16506 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 603 milijuna EUR, odnosno za 3,52% manja od stvarne početne vrijednosti *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama* u Sloveniji = 17109 milijuna EUR. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 332,83 milijuna EUR.

Grafikon 5.5 BDP po tržišnim cijenama u Sloveniji 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Eurostat, BDP po tržišnim cijenama Slovenija

Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, vrijednost bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji bio bi 21165,62 milijuna EUR. Odstupanje od stvarne vrijednosti *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama* u Sloveniji = 23170 mil. EUR iznosi 2004,38 milijuna EUR odnosno 8,65%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Visoka razina odstupanja se može objasniti padom bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u 2009. i 2012. godini, nastalim zbog globalne ekonomske krize. To znači

da linearni trend-model nedovoljno reprezentativno opisuje godišnju stopu rasta promatrane pojave, odnosno kretanje vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,6757, koja je manja od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 67,57% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Konačan je zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

U Grafikonu 5.5 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 16667e^{0,0169x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 16667 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 442 milijuna EUR, odnosno za 2,58% manja od stvarne početne vrijednosti *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama u Sloveniji* = 17109 milijuna EUR. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 1,69%. Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, vrijednost *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama u Sloveniji* bio bi 21115,48 milijuna EUR. Odstupanje od stvarne vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama iznosi -2054,52 milijuna EUR, odnosno 8,87%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Visoka razina odstupanja se može objasniti padom bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u 2009. i 2012. godini, nastalim zbog globalne ekonomske krize. To znači da eksponencijalni trend-model nedovoljno reprezentativno opisuje godišnju stopu rasta promatrane pojave odnosno kretanje vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u razdoblju 2005. - 2019. godini. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,6921, koja je manja od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u promatranom razdoblju vrijednosti. Ta vrijednost pokazuje da je 69,21% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Sloveniji u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.3. Poduzetnička infrastruktura u Hrvatskoj

Poduzetnička infrastruktura u Hrvatskoj promatrana je kroz opise kretanja brojeva poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora i razvojnih agencija u Hrvatskoj 2005. - 2019.

5.3.3.1. Poduzetničke zone

Podaci o kretanju brojeva poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u Tablici 5.6. U promatranom razdoblju broj poduzetničkih zona se je povećao s početnih 152 u 2005. godini na 327 u 2019. godini.

Tablica 5.6 Broj poduzetničkih zona u Hrvatskoj 2005. - 2019.

Godina	Broj poduzetničkih zona	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	152	-	-
2006	183	120,39	20,39
2007	212	115,85	15,85
2008	227	107,08	7,08
2009	233	102,64	2,64
2010	246	105,58	5,58
2011	258	104,88	4,88
2012	265	102,71	2,71
2013	273	103,02	3,02
2014	283	103,66	3,66
2015	297	104,95	4,95
2016	306	103,03	3,03
2017	309	100,98	0,98
2018	318	102,91	2,91
2019	327	102,83	2,83
Aritmetička sredina stope rasta			5,75
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)			4,24

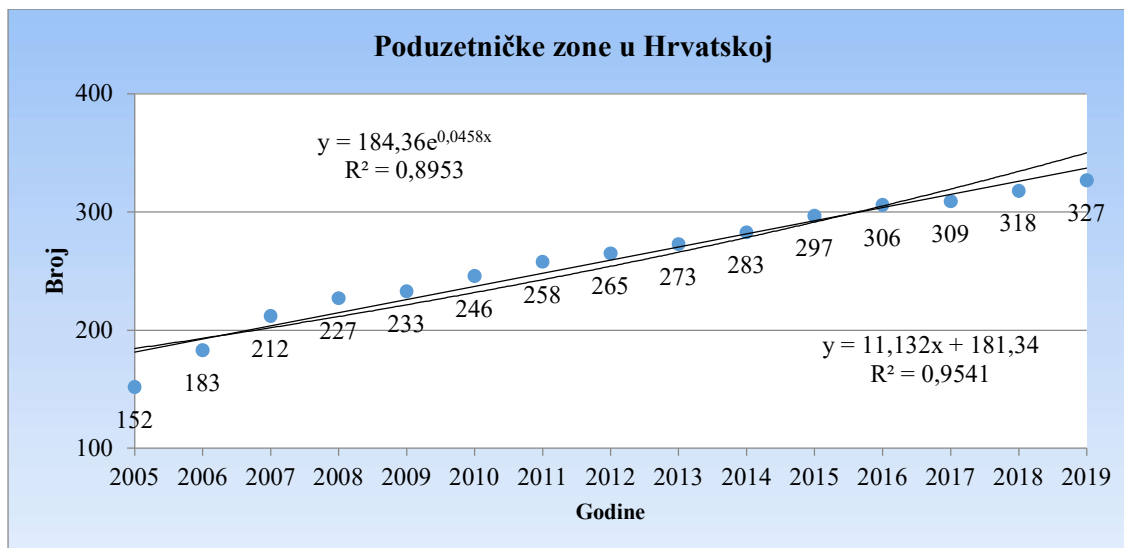
Izvor: Obradio autor prema: Županijske razvojne agencije RH, Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture MINGO, 2021.

Promatrana pojava odnosno broj poduzetničkih zona u Hrvatskoj u promatranom se je razdoblju godišnje povećavala prema prosječnoj stopi rasta odnosno geometrijskoj sredini, 4,24%. Aritmetička sredina stope rasta je nešto veća i iznosi 5,75%, što je uobičajeno, jer su u najvećem broju slučajeva promatranih pojava vrijednosti geometrijske sredine manje od aritmetičke sredine.

Kretanje brojeva poduzetničkih zona u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazano je i linearnim trend-modelom te eksponencijalnim trend-modelom u Grafikonu 5.6. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 11,132x + 181,34$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 181,34

pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 29,34, odnosno za 16,30% veća od stvarne početne vrijednosti broja poduzetničkih zona u Hrvatskoj = 166. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo.

Grafikon 5.6 Broj poduzetničkih zona u Hrvatskoj 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Županijske razvojne agencije RH, Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture MINGO, 2021.

Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast broja poduzetničkih zona u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 11,132. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj poduzetničkih zona u Hrvatskoj bio bi 337,19. Odstupanje od stvarnog broja poduzetničkih zona iznosi 10,19 odnosno 3,12%. Odstupanje je manje od 5% pa je neprihvatljivo. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9541, koja je veća je od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih zona u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 97,30% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Stoga, konačan je zaključak da linearni trend-model promatrane pojave reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih zona u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine, jer su dva od tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

U Grafikonu 5.6 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 184,36e^{0,0458x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 184,36 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 32,36, odnosno za 21,29% veća od stvarne početne vrijednosti broja poduzetničkih zona u Hrvatskoj = 152. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta

broja poduzetničkih zona u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 4,58%. Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj poduzetničkih zona u Hrvatskoj bio bi 350,05. Odstupanje od stvarnog broja poduzetničkih zona iznosi 23,05 odnosno 7,05%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,89,53, koja je veća od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih zona u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 89,53% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Stoga, konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model promatrane pojave ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva poduzetničkih zona u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.3.2. Poduzetnički inkubatori

Podaci o kretanju brojeva poduzetničkih inkubatora u Republici Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u Tablici 5.7. U promatranom razdoblju broj poduzetničkih inkubatora se je povećao s početnih 15 u 2005. godini na 56 u 2019. godini. Vrijednost prosječne stope rasta odnosno geometrijske sredine nije moguće izračunati, jer u 2017. godini nije došlo do porasta broja poduzetničkih inkubatora. Vrijednost aritmetičke sredine stope rasta iznosi 10,11%,.

Kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazano je i linearnim trend-modelom te eksponencijalnim trend-modelom u Grafikonu 5.7.

Tablica 5.7 Broj poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj 2005. - 2019.

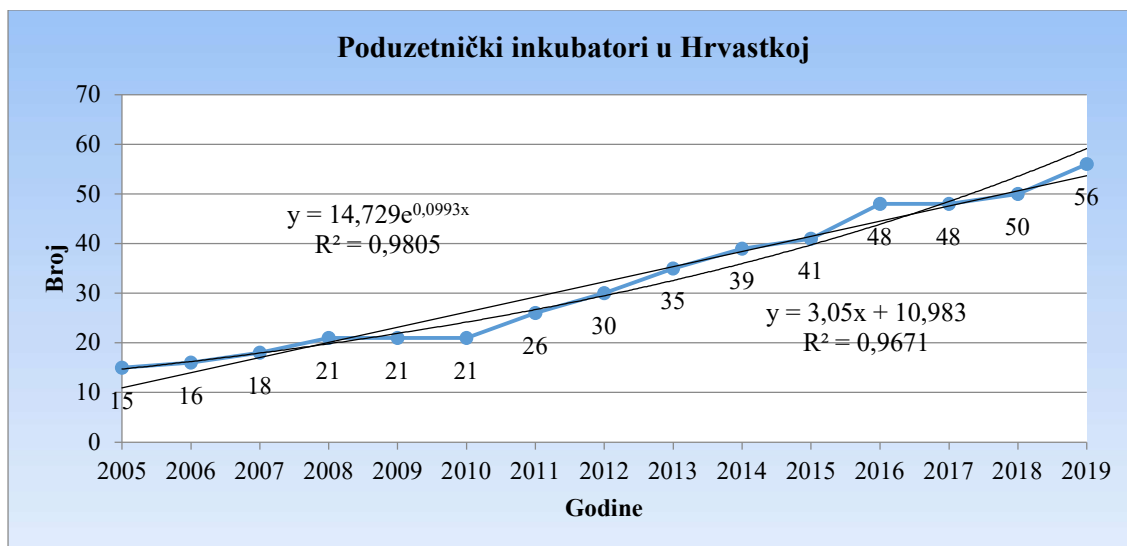
Godina	Broj poduzetničkih inkubatora	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	15	-	-
2006	16	106,67	6,67
2007	18	112,50	12,50
2008	21	116,67	16,67
2009	21	100,00	0,00
2010	21	100,00	0,00
2011	26	123,81	23,81
2012	30	115,38	15,38
2013	35	116,67	16,67
2014	39	111,43	11,43
2015	41	105,13	5,13
2016	48	117,07	17,07
2017	48	100,00	0,00
2018	50	104,17	4,17

2019	56	112,00	12,00
Aritmetička sredina stope rasta			10,11
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)			-

Izvor: Obradio autor prema: Županijske razvojne agencije RH, CEPOR Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj 2019., Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture MINGO, 2021.

Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 3,05x + 10,983$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 10,983 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 4,017, odnosno za 26,78% manja od stvarne početne vrijednosti broja poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj = 15. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast broja poduzetničkih inkubatora u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 3,05. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj bio bi 53,68. Odstupanje od stvarnog broja poduzetničkih inkubatora iznosi 2,32 odnosno 4,14%. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9671, koja je veća je od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 96,71% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Konačan je zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj, jer su dva od tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

Grafikon 5.7 Broj poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Županijske razvojne agencije RH, CEPOR Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj 2019., Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture MINGO, 2021.

U Grafikonu 5.7 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 14,729e^{0,093x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 14,729 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 0,271, odnosno za 1,81% manja od stvarne početne vrijednosti broja poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj = 15. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta broja poduzetničkih inkubatora u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 9,93%. Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj bio bi 59,15. Odstupanje od stvarnog broja poduzetničkih inkubatora iznosi 3,15 odnosno 0,5,62%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9805, koja je veća od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 98,05% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.3.3. Razvojne agencije

Podaci o kretanju brojeva razvojnih agencija u Republici Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u Tablici 5.8. U promatranom razdoblju broj razvojnih agencija povećao se s početnih 9 u 2005. godini na 79 u 2019. godini. Za promatranu pojavu nije moguće izračunati prosječnu stopu rasta odnosno geometrijsku sredinu, jer u dvije godine nije bilo porasta broja razvojnih agencija u Hrvatskoj. Aritmetička sredina stope rasta iznosi 17,77%.

Tablica 5.8 Broj razvojnih agencija u Hrvatskoj 2005. - 2019.

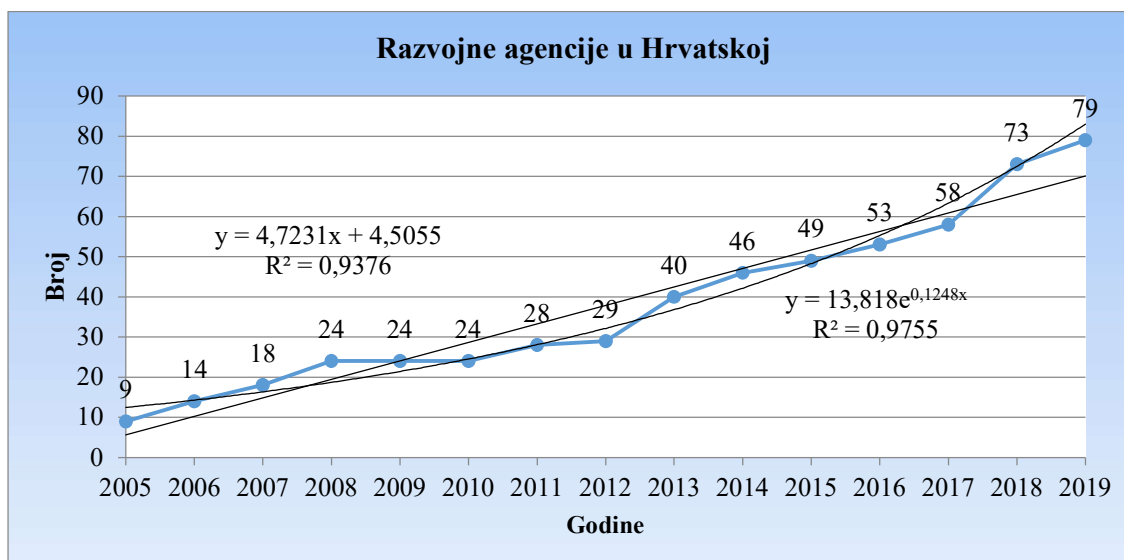
Godina	Broj razvojnih agencija	Veržni indeksi	Stope rasta %
2005	9	-	-
2006	14	155,56	55,56
2007	18	128,57	28,57
2008	24	133,33	33,33
2009	24	100,00	0,00
2010	24	100,00	0,00
2011	28	116,67	16,67
2012	29	103,57	3,57
2013	40	137,93	37,93
2014	46	115,00	15,00
2015	49	106,52	6,52

2016	53	108,16	8,16
2017	58	109,43	9,43
2018	73	125,86	25,86
2019	79	108,22	8,22
Aritmetička sredina stope rasta			17,77
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)			-

Izvor: Obradio autor prema: Županijske razvojne agencije RH, Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture MINGO, 2021.

Kretanje brojeva razvojnih agencija u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazano je i linearnim trend-modelom te eksponencijalnim trend-modelom u Grafikonu 5.8. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 4,7231x + 4,5055$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 4,5055 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 4,4945, odnosno za 49,94% manja od stvarne početne vrijednosti broja razvojnih agencija u Hrvatskoj = 9. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast broja razvojnih agencija u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 4,7231. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj razvojnih agencija u Hrvatskoj bio bi 70,63. Odstupanje od stvarnog broja razvojnih agencija iznosi -8,37 odnosno 10,60%. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9376, koja je manja od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva razvojnih centara u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 93,76% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Konačan je zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva razvojnih agencija u Hrvatskoj u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

Grafikon 5.8 Broj razvojnih agencija u Hrvatskoj 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Županijske razvojne agencije RH, Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture MINGO, 2021.

U Grafikonu 5.8 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 13,818e^{0,1248x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 13,818 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 4,818 odnosno za 50,53% veća od stvarne početne vrijednosti broja razvojnih agencija u Hrvatskoj = 9. Odstupanje je veće od 5% pa nije prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta broja razvojnih agencija u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 12,48%. Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, broj razvojnih agencija u Hrvatskoj bio bi 79,29. Odstupanje od stvarnog broja razvojnih agencija iznosi 0,29 odnosno 0,37%. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Na temelju, vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9376, koja je veća od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva razvojnih centara u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 93,76% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje kretanje brojeva razvojnih agencija u Hrvatskoj u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.4. Ekonomski pokazatelji u Hrvatskoj

Ekonomski pokazatelji u Hrvatskoj promatrani su kroz opise kretanja zaposlenosti i bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine. Budući

da se te vrijednosti odnose na zavisne varijable istraživanja, u sljedećem potpoglavlju testirat će se korelacija svih oblika poduzetničke infrastrukture s oba ekonomska pokazatelja.

5.3.4.1. Zaposlenost u Hrvatskoj

Podaci o kretanju zaposlenosti u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u Tablici 5.9. U promatranom razdoblju zaposlenost se povećala s početnih 1420,00 tisuća u 2005. godini na 1688,00 tisuća u 2019. godini. Prosječnu stopu rasta promatrane pojave, odnosno zaposlenost u Hrvatskoj u promatranom razdoblju nije moguće izračunati, jer je u 3 odnosno neparan broj, godina, u razdoblju od 2009. godine do 2013. godine, zaposlenost padala. Aritmetička sredina stope rasta iznosi 1,26%.

Kretanje zaposlenosti u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine opisano je i linearnim trend-modelom u Grafikonu 5.9. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 16,606x + 1433,5$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 1433,5 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 13,5 tisuća odnosno za 0,95% veća od stvarne početne vrijednosti *Zaposlenost u Hrvatskoj* = 1420,00 tisuća. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo.

Tablica 5.9 Zaposlenost u Hrvatskoj 2005. - 2019.

Godina	Zaposlenost (tisuće)	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	1420,00	-	-
2006	1468,00	103,38	3,38
2007	1495,00	101,84	1,84
2008	1501,00	100,40	0,40
2009	1493,00	99,47	-0,53
2010	1481,00	99,20	-0,80
2011	1523,00	102,84	2,84
2012	1575,51	103,45	3,45
2013	1534,00	97,37	-2,63
2014	1574,99	102,67	2,67
2015	1594,53	101,24	1,24
2016	1599,21	100,29	0,29
2017	1634,41	102,20	2,20
2018	1664,37	101,83	1,83
2019	1688,29	101,44	1,44
Aritmetička sredina stope rasta			1,26%
Prosječna stopa rasta (geometrijska sredina)			-

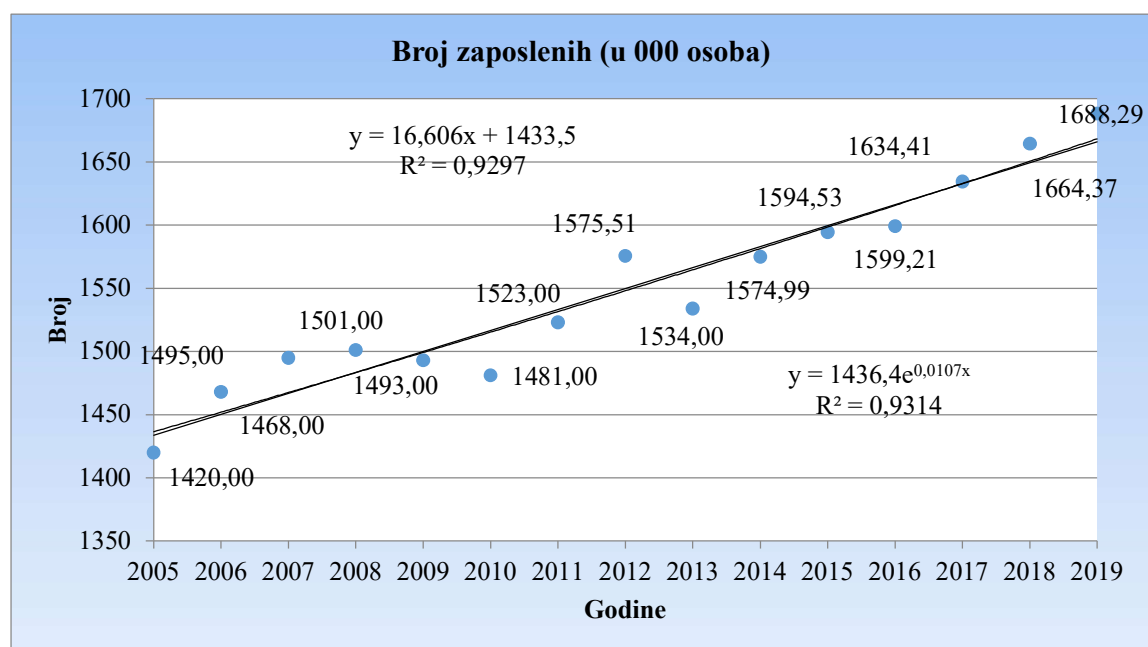
Izvor: Obradio autor prema: Eurostat zaposlenost Hrvatska, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske Statistički ljetopis 2015.

Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast zaposlenosti u

Hrvatskoj u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 16,606 tisuća. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, vrijednost broja zaposlenih u Hrvatskoj bio bi 1665,98 tisuća. Odstupanje od stvarne vrijednosti broja zaposlenih u Hrvatskoj = 1688,29 iznosu -22,31 tisuća odnosno 1,32%. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo.

Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9297, koja je veća je od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje kretanje zaposlenosti u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 92,97% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Konačan je zaključak da linearni trend-model reprezentativno opisuje kretanje zaposlenosti u Hrvatskoj u promatranom razdoblju, jer su sva tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

Grafikon 5.9 Zaposlenost u Hrvatskoj 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Eurostat zaposlenost Hrvatska, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske Statistički ljetopis 2015.

U Grafikonu 5.9 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 1436,4e^{0,0107x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 1436,4 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 16,4 tisuća odnosno za 1,15% veća od stvarne početne vrijednosti broja zaposlenih u Hrvatskoj = 1420 tisuća. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta zaposlenosti u Hrvatskoj u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 1,07%. Prema

formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini vrijednost broja zaposlenih u Hrvatskoj bio bi 1668,50 tisuća. Odstupanje od stvarnog broja zaposlenih iznosi -19,79 tisuća, odnosno 1,17%. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,9314, koja je veća od odabranog kriterija značajnosti = 0,85 izvodi se zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje kretanje zaposlenosti u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 93,14% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model reprezentativno opisuje kretanje zaposlenosti u Hrvatskoj u promatranom razdoblju, jer su sva tri parametra trend-modela unutar u istraživanju određenih granica značajnosti.

5.3.4.2. Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama u Hrvatskoj

Podaci o kretanju bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine prikazani su u Tablici 5.10. U promatranom razdoblju *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama* povećao se s početnih 9861 milijuna EUR u 2005. godini na 13660 milijuna EUR u 2019. godini. Za promatranu pojavu, odnosno *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama u Hrvatskoj* u promatranom razdoblju nije moguće odrediti prosječnu stopu rasta odnosno geometrijsku sredinu jer nije bilo promjene bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu pa je umnožak godišnjih stopa rasta = 0. Aritmetička sredina stope rasta iznosi 2,40%.

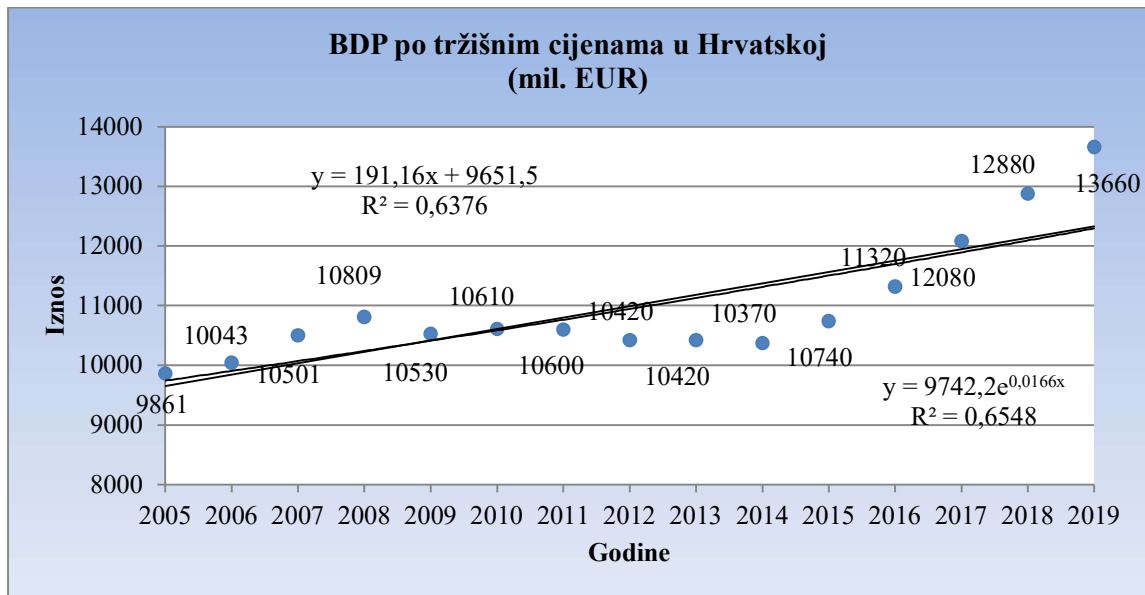
Tablica 5.10 BDP po tržišnim cijenama 2005. - 2019.

Godina	BDP po tržišnim cijenama (mil. EUR)	Verižni indeksi	Stope rasta %
2005	9861	-	-
2006	10043	101,85	1,85
2007	10501	104,56	4,56
2008	10809	102,93	2,93
2009	10530	97,42	-2,58
2010	10610	100,76	0,76
2011	10600	99,91	-0,09
2012	10420	98,30	-1,70
2013	10420	100,00	0,00
2014	10370	99,52	-0,48
2015	10740	103,57	3,57
2016	11320	105,40	5,40
2017	12080	106,71	6,71
2018	12880	106,62	6,62
2019	13660	106,06	6,06
Aritmetička sredina stope rasta			2,40

Izvor: Obradio autor prema: Eurostat, BDP po tržišnim cijenama Hrvatska

Kretanje bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u razdoblju 2005. - 2019. godine opisano je i linearnim trend-modelom u Grafikonu 5.10. Jednadžba linearnog trend-modela je $y = 191,16x + 9651,5$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 9651,5 pokazuje početnu vrijednost linearnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 209,5 milijuna EUR, odnosno za 2,17% manja od stvarne početne vrijednosti *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama* u Hrvatskoj = 9861 milijuna EUR. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnji porast bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u *Hrvatskoj* u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 191,16 milijuna EUR. Prema formuli linearnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, vrijednost bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj bio bi 12327,74 milijuna EUR. Odstupanje od stvarne vrijednosti *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama* u Hrvatskoj = 13660 milijuna EUR iznosi 1332,26 milijuna EUR odnosno 9,75%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Visoka razina odstupanja se može objasniti padom bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u 2009., 2011., 2012. i 2014. godini, nastalim zbog globalne ekonomske krize. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,6376, koja je manja od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 63,76% varijance promatrane pojave objašnjeno linearnim trend-modelom. Konačan je zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica značajnosti.

Grafikon 5.10 BDP po tržišnim cijenama 2005. - 2019.

Izvor: Obradio autor prema: Eurostat, BDP po tržišnim cijenama Hrvatska

U Grafikonu 5.10 prikazan je i eksponencijalni trend-model promatrane pojave. Jednadžba eksponencijalnog trend-modela je $y = 9742,2e^{0,0166x}$. Vrijednost varijable *Konstantni član* = 9742,2 pokazuje početnu vrijednost eksponencijalnog trend-modela, u početnoj godini promatranog razdoblja. Vrijednost je za 118,8 milijuna EUR odnosno za 1,22% manja od stvarne početne vrijednosti *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama u Hrvatskoj* = 9861 milijuna EUR. Odstupanje je manje od 5% pa je prihvatljivo. Vrijednost varijable *Regresijski koeficijent* pokazuje da je godišnja stopa porasta vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u promatranom razdoblju 2005. - 2019. godine = 1,66%. Prema formuli eksponencijalnog trend-modela, u završnoj, 2019. godini, vrijednost *Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama u Hrvatskoj* bio bi 12290,70 milijuna EUR. Odstupanje od stvarnog broja bruto domaćeg proizvoda iznosi -1369,30 milijuna EUR, odnosno 10,02%. Odstupanje je veće od 5% pa je neprihvatljivo. Visoka razina odstupanja se može objasniti padom bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u 2009., 2011., 2012. i 2014. godini, nastalim zbog globalne ekonomske krize. Na temelju vrijednosti varijable *Koeficijent determinacije* = 0,6548, koja je manja od odabranog kriterija značajnosti = 0,85, izvodi se zaključak da linearni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje brojeva bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u promatranom razdoblju. Ta vrijednost pokazuje da je 65,48% varijance promatrane pojave objašnjeno eksponencijalnim trend-modelom. Konačan je zaključak da eksponencijalni trend-model ne opisuje reprezentativno kretanje vrijednosti bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama u Hrvatskoj u promatranom razdoblju, jer su dva od tri parametra trend-modela izvan u istraživanju određenih granica

značajnosti.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovome su poglavlju obuhvaćeni rezultati testiranja hipoteza, a zaključak o valjanosti svake od četiri hipoteze izveden je na temelju testiranja triju pomoćnih hipoteza.

Hipoteza se smatra potvrđenom ako rezultati testiranja pokazuju da se najmanje dvije pomoćne hipoteze smatraju potvrđenim.

Testiranje pomoćnih hipoteza provedeno je regresijskom analizom. Zaključak o valjanosti pomoćnih hipoteza izveden je na temelju vrijednosti varijable *p-Value*. Kao kriterij značajnosti odabran je manje strog kriterij statističke značajnosti *p-Value* = 0,05, odnosno u znanstvenim istraživanjima najčešće biran kriterij značajnosti. Dakle, ako je rezultat regresijske analize da je vrijednost varijable *p-Value* < 0,05, pomoćna se hipoteza smatra potvrđenom. Zaključci o valjanosti pomoćnih hipoteza su eksplicitno izvedeni.

Na kraju potpoglavlja eksplicitno je izveden zaključak o valjanosti hipoteze na temelju zaključaka o valjanosti pomoćnih hipoteza.

6.1. Testiranje hipoteze H1

Hipoteza H1: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Sloveniji* testirana je testiranjem triju pomoćnih hipoteza koje glase:

PH11: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i zaposlenosti u Sloveniji*

PH12: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i zaposlenosti u Sloveniji*

PH13: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i zaposlenosti u Sloveniji*

6.1.1. Testiranje pomoćne hipoteze PH11

Pomoćna hipoteza PH11: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i zaposlenosti u Sloveniji* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.1. Na temelju vrijednosti varijable *p-Value* = 0,2696, jer je veća od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH11 treba smatrati opovrgnutom. Budući da korelacija nije statistički značajna, vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, koji se odnosi na jakost korelacije promatranog odnosa, i vrijednost varijable *Adjusted R²* odnosno korigiranog koeficijenta determinacije nema smisla interpretirati.

Tablica 6.1 Testiranje pomoćne hipoteze PH11

Multiple R	0,3046	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,0928	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,0230	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	34,6641			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	1597,9406	1597,9406	1,3298
Residual	13	15620,77	1201,5977	
Total	14	17218,711		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	950,9760	22,7111	41,8728	2,9695 E-15
X	0,0619	0,0537	1,1532	0,2696

6.1.2. Testiranje pomoćne hipoteze PH12

Pomoćna hipoteza PH12: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i zaposlenosti u Sloveniji* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.2. Na temelju vrijednosti varijable *p-Value* = 0,3482, jer je veća od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH12 treba smatrati opovrgnutom. Budući da korelacija nije statistički značajna, vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, koji se odnosi na jakost korelacije promatranog odnosa, i vrijednost varijable *Adjusted R²* odnosno korigiranog koeficijenta determinacije nema smisla interpretirati.

Tablica 6.2 Testiranje pomoćne hipoteze PH12

Multiple R	0,2606	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,0679	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	-0,0038	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	35,1363			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	1169,4516	1169,4516	0,9473
Residual	13	16049,2591	1234,5584	
Total	14	17218,7107		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	938,9475	38,1838	24,5902	2,7625 E-12
X	1,9270	1,9799	0,9733	0,3482

6.1.3. Testiranje pomoćne hipoteze PH13

Pomoćna hipoteza PH13: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i zaposlenosti u Sloveniji* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.3. Na temelju vrijednosti varijable *p-Value* = 0,9174, jer je veća od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH13 treba smatrati opovrgnutom. Budući da korelacija nije statistički značajna, vrijednost varijable Multiple R, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, koji se odnosi na jakost korelacije promatranog odnosa, i vrijednost varijable *Adjusted R*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije nema smisla interpretirati.

Tablica 6.3 Testiranje pomoćne hipoteze PH13

Multiple R	0,0293	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,0009	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	-0,0760	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	36,3783			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	14,7820	14,7820	0,0112
Residual	13	17203,9287	1323,3791	
Total	14	17218,7107		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	971,9137	31,0962	31,2551	1,283 7E-13
X	0,1501	1,4206	0,1057	0,9174

Budući da se sve tri pomoćne hipoteze trebaju smatrati opovrgnutima, hipoteza H1: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Sloveniji* se treba smatrati opovrgnutom.

6.2. Testiranje hipoteze H2

Hipoteza H2: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji* testirana je testiranjem triju pomoćnih hipoteza koje glase:

PH21: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji*

PH22: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji*

PH23: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji*

6.2.1. Testiranje pomoćne hipoteze PH21

Pomoćna hipoteza PH21: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji* testirana je regresijskom analizom.

Tablica 6.4 Testiranje pomoćne hipoteze PH21

Multiple R	0,7519	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,5654	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,5320	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	1238,8080			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	25954253,6252	25954253,6252	16,9122
Residual	13	19950387,9748	1534645,2288	
Total	14	45904641,6000		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	13457,7335	1346,2547	9,9964	1,8067 E-07
X	0,1501	69,8063	4,1124	0,0012

Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.4. Na temelju vrijednosti varijable *p-Value* = 0,0012, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH21 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, = 0,7519 ukazuje da je korelacije promatranog odnosa srednje jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, = 0,5320 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa srednje jaka.

6.2.2. Testiranje pomoćne hipoteze PH22

Pomoćna hipoteza H22: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.5.

Tablica 6.5 Testiranje pomoćne hipoteze PH22

Multiple R	0,8198	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,6721	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,6469	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	1075,9897			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	30853841,3378	30853841,3378	26,6497
Residual	13	15050800,2622	1157753,8663	
Total	14	45904641,6000		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	15490,8593	704,9634	21,9740	1,15461 E-11
X	8,6013	1,6662	5,1623	0,0002

Na temelju vrijednosti varijable *p-Value* = 0,0002, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH22 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, = 0,8198 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, = 0,6469 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka.

6.2.3. Testiranje pomoćne hipoteze PH23

Pomoćna hipoteza PH23: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i BDP-a prema tržišnim*

cijenama u Sloveniji testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.6.

Tablica 6.6 Testiranje pomoćne hipoteze PH23

Multiple R	0,5810	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,3375	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,2865	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	1529,4882			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	15493296,1879	15493296,1879	6,6230
Residual	13	30411345,4121	2339334,2625	
Total	14	45904641,6000		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	15628,1392	1307,4067	11,9535	2,1893 E-08
X	153,7122	59,7286	2,5735	0,0231

Na temelju vrijednosti varijable *p-Value* = 0,0231, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH23 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, = 0,5810 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa srednje jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, = 0,2865 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa slaba.

Budući da se sve tri pomoćne hipoteze trebaju smatrati potvrđenima, hipoteza H2: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji* se treba smatrati potvrđenom.

6.3. Testiranje hipoteze H3

Hipoteza H3: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Hrvatskoj* testirana je testiranjem triju pomoćnih hipoteza koje glase:

PH31: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i zaposlenosti u Hrvatskoj*

PH32: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i zaposlenosti u Hrvatskoj*

PH33: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i zaposlenosti u Hrvatskoj*

6.3.1. Testiranje pomoćne hipoteze PH31

Pomoćna hipoteza PH31: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i zaposlenosti u Hrvatskoj* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.7.

Na temelju vrijednosti varijable $p\text{-Value} = 2,1551 \text{ E-}07$, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH31 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, = 0,9390 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, = 0,8726 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka.

Tablica 6.7 Testiranje pomoćne hipoteze PH31

Multiple R	0,9390	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,8817	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,8726	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	27,4864			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	73232,0523	73232,0523	96,9318
Residual	13	9821,5143	755,5011	

Total	14	83053,5666		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	1181,8521	38,0359	31,0720	1,3842 E-13
X	1,4190	0,1441	9,8454	2,1551 E-07

6.3.2. Testiranje pomoćne hipoteze PH32

Pomoćna hipoteza PH32: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i zaposlenosti u Hrvatskoj* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.8.

Na temelju vrijednosti varijable *p-Value* = 1,2508 E-08, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH32 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, = 0,9610 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, = 0,9176 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka.

Tablica 6.8 Testiranje pomoćne hipoteze PH32

Multiple R	0,9610	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,9234	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,9176	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	22,1147			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	76695,7868	76695,7868	156,8229
Residual	13	6357,7798	489,0600	
Total	14	83053,5666		

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	1377,2134	14,9143	92,3416	1,0546 E-19
X	5,3363	0,4261	12,5229	1,2508 E-08

6.3.3. Testiranje pomoćne hipoteze PH33

Pomoćna hipoteza PH33: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i zaposlenosti u Hrvatskoj* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.9. Na temelju vrijednosti varijable *p-Value* = 6,1614 E-09, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti = 0,05 izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH33 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, = 0,9650 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, = 0,9260 ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka.

Tablica 6.9 Testiranje pomoćne hipoteze PH33

Multiple R	0,9650	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,9313	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,9260	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	20,9482			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	77348,8074	77348,8074	176,2624
Residual	13	5704,7592	438,8276	
Total	14	83053,5666		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>

Intercept	1417,1318	11,3597	124,7513	2,1207 E-21
X	3,5023	0,2638	13,2764	6,1614 E-09

Budući da se sve tri pomoćne hipoteze trebaju smatrati potvrđenima, hipoteza H3: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Hrvatskoj* se treba smatrati potvrđenom.

6.4. Testiranje hipoteze H4

Hipoteza H4: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj* testirana je testiranjem triju pomoćnih hipoteza koje glase:

PH41: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj*

PH42: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj*

PH43: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj*

6.4.1. Testiranje pomoćne hipoteze PH41

Pomoćna hipoteza PH41: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.10.

Na temelju vrijednosti varijable $p\text{-Value} = 0,0016$, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti $= 0,05$ izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH41 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, $= 0,7411$ ukazuje da je korelacija promatranog odnosa srednje jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, $= 0,5145$ ukazuje da je korelacija promatranog odnosa srednje jaka.

Tablica 6.10 Testiranje pomoćne hipoteze PH41

Multiple R	0,7411	Pearsonov koeficijent linearne korelacije
R ²	0,5492	Koeficijent determinacije
Adjusted R ²	0,5145	Korigirani koeficijent determinacije

Standard Error	745,9230			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Regression	1	8812914,8115	8812914,8115	15,8391
Residual	13	7233214,7885	556401,1376	
Total	14	16046129,6000		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	6953,692646	1032,2145	6,7367	1,3904 E-05
X	15,56662646	3,9114	3,9798	0,0016

6.4.2. Testiranje pomoćne hipoteze PH42

Pomoćna hipoteza PH42: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.11.

Tablica 6.11 Testiranje pomoćne hipoteze PH42

Multiple R	0,8102	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,6564	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,6299	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	651,2686			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>

Regression	1	10532169,7188	10532169,7188	24,8312
Residual	13	5513959,8812	424150,7601	
Total	14	16046129,6000		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	8967,6782	439,2210	20,4172	2,9267E-11
X	62,5337	12,5492	4,9831	0,0003

Na temelju vrijednosti varijable $p\text{-Value} = 0,0003$, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti $= 0,05$ izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH42 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, $= 0,8102$ ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, $= 0,6299$ ukazuje da je korelacija promatranog odnosa srednje jaka.

6.4.3. Testiranje pomoćne hipoteze PH43

Pomoćna hipoteza PH43: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj* testirana je regresijskom analizom. Rezultati regresijske analize prikazani su u Tablici 6.12.

Tablica 6.12 Testiranje pomoćne hipoteze PH43

Multiple R	0,7411	Pearsonov koeficijent linearne korelacije		
R ²	0,5492	Koeficijent determinacije		
Adjusted R ²	0,5145	Korigirani koeficijent determinacije		
Standard Error	745,9230			
Observations	15	Broj opažanja		
ANOVA				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>

Regression	1	8812914,8115	8812914,8115	15,8391
Residual	13	7233214,7885	556401,1376	
Total	14	16046129,6000		
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	6953,692646	1032,2145	6,7367	1,39036E-05
X	15,56662646	3,9114	3,9798	0,0016

Na temelju vrijednosti varijable $p\text{-Value} = 0,0016$, jer je manja od u istraživanju odabranog kriterija značajnosti $= 0,05$ izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH43 treba smatrati potvrđenom. Vrijednost varijable *Multiple R*, odnosno Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije, $= 0,7411$ ukazuje da je korelacija promatranog odnosa jaka. Vrijednost varijable *Adjusted R²*, odnosno korigiranog koeficijenta determinacije, $= 0,5145$ ukazuje da je korelacija promatranog odnosa srednje jaka.

Budući da se sve tri pomoćne hipoteze trebaju smatrati potvrđenima, hipoteza H4: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj* se treba smatrati potvrđenom.

6.5. Rekapitulacija rezultata testiranja hipoteza

Rekapitulacija rezultata kvantitativne analize korelacije poduzetničke infrastrukture i pokazatelja društveno-gospodarskog razvitka Slovenije i Hrvatske objedinjena je u Tablici 6.13.

Tablica 6.13 Rekapitulacija rezultata testiranja hipoteza i pomoćnih hipoteza

	Poduzetničke zone	Poduzetnički inkubatori	Razvojne agencije	- HIPOTEZE
SLOVENIJA				
Zaposlenost	PH11 -	PH12 -	PH13 -	H1 -
BDP	PH21 +	PH22+	PH23 +	H2 +
HRVATSKA				

Zaposlenost	PH31+	PH32 +	PH33 +	H3 +
BDP	PH41+	PH42+	PH43 +	H4 +

Izvor: Obradio autor na temelju podataka kvantitativne analize u disertaciji

U slučaju Slovenije i korelacije poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti, konstatira se odbacivanje hipoteze H1.

Hipoteza H1: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Sloveniji* testirana je testiranjem triju pomoćnih hipoteza koje glase:

PH11: Postoji korelacija između poduzetničkih zona i zaposlenosti u Sloveniji

PH12: Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i zaposlenosti u Sloveniji

PH13: Postoji korelacija između razvojnih agencija i zaposlenosti u Sloveniji

U slučaju Slovenije indikativna je nemjerljiva korelacija za sva tri analizirana faktora poduzetničke infrastrukture sa zavisnom varijablom „zaposlenost“. Budući da se sve tri pomoćne hipoteze trebaju smatrati opovrgnutima, hipoteza H1: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Sloveniji* se treba smatrati opovrgnutom.

Hipoteza H2: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji* testirana je testiranjem triju pomoćnih hipoteza koje glase:

PH21: Postoji korelacija između poduzetničkih zona i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji

PH22: Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji

PH23: Postoji korelacija između razvojnih agencija i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji

Budući da se sve tri pomoćne hipoteze nakon provedenog testiranja trebaju smatrati potvrđenima i u sva tri slučaja je evidentna korelacija, hipoteza H2: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji* se treba smatrati potvrđenom.

U slučaju Hrvatske značajno su drugačiji rezultati, jer su potvrđene sve tri pomoćne hipoteze kao preduvjet potvrde H3, a isto tako potvrđene su sve tri pomoćne hipoteze kao preduvjet potvrde H4. Navedeno potvrđuje postojanje pozitivne, najčešće jake korelacije svih triju

ključnih elemenata poduzetničke infrastrukture u odnosu na zapošljavanje i BDP prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj.

Hipoteza H3: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Hrvatskoj* testirana je testiranjem triju pomoćnih hipoteza koje glase:

PH31: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i zaposlenosti u Hrvatskoj*

PH32: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i zaposlenosti u Hrvatskoj*

PH33: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i zaposlenosti u Hrvatskoj*

Budući da se sve tri pomoćne hipoteze trebaju smatrati potvrđenima, hipoteza H3: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Hrvatskoj* se treba smatrati potvrđenom.

Hipoteza H4: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj* testirana je testiranjem triju pomoćnih hipoteza koje glase:

PH41: *Postoji korelacija između poduzetničkih zona i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj*

PH42: *Postoji korelacija između poduzetničkih inkubatora i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj*

PH43: *Postoji korelacija između razvojnih agencija i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj*

Budući da se sve tri pomoćne hipoteze trebaju smatrati potvrđenima, hipoteza H4: *Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj* se treba smatrati potvrđenom.

Objedinjeno promatrajući Hrvatsku i Sloveniju evidentna je značajno jača korelacija nezavisnih varijabli u odnosu na BDP nego na zaposlenost, jer su u slučaju Slovenije sve tri pomoćne hipoteze koje testiraju korelaciju između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti odbačene, a u Hrvatskoj su sve tri pomoćne hipoteze potvrđene, dok su u slučaju testiranja pomoćnih hipoteza o postojanju korelacije poduzetničke infrastrukture u odnosu sa BDP-om prema tržišnim cijenama i u Hrvatskoj i u Sloveniji sve potvrđene. Isto tako, iz obrađenih podataka i provedenog testiranja vidljivo je apsolutno postojanje korelacije između svih ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj, dok to za Sloveniju nije slučaj i korelacija je evidentna samo u slučaju H2 tj. između svih triju ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama.

7. ZAKLJUČAK

U radu se istražuje odnos poduzetničke infrastrukture, kao sastavnice sveukupnog poduzetničkog ekosustava i gospodarskog te društvenog razvitka Hrvatske i Slovenije. Obje države prepoznale su poduzetničku infrastrukturu kao značajan segment ukupnog sustava potpora poduzetništvu i uz veći ili manji intenzitet i uspjeh implementirale su je u praksi tijekom posljednjih tridesetak godina, a prethodna istraživanja dodatno potvrđuju kako se može donijeti zaključak da su se obje zemlje značajno angažirale na razvoju sustava potpora poduzetništvu korištenjem različitih oblika poduzetničke infrastrukture. Valjalo je također zaključiti da je ulaganje u poduzetničku infrastrukturu, uz adekvatan angažman lokalne, regionalne, ali i nacionalne razine javne vlasti, opravdano i svrsishodno za sve navedene razine javne uprave. Iako se cijeli sustav institucionalno i zakonodavno definira na nacionalnoj razini, rezultati izgradnje sustava potpora poduzetništvu u okvirima cjelovitog poduzetničkog ekosustava, kroz implementaciju različitih oblika poduzetničke infrastrukture, u najvećoj mjeri ovise o spremnosti na adekvatan angažman i o dostatnosti ljudskih i materijalnih resursa, na lokalnoj razini općine ili grada, odnosno na regionalnoj razini županija u Hrvatskoj i Sloveniji.

Uzimajući u obzir značajna ulaganja obiju država u razvoj različitih oblika poduzetničke infrastrukture, opravdano je bilo istražiti jesu li ona rezultirala povećanjem gospodarskih te društvenih pokazatelja i koliko je snažan odnos između definiranih nezavisnih varijabli (identificiranih ključnih oblika poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji: poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora i razvojnih agencija) i zavisnih varijabli (bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama i zaposlenosti) koje su uzete kao pokazatelji gospodarskih i društvenih kretanja u Hrvatskoj i Sloveniji. Utvrđivanje postoji li korelacija između razvoja poduzetničke infrastrukture i pokazatelja gospodarskog te društvenog razvitka Hrvatske i Slovenije i taj odnos objašnjen je s obzirom na temeljne znanstvene hipoteze:

H1: Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Sloveniji

H2: Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Sloveniji

H3: Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti u Hrvatskoj

H4: Postoji korelacija između poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj

Valjanost svake od ovih hipoteza testirana je na temelju triju pomoćnih hipoteza korištenjem regresijske analize.

Kvantitativno istraživanje u radu testira četiri hipoteze, kojima se uz tri pomoćne hipoteze za svaku hipotezu, ukupno dvanaest pomoćnih hipoteza, pokušalo izmjeriti postojanje i jakost korelacije pojedinačno definiranih ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture s dva izabrana pokazatelja društveno-gospodarskog razvitka Hrvatske i Slovenije.

Rezultati regresijske analize pokazali su postojanje značajne korelacije poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti te BDP-a po tržišnim cijenama i potvrdu svih triju testiranih pomoćnih hipoteza i u slučaju hipoteza H3 i H4 za Hrvatsku, što je definitivno potvrda značajnog utjecaja poduzetničke infrastrukture na osnovne pokazatelje društveno-gospodarskog razvitka.

U slučaju Slovenije i korelacije poduzetničke infrastrukture i BDP-a po tržišnim cijenama te zaposlenosti, konstatira se odbacivanje hipoteze H1 koja je pretpostavila postojanje korelacije poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti i to kako za hipotezu H1, tako i za sve tri pomoćne hipoteze, znači za sva tri testirana oblika poduzetničke infrastrukture, dok je hipoteza H2 potvrđena kroz testiranje svih triju pomoćnih hipoteza koje su izmjerile tri stupnja korelacije: slabu, srednju i jaku korelaciju.

Objedinjeno gledajući, za Hrvatsku i Sloveniju evidentna je značajno jača korelacija nezavisnih varijabli u odnosu na BDP nego na zaposlenost, jer su u slučaju Slovenije sve tri pomoćne hipoteze koje testiraju korelaciju između poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti odbačene, a u Hrvatskoj su sve tri pomoćne hipoteze potvrđene, dok su u slučaju testiranja pomoćnih hipoteza o postojanju korelacije poduzetničke infrastrukture u odnosu sa BDP-om prema tržišnim cijenama i u Hrvatskoj i u Sloveniji sve potvrđene. Iz obrađenih podataka i provedenog testiranja vidljivo je apsolutno postojanje korelacije između svih ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj, dok to za Sloveniju nije slučaj i korelacija je evidentna samo u slučaju hipoteze H2 tj. između svih triju ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama.

Potrebno je istaknuti da svi ovi odnosi vrijede za nacionalnu razinu i da dobiveni rezultati uprosječaju bolje i lošije rezultate u razvoju poduzetničke infrastrukture na razini lokalne uprave – pojedinih gradova i općina kao i regionalne uprave – pojedinih županija na području obiju istraživanih država.

Znanstveni se doprinos rada očituje u analizi koja je po prvi puta provedena na ovom skupu podataka tj. po prvi je puta provedena ovakva analiza i komparacija razvoja poduzetničke infrastrukture na području Hrvatske i Slovenije, uključivši i detaljnu raščlambu i identifikaciju ključnih oblika poduzetničke infrastrukture, uz korištenje kvantitativne analize kako bi se

testirale hipoteze koje pretpostavljaju korelaciju ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture i odabranih pokazatelja društveno-gospodarskog razvitka Hrvatske i Slovenije (BDP po tržišnim cijenama i zaposlenost). Nadalje, interpretirani i objašnjeni rezultati kvantitativne analize temelj su budućim istraživanjima na potencijalno drugim razinama javne uprave poput regija tj. županija ili gradova i općina, gdje bi se ta korelacija mogla još preciznije i konkretnije prepoznati i definirati nego na nacionalnoj razini, a otvorena pitanja koja proizlaze iz rada, temelj su za neka nova istraživanja i dokazivanja vrijednosti i značaja ulaganja u poduzetničku infrastrukturu, kao korisnog alata za poticanje razvoja malog gospodarstva u okvirima cjelovitog poduzetničkog ekosustava neke zemlje.

LITERATURA

1. *Afrički centar za poduzetništvo i informacije* (2015) (ACEIDEV, 2015.). Dostupno na: <https://aceidev.org/> (pristupljeno: 8.9.2020.)
2. Albrecht, F., König, D.H., Baucks, N., Dietrich, R.-U. (2017). A standardized methodology for the techno-economic evaluation of alternative fuels – a case study. *Fuel*, 194, 511–526. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.fuel.2016.12.003> (pristupljeno: 21.1.2021.)
3. Alenazey, F., Alyousef, Y., Omar, A., Almutairi, G., Ghouse, M., Montinaro, D., Ghigliazza, F. (2015). Production of synthesis gas (H₂ and CO) by high-temperature Co-electrolysis of H₂O and CO₂. *International Journal of Hydrogen Energy*, 40, 32, 10274–10280. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.ijhydene.2015.06.034> (pristupljeno: 11.12.2022.)
4. Andrić, B. (2014) *Startup priručnik za strateški razvoj poduzetništva*. Veleučilište Požega
5. Audretsch, D.B., Belitski, M. (2017). Entrepreneurial ecosystems in cities: establishing the framework conditions. *Journal of Technology Transfer*, 42(5), 1030-1051. Dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s10961-016-9473-8> (pristupljeno: 17.12.2022.)
6. Audretsch, D. B., Heger, D., Veith, T. (2015). Infrastruktura and entrepreneurship. *Small Business Economics*, 44(2), 219-230. Springer Science + Business Media New York. Dostupno na: <https://researchgate.net/publication/272017266> Infrastructure_and entrepreneurship (pristupljeno: 19.12.2022.)
7. Bilas, V., Franc, S. i Sadiković, A. (2010). Komparativna analiza razine poduzetničkih aktivnosti u Hrvatskoj i odabranim zemljama. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 8(1), 92.
8. Bizjak, S., Filipič, B., Glas, M. (2000). *Poduzetništvo za 21. stoljeće*, 242. Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske
9. Bobera, D., Hunjet, A., Kozina, G. (2015). *Poduzetništvo*. Sveučilište Sjever Varaždin, 29-30.
10. Brilej, A. (2006). Diplomsko delo: „*Podjetniški inkubatorji v Sloveniji*“. Univerza v Ljubljani, 14-20. Dostupno na: http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/brilej2628.pdf (pristupljeno 10.1.2021.)
11. Brlečić Valčić, S. (2021). Utjecaj financijskog trenja na razvoj i opstanak srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj The impact of financial friction on the development and survival of medium-sized enterprises in the Republic of Croatia. *Oeconomica Jadertina* 1, 2021, DOI: 10.15291/oec.3385.

12. Brnić, M. (2019). Na jednu državnu kunu „lokalci“ u zone uložili tri. Poslovni dnevnik, Dostupno na: <https://www.poslovni.hr/hrvatska/na-jednu-drzavnu-kunu-lokalci-u-zone-ulozili-tri-355405> (pristupljeno: 21.3.2021.)
13. Brunsko, Z. (1995). Tehnološki parkovi i njihova uloga u gospodarskom razvoju. *Ekonomska misao i praksa*, 4/2, 321-334. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/324076>
14. Buble, M., Kružić, D. (2006). Poduzetništvo. Split: RRIF.
15. Bullini, O.L., Zardini, A., Rossignoli, C. (2021). Highway to hell: Cultural propensity and digital infrastructure gap as recipe to entrepreneurial death. Verona: *Journal of Business Research* 123, 188-195. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.09.047> (pristupljeno: 6.1.2023.)
16. Bugarić, B., Kuhelj, A. (2015). Slovenija u krizi: priča o nedovršenoj demokratizaciji u istočnoj i srednjoj Europi. *Komunističke i postkomunističke studije* 48/4, 273-279. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2015.09.003> (pristupljeno: 15.3.2023.)
17. CEPOR (2019). *Izješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2019*. Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva. Dostupno na: <http://www.cepor.hr/izvjesce-o-malim-i-srednjim-poduzecima-u-hrvatskoj/> (pristupljeno: 9.9.2020.)
18. ‘Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The European Green Deal. Report COM(2019) 640 final’ (2019) (*European Green Deal*, 2019.). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (pristupljeno: 12.1.2023.)
19. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European union (2016/c 202/1) (2016) (TEU, 2016.). *Official Journal of the European Union*, C 202/1, 59. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016ME/TXT> (pristupljeno 01.09.2020.)
20. Corbo, V. Coricelli, F. and Bossak, J. (1992). Reforming Central and Eastern European economies: Initial results and challenges. *Choice Reviews Online*, 29(6), 29-5235. Dostupno na: <https://doi.org/10.5860/choice.29-5235> (pristupljeno: 11.12.2022.)
21. Croatia.eu – Land and People (2021). Dostupno na : <https://www.croatia.eu> (pristupljeno: 21.12.2021.)

22. Cvijanović, V. (2016). Strategija Europa 2020 u Hrvatskoj i u Europskoj uniji: provodi li se? Policy analiza. *Centar za mirovne studije*. Dostupno na: http://cms.hr/system/article_dokument/doc/256/Strategija_EU_2020_Policy_analiza_Vladimir_Cvijanovic_final.pdf. (pristupljeno: 20.11.2022.)
23. Dabrowski, M. (1999). Different strategies of transition to a market economy: how they work in practice? *The World Bank*. Dostupno na: http://researchgate.net/publication/23548772_Different_Strategies_of_Transition_to_a_Market_Economy_How_Do_They_Work_in_Practice (pristupljeno: 24.7.2023.)
24. *DBSA Centar za poduzetništvo*, Johannesburg, Južnoafrička Republika. Dostupno na: <https://www.db.com/southafrica/en/content/Entrepreneurship-Centre.html&prev=search>. (pristupljeno: 8.9.2020.)
25. *Deutsche Welle*, (2019). „EU pomaže razvoj poduzetništva u BiH“. Dostupno na: <https://dw.com/bs/eu-pomaže-razvoj-poduzetništva-u-bih//a-16740839-0> (pristupljeno: 15.10.2019.)
26. *Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske* (2021). Robna razmjena s inozemstvom – pregled po županijama. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/ (pristupljeno: 19.7.2021.)
27. *Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske* (2021). Bruto domaći proizvod – pregled po županijama, Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Bruto_domaci_proizvod.xls (pristupljeno: 19.7.2021.)
28. Duspara, L., Holmik, D. (2015). Competitiveness Indicators in the Manufacturing Industry in the Republic of Croatia. *Interdisciplinary Management Research*, 11, 17-27. Dostupno na: <https://ideas.repec.org/a/osi/journal/v11y2015p17-27.html> (pristupljeno: 14.12.2022.)
29. EIZ – *Ekonomski institut Zagreb* (2018). Procjena učinaka poticanja razvoja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj putem ministarstva nadležnog za poduzetničku infrastrukturu na ekonomske rezultate u jedinicama lokalne samouprave, Studija, Ekonomski institut Zagreb.
30. *Eko sklad Republike Slovenije* (1996). Dostupno na: <http://www.ekosklad.si/> (pristupljeno: 30.6.2021.)
31. *ESIF – Europski strukturni i investicijski fondovi 2014.-2021. godine*. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/natjecaji/razvoj-poslovne-infrastrukture/> (pristupljeno: 2.7.2021.)

32. *Evidenca subjektov inovativnega okolja* (2014). Dostupno na: <https://www.podjetniski-portal.si/ustanavlja-podjetje/inovativno-okolje/Evidenca-subjektov-inovativnega-okolja> (pristupljeno: 14.2.2021.)
33. *EURADA* (2022). Dostupno na: www.eurada.org/about/our.members (pristupljeno: 14.1.2022.)
34. *EURED* (2003). Dostupno na: www.eured-bih.org (pristupljeno: 2.7.2021.)
35. *EUR LEX* (2021). Vladavina prava. Dostupno na: www.eur-lex.europa.eu/legalcontent/HR/TXT/?uri=LEGISSUM:rule_of_law (pristupljeno: 21.2.2023.)
36. EEA (2020). *Europska agencija za okoliš*. Dostupno na: <https://eea.europa.eu/hr/publications/eea-i-eionet-strategija-za/file> (pristupljeno: 20.1.2023.)
37. *Europska komisija* (2019). Dostupno na: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_hr (pristupljeno: 23.1.2023.)
38. Europska komisija, (2000). *Europska povelja o malim poduzećima*. Dostupno na: <http://europa.en.int/comm/enterprise/enterprise-policy/charter/index.htm> (pristupljeno: 22.1.2020.)
39. Europska komisija (2002). Izvješće: *Benchmarking poslovnih inkubatora*. Brisel. Dostupno na: [https://repositorij.foi.unizg.hr/crep_mia_foi_2020_diplo_sveuc%20\(1\).pdf](https://repositorij.foi.unizg.hr/crep_mia_foi_2020_diplo_sveuc%20(1).pdf) (pristupljeno: 25.1.2020.)
40. Europska komisija (2005). *Izveštaj o implementaciji Evropske povelje o malim preduzećima za zemlje Zapadnog Balkana i Moldaviju*. Dostupno na: http://www.mvteo.gov.ba/data/docs/reports/bo/strategija_razvojapdfpdf.pdf. 2. srpnja 2021. (pristupljeno. 23.2.2020.)
41. Europska komisija (2019). *Publikacija Europa 2030*. Dostupno na: http://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_h (pristupljeno: 23.1.2023.)
42. 'Europe 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth COM/2010/2020 final' (2010) (Strategy 2020, 2010.). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A52010DC2020> (pristupljeno : 11.12.2022.)
43. Europska komisija (2004). *Europska povelja o malim poduzećima*. Dostupno na: <http://europa.en.int/comm/enterprise/enterprise-policy/charter/index.htm> (pristupljeno: 20.9.2022.)

44. EUROSTAT (2022). *Gross domestic product at market prices*. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00001/default/table> (pristupljeno: 4.9.2022.)
45. EUROSTAT (2022). *Population and employment*. Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/NAMA_10_PE_custom_2711145 (pristupljeno: 17. 8. 2022.)
46. *Evidenca regionalnih razvojnih agencij* (2020). Dostupno na: <https://data.europa.eu/data/datasets/evidenca-regionalnih-razvojnih-agencij?locale=hr> (pristupljeno: 7.7.2021.)
47. *Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta* (2021). Dostupno na: <https://mingor.gov.hr> (pristupljeno: 1.7.2021.)
48. FINA (2020). *Registar godišnjih financijskih izvještaja (obrada GFI-a za 2002.-2019. godine)*. Dostupno na: <https://www.fina.gr/uvud-u-registar> (pristupljeno: 10.10.2021.)
49. FINA (2022). *Rezultati poslovanja poduzetnika u 2022. godini razvrstani po veličini*. Dostupno na: <https://www.fina.hr/-/rezultati-poslovanja-poduzetnika-u-2022.-godini-razvrstani-po-velicini> (pristupljeno: 6.2.2022.)
50. Galkina, T., Kock, S. (2011). Utjecaj poduzetničke infrastrukture na umrežavanje poduzetnika: komparativna studija slučaja ruskih i finskih timova osnivača, *Međunarodni časopis za poduzetništvo i gospodarstvo*, 13, 238-254. Dostupno na: www.researchgate.net/publication/264822574_the_influence_entrepreneurial_infrastructure. (pristupljeno: 1.3.2020.)
51. Goodfellow-Smith, M. E., Rogers, C. D. F., Tight, M. R. (2020). Infrastructure value maximisation: overcoming the infrastructure valley of death. Birmingham. *Infrastructure Asset Management* 7(2), 95-102. Dostupno na: <https://doi.org/10.1680/jinam.19.00056> (pristupljeno: 29.8.2022.)
52. *Grad Pakrac – službene stranice grada*, (2021). Dostupno na: <https://pakrac.hr> (pristupljeno: 2.7.2021.)
53. Grčić Fabić, M., Oštarić, M. (2022). *Stabilnost, institucionalni rast i perspektive razvoja hrvatskog financijskog sustava u uvjetima pandemije Covid-19*. Rijeka: Ekonomski fakultet Rijeka
54. Hafner, M., Fink-Hafner, D. (2009). The Determinants of the Success of Transitions to Democracy. *Published by Taylor&Francis in Europa-Asia Studies*, Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09668130903209152> (pristupljeno: 14.12.2022.)

55. HAMAG BICRO (2018). Dostupno na: <https://www.hamagbicro.hr/o-nama/misija-vizija-ciljevi-vrijednosti> (pristupljeno: 21.12.2020.)
56. Hisrich, R. D., Peters, M. P., Shepherd, D. A. (2004). *Entrepreneurship*. New York: McGraw-Hill Irwin.
57. Home grown business, Ljubuški (2015). *Projektna brošura*. Ljubuški
58. Holienka, M., Pilkova, A., Ostapenko, N. (2016). *Entrepreneurial Environment and Economic Growth: What Affects the Productiveness of Business Activity an Macro Level?*. Bratislava. Dostupno na: https://DOI.10.1007/978-3-319-21139-8_6 (pristupljeno: 9.9.2022.)
59. Hrvatska banka za obnovu i razvoj (2018). Dostupno na: <https://www.hbor.hr/kakoradimo/> (pristupljeno: 14.3.2021.)
60. Hrvatska gospodarska komora (2021). Dostupno na: <https://www.hgk.hr> (pristupljeno: 14.3.2021.)
61. Hrvatska obrtnička komora 2018.-2019. Dostupno na: <https://www.hok.hr> (pristupljeno: 16.12.2021.)
62. *Hrvatska.eu – Zemlja i ljudi* (2021). Dostupno na: <https://croatia.eu/index.php?view=article&lang=1&id=31> (pristupljeno: 14.12.2022.)
63. *Hrvatska u 21. stoljeću* (2016). Dostupno na: www.vlada.gov.hr/UserDocsimages/2016/sjednice/Arhiva/2.%20-%201.pdf (pristupljeno: 14.12.2022.)
64. Horvat, Đ., Tintor, Ž. (2005). *Poduzetnička ekonomija: kako učiniti prvi korak*. Zagreb: Trgovačka akademija
65. Hunjet, A., Kozina, G. (2014). *Osnove poduzetništva*. Varaždin: Sveučilište Sjever.
66. Huška, D. (2002). *Magistarski rad: Izgradnja novog poduzetničkog centra sa inkubatorom u gradu Pakracu*. Osijek: Ekonomski fakultet u Osijeku
67. *Institucije regionalnega razvoja na regionalni ravni, Regionalen in območne razvojne agencije*. Dostupno na: http://www.mgrt.gov.si/si/delovna_podrocja/regionalni_razvoj/institucije_regionalnega_razvoja_na_ravni_razvojnih_regij/ (pristupljeno: 30.6.2021.)
68. *Investcroatia.gov.hr* (2016). Tehnološki park Zagreb. Dostupno na: <https://investcroatia.gov.hr/wp-content/uploads/2016/12/Tehnološki-park-Zagreb.pdf> (pristupljeno: 3.9.2021.)
69. Isenberg, D. J. (2010). How to start an entrepreneurial revolution. *Harward business review*, 88(6), 40-50. Dostupno na:

- https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5419320/mod_resource/content/1/Harvard-Ecosystem.pdf (pristupljeno: 28.2.2023.)
70. Isichei, E. E., Agbaeze, K. E., Odiba, M. O. (2020). *Entrepreneurial orientation and performance in SMEs, The mediating role of structural infrastructure capability*. Wukari, Nigeria. Dostupno na: <https://www.emerald.com/insight/1746-8809.htm> (pristupljeno: 20.12.2022.)
71. *Invest Slovenia*. Dostupno na: <https://www.investslovenia.org/si/poslovne-cone/> (pristupljeno: 28.2.2021.)
72. JAPTI – Javna agencija za podjetništvo in tuje investicije, Republika Slovenija, (2005). Dostupno na: <https://www.mojedelo.com/japti-javna-agencija-rs-za-podjetnistvo-in-tuje-investicije-4376> (pristupljeno: 10.6.2021.)
73. Jedinstveno tržište EU-a – Consilium - Europa (2021). Dostupno na: <https://consilium.europa.eu/hr/policies/deeper-single-market/> (pristupljeno: 20.12.2022.)
74. *Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture* (2021). MINGO. Dostupno na: <https://mingor.gov.hr/poduzetnicka-infrastruktura/reg.mingo.hr/pi/public/> (pristupljeno: 1.7.2021.)
75. Jovančević, R. (2005). *Ekonomski učinci globalizacije i Europska unija*, Makron promet d.o.o., Zagreb
76. Jurčić, Lj. (2010). Financijska kriza i fiskalna politika. *Ekonomski pregled*, 61. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/56576?lang=en> (pristupljeno: 10.7.2023.)
77. Jurlina Alibegović, D., Rašić Bakarić, I., Slijepčević, S., Nebojša Stojčić, N. (2018). *Studija: Procjena učinaka poticanja razvoja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj putem Ministarstva nadležnog za poduzetničku infrastrukturu na ekonomske rezultate u jedinicama lokalne samouprave*. Zagreb, Ekonomski institut Zagreb/Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta.
78. Kandžija, V., Cvečić, I. (2010). *Ekonomika i politika Europske unije*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
79. Karić, M. (2008). *Ekonomika poduzeća*. Osijek: Ekonomski fakultet u Osijeku.
80. Kmetz, J. L. (2000). *Poslovni inkubatori za Centralnu i Istočnu Europu*. Newark: Sveučilište Delaware. Dostupno na: www.buec.udel.edu/kmetzj (pristupljeno: 1.7.2021.)
81. Kolaković, M. (2006). *Poduzetništvo u ekonomiji znanja*. Zagreb: Sinergija nakladništvo
82. Kolaković, M., Turuk, M., Turčić, I. (2019). Access to Finance – Experiences of SMEs in Croatia. Zagreb *International Review of Economics and Business*, 22 (s1), 1-14 doi:10.2478/zireb-2019-0001.

83. Kontošić, P. R., Belullo, A. (2018). Investments' background of entrepreneurial zone sin Croatia. Pula: *Economic Research- Ekonomska istraživanja*, 31(1), 1590-1606. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1506707> (pristupljeno: 16.12.2022.)
84. Kozjansko.info (2020). Obeta se opremljanje nove poslovne cone Ratanska vas. Dostupno na: <https://kozjansko.info/2020/09/obeta-se-opremljanje-nove-nove-poslovne-cone-negonje/> (pristupljeno: 26.2.2021.)
85. Kračun, D. (2005). Tranzicija, stabilizacija i ekonomski rast: Iskustvo Slovenije. Zagreb: *Ekonomski pregled*, 56, (3-4), 145-162. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/15400> (pristupljeno: 15.12.2022.)
86. Krištofić, B. (2002). Tranzicija i modernizacija. *Sociologija*, Vol XLIV(2). Dostupno na: http://www.sociologija.org/admin/published/2002_44/2/408.pdf (pristupljeno: 10.7.2023.)
87. Kružić, D. (2008). Poduzetništvo i ekonomski rast: Reaktualiziranje uloge poduzetništva u globalnoj ekonomiji. Zagreb: *Ekonomska misao i praksa*, 2, 167-192.
88. Kuvačić, N. (2005). *Poduzetnička biblija*. Split: Beretin.
89. Lončar, J. (2008). Industrijske, slobodne i poslovne zone – pojam, značenje i faktori lokacije. Zagreb: *Geoadria*, 13/2, 187-206. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=56639 (pristupljeno: 2.7.2021.)
90. *Lisabonska strategija* (2010). Dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM:european_employment_strategy (pristupljeno: 24.1.2023.)
91. Mandhanya, Y. (2016). Compensation Policy a Tool; Fostering Employee Retention. *Pacific Business Review International*, 8(18), 101-108.
92. Markuz, A. (2022). *Upravljanje mjerama energetske učinkovitosti i obnovljivim izvorima energije u kontekstu održivog gospodarskog rasta i razvoja Hrvatske* (Disertacija). Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:808517> (pristupljeno: 11.12.2022.)
93. Medić, Đ., Radošević, D. (2010). Zbirka radova za pripremu nastave i ispita iz izbornog kolegija: Politička ekonomija post-tranzicijskih zemalja, Ekonomski fakultet Zagreb, preuzeto iz: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A4846/datastream/PDF/view> (pristupljeno:6.8.2023.)
94. Miklošević, I., Markuz, A., Vretenar Cobović, M. (2022b). Reasons for dissatisfaction of employees in their workplaces in private and state-owned companies in the Republic of Croatia and possible ways to motivate employees. 85th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Pinto da Costa, M.E., do Rosario

- Anjos, M., Roska, V. (eds), Porto, 21-22 July 2022 (Book of Proceedings), 78-89. Dostupno na: <https://www.esd-conference.com/past-conferences> (pristupljeno: 11.12.2022.)
95. Miklošević, I., Vretenar Cobović, M., Markuz, A. (2022a). Comparison of employee salary as a material factor of workplace satisfaction with other intangible factors of workplace satisfaction. 79th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Machrafi, M., Uckar, D., Susak, T. (eds), Rabat, 25-26 March 2022 (Book of Proceedings), 25-34. Dostupno na: <https://www.esd-conference.com/past-conferences> (pristupljeno :18.12.2022.)
96. Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta Republike Hrvatske (2017). *Poslovni uzlet 2017*, e-brošura. Zagreb: MINGO. Dostupno na: <https://www.mingo.hr/public/dokuments/MINGO%202017%2021x21%20iPaper.pdf> (pristupljeno: 1.7.2021.)
97. MINGO – Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta Republike Hrvatske (2019). Poduzetničke zone – Studija EIZ. Dostupno na: <https://mingo.hr/public/EKONOMSKI%20INSTITUT%20ZAGREB,%20Poduzetnicke%20zone,%20studija,%20verz%20final.pdf> (pristupljeno:1.7.2021.)
98. Ministarstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, Republika Slovenija (2007). Dostupno na: <http://www.mgrt.gov.si/si/> (pristupljeno: 3.5.2021.)
99. Ministarstvo znanosti i tehnologije, Republika Slovenija (1999). *Pravila o centrima za razvoj infrastrukture iz 1999.*, (članak 36.)
100. Mitrović, D. (2020). *Veličina firme u Sloveniji – male, srednje i velike firme*. Dostupno na: <https://data.si/hr/kategorija/biznis/> (pristupljeno: 4.3.2020.)
101. Močnik, M. (2010). Prezentacija: Razvoj biznis inkubatora u Sloveniji, Murska Sobota/Beograd.
102. Morić Milovanović, B., Tutić, Ž. (2021). *Poduzetnički inkubatori kao oblik poduzetničke potporne institucije u Hrvatskoj*. Dostupno na: <https://doi.org/10.31297/hkju.21.4.1> (pristupljeno: 16.9.2022.)
103. Mreža poslovnih inkubatora Bosne i Hercegovine (2010). Strategija razvoja poslovnih inkubatora u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://www.jablanica.ba/strateski-dokumenti/> (pristupljeno: 5.7.2021.)
104. Mrežni podjetniški inkubator Rogaška Slatina (2021). Oddaja poslovnih prostorov PC Vrelec, Dostupno na: <https://www.inkubator-rs.si/oddaja-poslovnih-prostorov-pc-vrelec/> (pristupljeno: 25.2.2021.) i www.inkubator-rs.si/stortive/inkubacija/ (pristupljeno: 25.2.2021.)

105. Mujahid, S., Mubarik, S., Naghavi, N. (2019). Prioritizing dimensions of entrepreneurial ecosystem: a proposed framework, Karači, Pakistan. *Journal of Global Entrepreneurship Research*. Dostupno na: <https://doi.org/10.1186/s40497-019-0176-0> (pristupljeno: 18.12.2022.)
106. Nacionalna klasifikacija statističkih regija 2021. (HR_NUTS 2021.) (2021). *Narodne novine* 125/2019. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_12-125-2507.html (pristupljeno: 22.7.2021.)
107. Njavro, Đ., Franičević, V. (1990). Poduzetništvo – teorija, politika, praksa. Zagreb: *Privredni vjesnik*
108. Nacionalni portal energetske učinkovitosti (2022). Strateški ciljevi Europske unije do 2030.godine. Dostupno na: <https://www.enu.hr/ee-u-hrvatskoj/20-20-20-i-dalje/ciljevi-eu-2030/> (pristupljeno: 21.11.2022.)
109. Ofer, G. (1992) Productivity, competitiveness and the socialist system. In Hickmann, B. (Eds.) *International Productivity and Competitiveness*, 97-133. New York: Oxford University Press. Dostupno na: <https://worldcat.org/en/title/65213321> (pristupljeno: 4.9.2022.)
110. Oberman, M., Šimić Banović, R. (2019). „Pristup financijskim sredstvima“, Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj 2019. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/1054774> (pristupljeno 23.11.2022.)
111. Papić, M. (2014). *Primijenjena statistika u MS Excelu*, Zagreb: Zoro
112. *Pariški sporazum o klimatskim promjenama* (2016). Dostupno na: <https://consilium.europa.eu/hr/policies/climate-change/paris-agreement/> (pristupljeno: 21.11.2022.)
113. Poduzetnički centar Pakrac (2021). Dostupno na: <https://pc-pakrac.hr> (pristupljeno: 18.1.2021.)
114. Poduzetnički centar Pakrac – Lokalna razvojna agencija. Korisnička PCP podrška. Pakrac: LRA PCP (2021). Dostupno na: <https://pc-pakrac.rh/inkubator/poduzetnicki-inkubator-pakrac/> (pristupljeno: 2.7.2021.)
115. Pomurski tehnološki park (2010). Razvoj biznis inkubatora u Sloveniji. Dostupno na: <https://www.p-tech.si/storitve-za-startup-podjetja/> (pristupljeno: 30.6.2021.)
116. Poslovni dnevnik (2019). Brnić Marija: Na jednu državnu kunu „lokalci“ u zone uložili tri. Dostupno na: <https://www.poslovni.hr/hrvatska/na-jednu-drzavnu-kunu-lokalci-u-zone-ulozili-tri-355405> (pristupljeno 3.5.2021.)
117. *Pregledovalnik baze poslovnih con in subjektov inovativnega okolja* (2020). Dostupno na: <http://178.238.236.24/cone/client>. 26. veljače 2021. (pristupljeno: 11.3.2021.)

118. Radlović, I. (2020). *Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u RH*. Dostupno na: <https://repositorij.unin.hr/islandora/object/unin%3A2846/datastream/PDF/view> (pristupljeno: 23.5.2020.)
119. Bizjak, S., Filipič, B., Garantini, T., Glas, M., Grošel, B., Jelovac, D., Kovač, Z., Kraljeta, V., Letonja, M., Mayr, B., Mešl, M., Pavlin, I., Petrin, T., Pohleven, P., Prešern, S., Pšeničny, V., Smole, J., Tajnikar, M., Turk, M., Vadnjak, J., Vahčić, A., Vodopivec, M., Žanić, V., Žižek, J. (1999). *Poduzetništvo za 21. stoljeće. Priručnik za učitelje / trenere, savjetnike i promotore poduzetništva*. Zagreb: Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske
120. Pšeničny, V., Letonja, M., Tomšič, J. (2000). *Podjetništvo, podjetnik, podjetniška prilika, podjetniški proces in podjem*. Visoka strokovna šola za podjetništvo; GEA College, Dostupno na: plus.cobiss.net/cobiss/adz/sl/bib/5623068. (pristupljeno: 7.7.2021.)
121. Razvojna agencija Savinjske regije (2021). Dostupno na: www.rra-giz.si/si/agencije/ra-savinjske-regije (pristupljeno: 25.2.2021.)
122. Razvojna agencija Savinjske regije (2021). Dostupno na: <http://www.rasr.si/si/regionalna-statistika/128> (pristupljeno: 7.7.2021.)
123. Rogaška Slatina. Dostupno na: <https://www.rogaska-slatina.si> (pristupljeno: 11.7.2019.)
124. Rosić, Z. (2012). *Preduzetnički inkubatori kao sastavni dio prostorno fizičke infrastrukture u Republici Srpskoj*, Istočno Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Dostupno na: <https://doisrpska.nub.rs>articele>download> (pristupljeno: 6.7.2021.)
125. Rus, N. (2011). *Pregled podpornog okolja za podjetništvo u Republici Sloveniji*. Maribor: Poduzetnički inkubator Univerzitet Maribor.
126. *Small Business Act of Europa* (2008) (SBA, 2008.). Database of good practices, Europska komisija. Dostupno na: http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/small-business-act/index_en.htm (pristupljeno: 13.12.2022.)
127. Singer, S., Šarlija, N., Pfeifer, S., Oberman Peterka, S. (2015). *Strategija razvoja Grada Osijeka - studija*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
128. Singer, S., Šarlija, N., Pfeifer, S. (2019). *GEM HRVATSKA 2018. Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom?* Zagreb: CEPOR, Centar za politiku i razvoj malih i srednjih poduzeća i poduzetništva. Dostupno na: <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2019/04/GEM2018zaweb.pdf> (pristupljeno: 4.1.2023.)
129. Siropolis, N. C. (1995). *Menadžment malog poduzeća*. Zagreb: MATE d.o.o.

130. Schleifer, A. (1997). Government in transition. *European Economic Review*, 41 (3-5), 385-410. Dostupno na: [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(97\)00011-1](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(97)00011-1) (pristupljeno: 5.7.2023.)
131. Slovenski podjetniški sklad (2004). Dostupno na: <http://www.podjetniskisklad.si/> (pristupljeno: 4.4.2020.)
132. Slovenska izvozna in razvojna banka (1992) (SID banka, 1992.). Dostupno na: <http://www.sid.si/o-banki/o-banki> (pristupljeno: 30.6.2021.)
133. Slovenski podjetniški sklad (2004.). (SPS, 2004.). Dostupno na: <https://www.podjetniskisklad.si> (pristupljeno: 25.4.2021.)
134. Javna agencija Republike Slovenija za spodbujanje podjetništva, internacionalizacije, tujih investicij in tehnologije (2012) (SPIRIT, 2012.). Dostupno na: <https://www.spiritslovenia.si> (pristupljeno: 25.4.2021.)
135. Stam, E., Spigel, B. (2016). *Entrepreneurial Ecosystems*, Utrecht: Tjalling C. Koopmans Research Institute, Utrecht School of Economics, Utrecht University
136. *Statistički ljetopis* (2015). Zaposlenost 2005.-2011. Hrvatska. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://dzs.gov.hr/> (pristupljeno: 23.11.2022.)
137. *Strategija poticanja inovacija Republike Hrvatske 2014.-2020.* (2016). Plan razvoja istraživačke infrastrukture u Republici Hrvatskoj. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Dostupno na: https://mzo.gov.hr/UserDocimages//dokumenti/Eufondovi/OPKK_2014_2020/InfrastrukturaOPKK//Plan%20razvoja%20istraživačke%20infrastrukture%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf (pristupljeno: 12.12.2019.)
138. *Strategija razvoja poduzetništva Republike Hrvatske 2013.-2020.* (2013). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_11_136_2926.html (pristupljeno: 12.12.2019.)
139. Strukturni fondovi (2015). Dostupno na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/poduzetnicima-u-2015-1-2-milijarde-kuna-bespovratnih-potpورا-za-proizvodnju> (pristupljeno: 12.1.2020.)
140. *Strategija 2030* (2019). Održiva Europa do 2030. Dostupno na: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_hr (pristupljeno: 8.1.2023.)
141. Šelebaj, D., Bule, M. (2021). *Effects of grants from EU funds on business performance of non-financial corporations in Croatia*. Public Sector Economics, Zagreb: Institut za javne financije. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/375748> (pristupljeno: 21.6.2021.)

142. Škrtić, M., Mikić, M. (2011). *Poduzetništvo*. Zagreb: Sinergija nakladništvo.
143. Škrtić, M., Primorac, D., Mikić, M. (2015). Od ideje do realizacije poduzetničkog projekta. Koprivnica: Sveučilište Sjever.
144. Šušteršič, J. (2009). Endogeni gradualizam i slovenska zagonetka. *China Economic Review*, Elsevier 20(2) 265-274. Dostupno na: <https://ideas.repec.org/a/eee/chieko/v20y2009i2p> (pristupljeno: 8.1.2023.)
145. The Herald (2012). Važnost moderne poduzetničke infrastrukture u afričkim zemljama, Dostupno na: <https://www.herald.co.zw/importance-of-modern-entrepreneurial-infrastructure/> (pristupljeno: 1.4.2020.)
146. TIA Javna agencija za tehnološki razvoj Republike Slovenije (2004) (TIA, 2004). Sklep o ustanovitvi Javne agencije za tehnološki razvoj Republike Slovenije. Dostupno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=SKLE4395> (pristupljeno: 30.6.2021.)
147. Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, N. (2011). *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada u društvenim istraživanjima*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
148. Tomljanović, M. (2020). *Razvojne strategije i budućnost EU*. Rijeka: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Rijeci. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/347760> (pristupljeno: 21.11.2022.)
149. *Tovarna podjetov* (2021). Dostupno na: <http://tovarna.podjetov.org/podjetniski-inkubator-univerze-v-maribor> (pristupljeno: 10.5.2021.)
150. Tufekčić, M., Tufekčić, Ž. (2013). *EU politike i fondovi: 2014-2020*. Zagreb: Plavi partner
151. USNBIA – Nacionalna udruga poduzetničkih inkubatora Sjedinjenih Američkih Država (2016). Dostupno na: <http://www.nbia.org/resource-center/what-is/beginnings-of-inc/indeks.php>. 1. rujna 2020. (pristupljeno: 2.2.2021.)
152. Urbanistični inštitut Republike Slovenije i Geodetski inštitut Slovenije (2019). *Metodologija za popis poslovnih con in subjektov inovativenga okolja na območju slovenije, izvedba terenskega popisa in vzpostavitev ažurne evidence*, Ljubljana. Dostupno na: https://poslovnecone.uirs.si/portals/9/porocilo/Poslovne_cone_zakljucno_porocilo_UIRS_GIS.pdf (pristupljeno: 2.2.2020.)
153. Ustav Republike Hrvatske – pročišćeni tekst (2010). „*Propisi.hr*“ *Časopis za pravnu praksu* 5/2010. Zagreb: Centar za management i savjetovanje.
154. Valent, D. (2017). *Poduzetništvo, organizacija i upravljanje poslovnim procesima na primjeru definiranja i modeliranja procesa nabave u poduzeću EKOS d.o.o. Varaždin*. Sveučilište Sjever. Dostupno na:

<https://repositorij.unin.hr/islandora/object/unin%3A1236/datastream/PDF/view>

(pristupljeno: 2.7.2021.)

155. Veselica, V., Vojnić, D. (2000). Europske zemlje u tranziciji na pragu XXI. Stoljeća. Gdje je Hrvatska-Quo Vadis Croatia. *Ekonomski pregled*, 51. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/clanak/45476> (pristupljeno: 23.6.2023.)
156. Vlada Republike Hrvatske (2002). *Program razvoja poduzetničkih centara, inkubatora i poduzetničkih zona*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/sjednice/16-sjednica-vlade-republike-hrvatske/401> (pristupljeno: 3.7.2021.)
157. Vlada Republike Hrvatske (2004). *Program razvoja poduzetničkih zona u Hrvatskoj 2004.-2007. godine*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr>arhiva> (pristupljeno: 2.7.2021.)
158. Vlada Republike Hrvatske (2016). *Strategija razvoja makroekonomike: Tranzicija i potrebe za promjenama*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsimages/2016/sjednice/Arhiva/2.%20-%201.pdf> (pristupljeno: 11.10.2022.)
159. Vujčić, T. (2012). Iskustva razvoja poslovnih zona u Sloveniji, prezentacija. Dostupno na: www.rars-ppsp.org/public/ (pristupljeno: 12.9.2019.)
160. Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva (BiH) (2006). Dostupno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2006/zakoni/14hrv.htm> (pristupljeno: 13.2.2019.)
161. Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (2013). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_07_93_2072.html (pristupljeno: 11.1.2020.)
162. Zakon o gospodarskih društvima – ZGD-1 (2006). Uradni list RS. št. 42/06. Dostupno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4291> (pristupljeno: 10.9.2019.)
163. Zakon o podpornem okolju za podjetništvo (2007). Uradni listi Republike Slovenije. Dostupno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5073> (pristupljeno: 10.9.2019.)
164. Zakon o poticanju skladnog regionalnog razvoja (1999). Uradni list Republike Slovenije št. 60/99. Dostupno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5801> (pristupljeno: 7.7.2021.)
165. Zakon o poticanju ulaganja (2015). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_102_1971.html (pristupljeno: 6.7.2021.)

166. Zakon o računovodstvu (2015). Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsimages//2016/Sjednice/2015/232%20sjednica%20Vlade//232%20-%201.pdf> (pristupljeno: 23.5.2022.)
167. Zakon o regionalnom razvoju (2014). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_12_147_2751.html (pristupljeno: 10.5.2020.)
168. Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (2021). Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, pročišćeni tekst, NN 79/09, NN 80/13, NN41/21. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/114/zakon-o-zaštiti-trzishnog-natjecanja> (pristupljeno: 14.4.2022.)
169. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (2017). Dostupno na: https://kbf.unizg.hr/wp-content/uploads/2020/05/01-Zakon_o_znanstvenoj_djelatnosti_i_visokom_obrzoivanju_2017 (pristupljeno: 3.7.2021.)
170. Združenje regionalnih razvojnih agencij (2020). Dostupno na: <https://www.bizi.si/RRA-GIZ/> (pristupljeno: 7.7.2021.)
171. Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci
172. Zekić, Z., Bukovac, B. (2008). Tehnološki parkovi – agensi poduzetničkog razvoja hrvatskog gospodarstva. Zagreb: *Ekonomska misao i praksa*, 1, 107. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/26363> (pristupljeno: 1.7.2021.)
173. Woolley, J. (2017). Infrastructure for Entrepreneurship. Oxford: *Oxford Research Encyclopedia of Business and Management*. Dostupno na: <https://doi:10.1093/acrefore/9780190224851.013.33> (pristupljeno: 14.12.2022.)
174. Yan, Y., Guan ,J. (2019). Entrepreneurial ecosystem, entrepreneurial rate and innovation: the moderating role of Internet attention. Groningen: *International Entrepreneurship and Management Journal*, 15(2), 625-650. Dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s11365-018-0493-8> (pristupljeno 16.12.2022.)

SAŽETAK

U ovoj se disertaciji, u razdoblju 2005.-2019., analizira razvoj poduzetničke infrastrukture u Hrvatskoj i Sloveniji i njena korelacija s pokazateljima društveno-ekonomskog razvitka. Bilo je potrebno odrediti i definirati ključnu infrastrukturu koja utječe na društveno-ekonomski razvoj te je, s obzirom na izrađeni povijesni kontekst, zaključeno najveći utjecaj na društveno-ekonomski razvitak ovih dviju zemalja imaju poduzetničke zone, poduzetnički inkubatori i razvojne agencije. Kako bi se dobila objektivnija slika društveno-gospodarskih uvjeta provedena je komparativna analiza gospodarskog i društvenog razvitka Hrvatske i Slovenije nakon osamostaljenja i izlaska iz bivše države 1991. godine, odnosno tranzicija društvenog i gospodarskog sustava obiju zemalja. U usporednom prikazu razvoja poduzetničke infrastrukture sintetizirane su zajedničke karakteristike i različitosti u procesu razvoja poduzetničke infrastrukture obiju zemalja te su utvrđene specifične i zajedničke karakteristike u pozitivnim i uspješnim aktivnostima i rezultatima, ali i u poteškoćama i negativnim refleksijama tijekom vremena u poticanju razvoja poduzetništva, uz pomoć identificiranih ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture. Poduzetnički je ekosustav također sagledan u kontekstu gospodarskog i društvenog razvoja, uz pokretače poduzetničke produktivnosti i europske razvojne strategije. Kvantitativnim su istraživanjem opisane i interpretirane promatrane varijable: kretanje brojeva poduzetničkih zona, poduzetničkih inkubatora, razvojnih agencija te bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) prema tržišnim cijenama i zaposlenosti za obje države i to vrijednostima varijabli verižnog indeksa te aritmetičke i geometrijske sredine stopa rasta, dok su regresijskom analizom testirane hipoteza i pomoćne hipoteze i izvedeni zaključci. Sumarno, potvrđeno je apsolutno postojanje korelacije između svih ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture i zaposlenosti i BDP-a prema tržišnim cijenama u Hrvatskoj, dok to za Sloveniju nije slučaj i korelacija je evidentna samo u slučaju hipoteze H2 tj. između svih triju ključnih varijabli poduzetničke infrastrukture i BDP-a prema tržišnim cijenama.

Ključne riječi: Hrvatska; Slovenija; poduzetništvo; poduzetnički ekosustav; poduzetnička infrastruktura.

ABSTRACT

This dissertation analyzes, in the period 2005-2019, in Croatia and Slovenia, the development of entrepreneurial infrastructure and its correlation with indicators of socio-economic development. For the same, it was necessary to determine and define the key infrastructure that has an impact on socio-economic development and, considering the created historical context of it, it was concluded that with regard to various forms, the greatest impact on the socio-economic development of these two countries is of the entrepreneurial zones, business incubators and development agencies. In order to get a more objective picture of socio-economic conditions, a comparative analysis of the economic and social development of Croatia and Slovenia after independence and exit from the former state in 1991, as well as the transition of the social and economic system of both countries, was carried out. In the comparative presentation of the development of entrepreneurial infrastructure, the common characteristics and differences in the process of developing the entrepreneurial infrastructure of both countries were synthesized and specific and common characteristics were determined in positive and successful activities and results, but also in difficulties and negative reflections over time in encouraging the development of entrepreneurship, with the help of identified key variables of the business infrastructure. The entrepreneurial ecosystem is also viewed in the context of economic and social development, along with drivers of entrepreneurial productivity and European development strategies. Quantitative research described and interpreted the observed variables: the movement of the number of entrepreneurial zones, entrepreneurial incubators, development agencies and gross domestic product (GDP) according to market prices and employment for both countries, namely the values of the variables chain index and the arithmetic and geometric mean of the growth rate, while the hypothesis and auxiliary hypotheses were tested by regression analysis and conclusions were drawn. In summary, the absolute existence of correlation between all key variables of entrepreneurial infrastructure and employment and GDP according to market prices was confirmed in Croatia, while this is not the case for Slovenia and the correlation is evident only in the case of hypothesis H2, i.e. between all three key variables of entrepreneurial infrastructure and of GDP according to market prices.

Keywords: Croatia; Slovenia; entrepreneurship; entrepreneurial ecosystem; business infrastructure.

POPIS TABLICA

Tablica 3.1 Broj poduzetnika s prihodima i rashodima 2002.-2019.	32
Tablica 3.2 Usporedni prikaz broja poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija u Hrvatskoj 2000. i 2019.	39
Tablica 3.3 Subjekti inovativnog okruženja prema vrstama i regijama u Sloveniji 2019.	62
Tablica 3.4 Poduzetničke zone po značaju i regijama u Sloveniji 2019.	67
Tablica 5.1 Broj poduzetničkih zona u Sloveniji 2005. - 2019.	904
Tablica 5.2 Broj poduzetničkih inkubatora u Sloveniji 2005. - 2019.	926
Tablica 5.3 Broj razvojnih agencija u Sloveniji 2005. - 2019.	949
Tablica 5.4 Zaposlenost u Sloveniji 2005. - 2019.	101
Tablica 5.5 BDP po tržišnim cijenama u Sloveniji 2005. - 2019.	994
Tablica 5.6 Broj poduzetničkih zona u Hrvatskoj 2005. - 2019.	1027
Tablica 5.7 Broj poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj 2005. - 2019.	1049
Tablica 5.8 Broj razvojnih agencija u Hrvatskoj 2005. - 2019.	10612
Tablica 5.9 Zaposlenost u Hrvatskoj 2005. - 2019.	1094
Tablica 5.10 BDP po tržišnim cijenama 2005. - 2019.	1117
Tablica 6.1 Testiranje pomoćne hipoteze PH11	11621
Tablica 6.2 Testiranje pomoćne hipoteze PH12	11722
Tablica 6.3 Testiranje pomoćne hipoteze PH13	1183
Tablica 6.4 Testiranje pomoćne hipoteze PH21	1194
Tablica 6.5 Testiranje pomoćne hipoteze PH22	1205
Tablica 6.6 Testiranje pomoćne hipoteze PH23	1216
Tablica 6.7 Testiranje pomoćne hipoteze PH31	1227
Tablica 6.8 Testiranje pomoćne hipoteze PH32	1238
Tablica 6.9 Testiranje pomoćne hipoteze PH33	1249
Tablica 6.10 Testiranje pomoćne hipoteze PH41	12531
Tablica 6.11 Testiranje pomoćne hipoteze PH42	12632

Tablica 6.12 Testiranje pomoćne hipoteze PH43	1273
Tablica 6.13 Rekapitulacija rezultata testiranja hipoteza i pomoćnih hipoteza	1284

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 3.1 Prihodi- rashodi 2002.-2019. (u mil. kuna)	33
Grafikon 3.2 Ukupni broj poduzetnika 2002. i 2019.	33
Grafikon 3.3 Udio poduzetničke infrastrukture po vrstama u 2000.	39
Grafikon 3.4 Udio poduzetničke infrastrukture po vrstama u 2019.	40
Grafikon 3.5 Subjekti inovativnog okruženja prema udjelu u Sloveniji 2019.	62
Grafikon 3.6 Poduzetničke zone prema udjelu u Sloveniji 2019.	67
Grafikon 5.1 Broj poduzetničkih zona u Sloveniji 2005. - 2019.	915
Grafikon 5.2 Broj poduzetničkih inkubatora u Sloveniji 2005. - 2019.	938
Grafikon 5.3 Broj razvojnih agencija u Sloveniji 2005. - 2019.	96100
Grafikon 5.4 Zaposlenost u Sloveniji 2005. - 2019.	983
Grafikon 5.5 BDP po tržišnim cijenama u Sloveniji 2005. - 2019.	1005
Grafikon 5.6 Broj poduzetničkih zona u Hrvatskoj 2005. - 2019.	1038
Grafikon 5.7 Broj poduzetničkih inkubatora u Hrvatskoj 2005. - 2019.	10511
Grafikon 5.8 Broj razvojnih agencija u Hrvatskoj 2005. - 2019.	1083
Grafikon 5.9 Zaposlenost u Hrvatskoj 2005. - 2019.	1106
Grafikon 5.10 BDP po tržišnim cijenama 2005. - 2019.	1138

ŽIVOTOPIS

Davor Huška rođen je u Pakracu 1965. godine. U Pakracu završava osnovno školstvo, a u Daruvaru srednje, gdje počinje orijentiranost prema ekonomskim znanostima, što ga prati kroz cijeli životni vijek. Visokoškolsko obrazovanje odvija se na Ekonomskom fakultetu u Osijeku od 1985.-1990. godine, čime stječe zvanje diplomiranog ekonomista. Završetkom poslijediplomskog studija „Poduzetništvo“ na Ekonomskom fakultetu Osijek (2001.-2003.), promoviran je u znanstveno zvanje magistra ekonomskih znanosti, što mu otvara priliku angažmana u znanstvenom i nastavnom zvanju. Godine 2017. upisuje Zajednički sveučilišni poslijediplomski doktorski studij „Međunarodni odnosi“ Sveučilišta u Zadru i Međunarodnog sveučilišta Libertas.

Nakon sudjelovanja u Domovinskom ratu, slijede zaposlenja u Poreznoj upravi, Privrednoj banci Zagreb i Gradskoj upravi grada Pakraca, gdje stječe vrijedna znanja i praktična iskustva iz polja ekonomije, poreza i bankarstva, posebice poduzetništva i potpora razvoju poduzetništva na razini lokalne i regionalne uprave.

Politička karijera počinje dvanaestogodišnjim mandatom gradonačelnika Grada Pakraca, nastavlja se četverogodišnjim mandatom zastupnika u Hrvatskom saboru i traje i dalje, devetu godinu na mjestu pomoćnika ministra – ravnatelja uprave u Ministarstvu regionalnoga razvoja i fondova Europske Unije.

Objavljeni radovi, nastupi na brojnim konferencijama, iskustva petogodišnjeg angažmana predavača na Sveučilištu Libertas i četverogodišnjeg iskustva predavača na Veleučilištu Požega (od 2022. godine Fakultet turizma i ruralnog razvoja Požega), obogatili su vrijednim iskustvom i znanstveni segment djelovanja autora rada, koji je zaokružen završetkom dokorskog studija i stjecanjem zvanja doktora znanosti u području društvenih znanosti, polju interdisciplinarnih društvenih znanosti.